

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**Görsel Medya ve Kamuoyu İlişkisi: Televizyonda Siyasi
Tartışma Programlarının Söylem Analizleri**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHDİ KESKİN

121127101

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Nurgün Oktik

İstanbul, Eylül 2015

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**Görsel Medya ve Kamuoyu İlişkisi: Televizyonda Siyasi
Tartışma Programlarının Söylem Analizleri**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHDİ KESKİN

121127101

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Nurgün Oktik

İstanbul, Eylül 2015

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

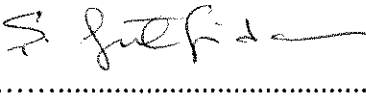
03.09.2015 tarihinde tezinin savunmasını yapan Mehdi KESKİN'e ait "Görsel Medya Ve Kamuoyu İlişkisi: Televizyonda Siyasi Tartışma Programlarının Söylem Analizleri" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğuyla** Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Nurgün OKTİK
(Başkan) Danışman

Doç. Dr. Güncel ÖNKAL
(Üye)

Yrd. Doç. Şebnem GÜLFİDAN
(Üye)

ÖNSÖZ

Yapmış olduğum bu araştırmanın konusunu belirledikten sonra, teze başlamadan ve tezin son noktasını koyana kadar, sabrından, anlayışından ve güler yüzlü yaklaşımından ötürü, beni büyük bir özveriyle araştırmama motive eden, beni hem koruyan hem eleştiren, tezimin dışında hayata dair, sosyolojiye dair, siyasete dair bütün olayları çok büyük bir keyifle konuştuğum, kendisinden çok şey öğrendiğim tez danışmanım Prof. Dr. Nurgün Oktik' e desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında benden ilgisini esirgemeyen, izlediğim programlar hakkında kendi düşüncelerini benimle paylaşan, geçmiş siyasi deneyimleriyle beni aydınlatan, olayları değerlendirirken her zaman hakikati esas almam gerektiğini, her şeyde adaletli olmam gerektiğini hafızama kazıyan, hayatımın her anında bana destek olan, ismini taşımaktan gurur duyduğum, bana bıraktığı en anlamlı mirasın ismi olduğuna inandığım dedem Mehdi Keskin'e çok teşekkür ederim.

2009 yılında annemin vefatından sonra ben ve kardeşime annelik yapan, anne olgusunu bizlere bir dakika bile aratmayan, gözlerinin içinde anne şefkatini gördüğüm, ‘annemden sonraki annem’ sevgili babaannem Muazzez Keskin'e manevi desteklerinden dolayı ne kadar teşekkür etsem az kalır.

Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği bölümünden mezun olduğum andan itibaren gerek iş hayatımda, gerek eğitim hayatımda, gerek sosyal hayatımda her zaman yanımda olup beni destekleyen babam Ahmet Keskin'e, hayatımın her anında benimle olduğunu bildiğim, büyüdükçe benim en iyi arkadaşım olan, tezimin her aşamasında telefonla benim tüm yorgunluğumu alan, hayatımın mutluluk kaynağı, geleceğin en iyi yönetmen ve oyuncu adayı canım kardeşim Yiğit Keskin'e çok ama çok teşekkür ederim.

Eğer bir parça insan olmanın özelliğini taşıyabiliyorsam, her zaman vicdanımın sesine öncelik verebiliyorsam bunun en büyük etkeni annem... Her zaman sana layık olmaya çalışıp, öğretilerin doğrultusunda yaşayacağım... Mekanın cennet olsun anneciğim...

ÖZET

Medya, günümüzde insanların dünya üzerindeki gelişmelere ulaşmasında en önemli araçtır. Medyanın eğlence, bilgilendirme ve eğitim aracı olmasının yanı sıra yönlendirdiği de bir gerçektir. Türkiye’de televizyonun 1980’lerin başında evlere girip yaygınlaşmasıyla birlikte bireyler dünya üzerindeki tüm gelişmeleri takip etme imkanına sahip olmuştur. Küreselleşmenin etkisiyle bireyler kendilerinden kilometrelerce uzakta olan bir olayı evlerinde eş zamanlı olarak takip edebilmektedir. Kanal sayısının artışıyla birlikte farklı görüş ve düşüncede birçok kanal söz konusuken, haber ve tartışma kanalları da artış göstermiş ve bu programlar ailenin temel sığınma aracı olmuştur. Televizyon haber ve tartışma programları bir anlamda farklı ideolojik görüşteki güç odaklarının kitleleri yönlendirme konusunda birer araç haline dönüşmüştür. İzleyiciler görüşleri doğrultusunda belirli kanallardan güncel haber ve tartışmalara bu kurumların aktardığı kadarıyla hakim olabilmekte, medya kurumlarının ideolojisi çerçevesinde kurgulanmış haberleri izlemektedir. Demokrasinin olmazsa olmazı seçim dönemlerinde de, ülkemizde, tartışma programları halkı etkileyip oy verme davranışını şekillendiren bir güce dönüşmektedir.

Bu çalışmanın amacı, farklı ideolojiye sahip olan televizyon kanallarının seçim sürecinde bireyleri hangi söylemlerle etki altına almak istediğine ulaşmaktır. Bu nedenle, seçim dönemlerinde tartışma programları, farklı görüşteki kanallarda belli hakim görüşleri söylemleriyle izleyen kitlelere aktarmaya çalışmaktadır.

Söylemlerin etkisini araştırmadan önce çalışmanın birinci bölümünde tezin temel kavramları olan küreselleşme, haber kavramı, kitle iletişim araçları, ideoloji, iktidar, kamuoyu kavramlarının açıklamaları yapılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise “söylem” in ne olduğu açıklanmaya çalışılmış, söylemin dil ile ilişkisi ve söylemin nasıl oluştuğu konusunda düşünceler paylaşılmıştır. Akademik dünyada tartışılan, söylemin teorik çerçevesi incelenerek çalışmanın dördüncü bölümünün açıklanabilmesine katkı sağlanmıştır.

Üçüncü bölümde söylemlerin nasıl analiz edileceğini açıklayan ‘‘Söylem Analizi Yöntemleri’’ incelenmiştir. Araştırmaya konu olan televizyonda yayınlanan programlar, haberlerin nasıl analiz edilmesi gerektiğine dair çalışmaları bulunan Van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi yöntemleri açıklanmıştır.

Araştırmanın dördüncü bölümünde seçilen televizyon kanallarında yayınlanan siyasi tartışma programları incelenmiş, program konuklarının söylemlerinin deşifresi yapılmıştır.

Araştırmanın beşinci ve son bölümünde ise ilk dört bölümdeki tanımlar ışığında değerlendirmeler paylaşılarak, Van Dijk’in eleştirel söylem analizi tekniği ile televizyondaki siyasi tartışma programlarının söylem çözümlemeleri yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Söylem, İdeoloji, İktidar, Kamuoyu

ABSTRACT

The media is the most important instrument or means for people to keep abreast of global developments. It is a fact that the media functions as a means to manipulate people as well as serving as a means of entertainment, source of information and instrument of education. As soon as the television started to enter into households and became popular in Turkey in the early 80s, individuals reached the opportunity to follow all the developments all over the world. Thanks to the globalization, now, they can simultaneously follow an incident occurring far away from them while sitting on their couches. As the number of channels increased, differing and opposing philosophies and opinions also multiplied; the number of news channels and discussion programs also increased, and these have become the main shelter for families. News and discussion programs on TV have in a sense turned into a means for power elites with different ideologies to manipulate the masses. In line with their own standpoint, audiences are able to get a hold of the daily news and discussions on specific channels to the extent that these channels cover; they watch the news reported according to the ideology of media companies. In the period before the elections which is *sine qua non* for democracy, such discussion programs turn into a force that affects the people and manipulates their voting behavior in Turkey.

This study investigates the discourses used by TV channels with differing ideologies to affect individuals. Therefore, in the pre-election period, discussion programs try to exert certain prevailing ideologies to the audiences through their discourses on channels with differing standpoints.

First chapter clarifies the main concepts used in this study: globalization, news, mass media, ideology, power and public opinion.

The second chapter tries to explain what ‘discourse’ is, and shares some ideas on the relation between discourse and language, and how discourse is formed. It examines the theoretical framework of discourse, which is also discussed in the academic circles, contributing to the clarification of the fourth chapter.

The third chapter scrutinizes the ‘Discourse Analysis Methods’, which explain how to analyze discourses. The discourses identified in the political discussion programs on TV, the Critical Discourse Analysis by Van Dijk who have studies on how to analyze news were explained.

The fourth chapter examines the political discussion programs aired on the selected TV channels, and deciphers the discourses of the program guests.

The fifth and last chapter of the study shares the thoughts and assessments in the light of the definitions in the first four chapters, and analyzes the discourses of the political discussion programs through Critical Discourse Analysis technique of Van Dijk.

Keywords: discourse, ideology, power, public opinion

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
1. BÖLÜM : GİRİŞ	1
1.1. Küreselleşme	2
1.2. Haber Kavramı	4
1.3. Kitle İletişim Araçları	5
1.4. İdeoloji	7
1.5. İktidar	13
1.6. Kamuoyu	16
1.7. Araştırmanın Amacı	20
1.8. Araştırmanın Önemi	20
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	21
2.1. Söylem nedir?	21
2.2. Söylemin Oluşumu	27
2.3. Söylem Kavramının Teorik Çerçevesi	31
2.3.1. Foucault'un Güç Söylemi	32
2.3.2. Söylem ve Yapısalcılık İlişkisi	38
2.3.3. Söylem ve Post-Yapısalcılık İlişkisi	48
2.3.4. Söylem ve Yorumsamacı Yaklaşım İlişkisi	51
3. BÖLÜM: YÖNTEM	58
3.1. Söylem Analizi Yöntemi	58
3.2. Söylem Analizi Yöntemleri	63
3.2.1. Yapısalcı Söylem Analizi Yöntemi	63
3.2.2. Van Dijk Söylem Analizi Yöntemi	68
4. BÖLÜM: ÇÖZÜMLEME.....	78
4.1. Araştırmanın Uygulama Alanı ve Örnek Programlar ve Örneklemi	78
4.2. Veri Toplama Teknikleri	80

4.3. Veri Toplama Süreci	81
4.4. Programların Çözümlemesi	81
4.4.1. Beyaz TV: Son Söz Programı	82
4.4.2. Bugün TV: Merkez Siyaset Programı	84
4.4.3. A Haber: Memleket Meselesi Programı	88
4.4.4. CNN Türk: Tarafsız Bölge Programı	94
4.4.5. Halk TV: Medya Mahallesi	99
5.BÖLÜM : SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	105
KAYNAKÇA	117

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Küreselleşme ve küreselleşmenin etkileri akademik dünyanın yanı sıra toplumların her kademesinde tartışmalara neden olmaktadır. Küreselleşme teknolojinin de gelişmesiyle birlikte kendisini birey üzerinde daha etkin bir hale getirirken; uzak yerleri de bir anlamda yakınlaştıran bir olgu olmuştur. Kitle iletişim araçlarının, özellikle televizyonun da yaygınlaşması ile birlikte mesafeler yaklaşmış, uzak yerler hane içinde kendine yer bulmuştur. İnternetin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması toplumlar arasındaki mesafeyi daha da aza indirmişdir. Herhangi ülkede yaşanan bir olay başka bir ülkede aynı anda televizyon aracılığıyla takip edilebilmekte, internet ile de toplumun içinden insanlarla bilgi akışı an ve an sağlanmaktadır. Bu teknolojik gelişme televizyon ve medya kuruluşlarının yaptığı yayınları kendi ideolojisi ve inancı çerçevesinde yapabileceği riskini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla yapılan yayınlarda gerçek ideolojik bir gerçeklik haline dönüşmektedir. Ancak internetin, özellikle sosyal medyanın bireylerin arasında kullanımı olayların iç yüzünü aktarmada daha nesnel olabilmektedir. Özellikle medyanın ve sosyal medyanın ulusal ve uluslararası sermayenin karlı bir aracı haline gelmesiyle üzerinde de güç sahibi olan kurum ve kuruluşların bu alanda da etkileri kaçınılmaz olmuştur.

Türkiye’de de medya ve medya kuruluşlarının gücü yadsınamaz bir gerçektir. Ülkemizde medya özellikle televizyon izleniminin yüksekliği, kanal sayıları göz önüne alındığında, televizyonun toplumu etkileyen önemli bir araç olduğu bir gerçektir. Medya üzerinde güç otoritesine sahip olan kesim toplumu ve bireyleri istedikleri şekilde yönlendirme yetisine sahiptir. Türkiye’de televizyonda çıkan haberlerde, tartışma programlarında ve yazılı basında yer alan gelişmelerde bu açıkça görülmektedir. Medya kurumları kendilerini her ne kadar tarafsız ve özgür olarak nitelendirse de gerçek bunun oldukça uzağındadır. İktidarın kontrolü altında bulundurduğu medya kurumları ve muhalefetin kontrolü altında bulunan medya kurumları gibi bir ayrım söz konusudur. Elbette ki muhalefetin kontrolü altında bulunan, bir anlamda muhalefeti destekleyip hükümeti eleştiren bu kurumlar kendi ideolojilerini ve çıkarlarını yansıtmaktadırlar. Yine iktidarı destekleyen medya

kurumları ise iktidarın çıkarları doğrultusunda taraf olmaktadır. Bir anlamda muhalif ve iktidar kanadında yer alan bu kurumlar ideolojilerinin yanında, tarafı oldukları siyasi partinin çıkarları doğrultusunda haberler ve programlar yapmaktadırlar. Bu haber ve programlar ise karşıt görüşler tarafından çoğu zaman etiğe aykırı olmasından dolayı eleştirilmektedir.

Tezde ele alınan temel kavramlara, aşağıda ana başlıklar halinde betimleyici ve kuramsal bakış açıları irdelenecektir.

1.1 Küreselleşme

Küreselleşme ve etkileri akademik dünyanın yanı sıra toplumların her kesiminde tartışılara neden olmaktadır. Küreselleşme teknolojinin de her geçen gün gelişimi ile birlikte bireylerin hayatlarında daha etkin hale gelmektedir. Sosyologlar küreselleşme terimini insanların tüm dünyada birbirleriyle kurdukları sosyal ilişkileri ve birbirlerine bağımlılıklarının artmasına işaret eden süreçler için kullanırlar (Giddens, 2005: 51). Teknolojinin gelişimi ile birlikte kitle iletişim araçları da modernleşmiş ve bireylerin hanelerinde kendisine yer bulmuştur. Televizyonun yaygınlaşması ile birlikte toplumlar ve aynı toplum ya da farklı toplumun içindeki bireyler arasındaki mesafeler azalmıştır. Bu mesafe özellikle 2000’li yıllarda internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte daha da azalmıştır. Burada söz konusu olan, uzaklıkları aşmak için harcanan zamanın fiziksel (örneğin uçakla) ya da temsili (bilgi ve imgelerin elektronik araçlarla gönderilmesi) olarak büyük ölçüde kısaltılması yoluyla uzaklıkların da azaldığı duygusudur (Tomlinson, 2004:14). Binlerce kilometre uzakta olan her iki ülkedeki bilgi akışı televizyon sayesinde eş zamanlı olabilmektedir. Irak’ta, Suriye’de, Libya’da yaşanan savaşları, uluslararası televizyon kanalları eş zamanlı olarak bizlere aktarmıştır. Farklı mekanlarda olsak bile, oradaki küçük bir zaman diliminde yaşanan olayın tanıkları olabilmekteyiz. Böylece küreselleşme uzak yerellikleri yerel olayların millerce ötedeki olaylar tarafından biçimlendirildiği bağlantılar kuran dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir (Held-McGrew,2008: 81). Medya insanları birbirine bağladığından erkleri destekleyerek, yıkarak, durağanlaştırarak hem kültürleri biçimlendirir hem de kültürlere katılır (Maigret, 2013: 42).

Elbette burada yadsınamaz bir gerçek karşımıza çıkmaktadır. Bireyler savaşta yaşanan bir olaya televizyon vasıtasıyla bilgi edinirken, aslında sadece o televizyon kanalının tanık olmamızı istediği an kadarıyla bilgi edinilebilmektedir. Burada ulusal ya da uluslararası sermaye üzerinde güç sahibi olan medya kurumlarının etkileri ortaya çıkmaktadır. Bireyler, yaşanan olayları değerlendirirken onların “gözünden” , onların istedikleri gibi görmektedir. Medya kurumlarının yöneticilerinin de bir ideolojik görüşe sahip olduğu gerçeği ortadadır.

Türkiye’de de medya kuruluşlarının kamuoyunu yönlendirme etkisi vardır. Özellikle televizyon izleme oranları göz önüne alındığında televizyonun bireyleri ve toplumu etkileyen önemli bir araç olduğu açıktır. Atabek’e göre demokratik rejimlerde medyanın iki temel işlevi vardır; Bunlardan ilki medyaya dördüncü güç olma özelliğini de kazandıran yasama, yürütme ve yargı güçlerini denetleme ve gözetleme görevidir, ikincisi ise farklı görüş ve düşüncelere yer vererek ‘serbest düşünce pazarının oluşmasına katkıda bulunmaktır (Atabek, 2002: 231). Tocqueville’de “Amerika’da Demokrasi” adlı çalışmasında basının üç temel büyük işlevi yerine getirdiğini açıklar. Bunlar ;

- 1- Politikanın gizli güçlerini açığa çıkararak özgürlüğü güvence altına almak (kamu insanlarını sırayla kamuoyu mahkemesi önünde birbirleriyle karşılaştırır.)
- 2- Yurttaşlara ortak referanslar sağlayarak topluluğun sürmesini sağlamak. (Aynı düşünceyi, tek bir gazete bin tane akla aynı anda girebilir)
- 3- Üzerinde anlaşılmış bir eylemi olası ve hızlı kılmak. (Çünkü insanlar ve partiler birbirlerini görmeden konuşurlar, temasa geçmeden anlaşırlar) (Tocqueville’den akt. Maigret, 2013: 50)

Tocqueville’nin basın işlevleri açıklaması iyimser olarak algılanabilir. Çünkü medya üzerinde güç otoritesine sahip olan kesin, toplumu istedikleri şekilde yönlendirme yetisine sahiptir. Tarde’ de basının iyimser yönüne dikkat çekerek “Gazetelerin ortaya çıkmasından önce yalnızca hükümdar farklı köylerdeki insanların ne düşündüğünü söyleme olanaklarına sahipti, ulusun mırıldanan birliği de onun kişiliğinde toplanıyordu, gazete bu kraliyet işlevini kendine mal etti ve

yanılığdan kurtardı. Basın dağınık köyleri birbirlerine tanıtarak, kendisi bir odak ve ulusal bütünleşme etkeni durumuna geldi” açıklamasında bulunmuştur (Katz’dan akt. Maigret, 2013: 53). Elbette Tarde’nin bu açıklamalarında doğruluk payı vardır fakat günümüzde basının bütünleşme kadar ayırıştırma yaptığına dair bir çok örneğe de rastlamak mümkündür. Televizyon haber bültenlerinin dili, televizyondaki programlara katılanların söylemleri geniş kitleleri etkilemektedir. Televizyonda yayınlanan siyasi tartışma programlarında tartışılan konu zaman zaman haber bültenlerinde yer almış haberlerle de desteklenmektedir.

1.2 Haber Kavramı

Haber denildiğinde akla , güncel yaşanan olayları topluma en doğru şekilde aktarmak gelmektedir. Türkiye’de bir çok kanalın haber bültenleri, gün içinde yaşanan olayları hatta son dakika gelişmelerini canlı olarak aktararak toplumu bilgilendirmeyi amaçlar. Türk Dil Kurumu haber kavramını “Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi” ve “İletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi” olarak açıklamaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 1988).

Söylem analizi ve çözümlemesinde sıkça başvurulacak olan dilbilimci A. Van Dijk “News as Discourse” eserinde ise haber kavramını şu şekilde açıklar: (Dijk, 1988:83)

1. Olaylar, şeyler ve kişiler ile ilgili olan “yeni bilgi”
2. Yeni öğelerin sunulduğu program türü (radyo ve televizyon)
3. En son gelişmelerle ilgili olarak yeni bilgi veren; radyo, televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçlarındaki metin veya söylem gibi yeni bir öge veya haber bülteni.

Bu tanımlar eşliğinde bir olayı topluma ulaştırmak için, bilginin kitle iletişim araçlarıyla aktarıldığını söylemek mümkündür. Haber için kısaca, yeni edinilen bir bilgi ve olguyu kitle iletişim araçlarıyla topluma ulaştıran görüntü ve metinler diyebiliriz. Haber metinleri ve görüntülerin altında yer alan metinlerin dili ve söylemi de toplumu yönlendirmek anlamında çok büyük bir öneme sahiptir.

Yapılan programların ve programlarda atıf yapılan bazı haberlerin işlevi sadece toplumu bilgilendirmek midir ya da bu haberlerin başka bir işlevi var mıdır? Dijk haberi “toplumu ikna etme ve inandırma işlevine göre hareket eder” diyerek açıklamaktadır (Dijk,1988:82). Bu sorunun cevabı aynı zamanda bize kitle iletişim araçlarının işlevi konusunda da bilgi verecektir.

1.3 Kitle İletişim Araçları

Kitle İletişim Araçları denilince kitlelerin bağlantılı olduğu, birbirleriyle iletişim kurabildiği her türlü araçtır denilebilir. Akla ilk gelen televizyon, radyo, gazeteler, internet ve internet kullanımı ile birlikte artan sosyal medyadır. Maigret “Medya ve İletişim Sosyolojisi” adlı çalışmasında iletişim sözcüğünü ve kavramını şu şekilde açıklar:

“Latince communicare’den gelen sözcük, katılmak, communier (fiziksel anlamda katılmak) düşüncesiyle bağdaştırılır. Paylaşım düşüncesi, taşıma tekniklerinin (yolcu arabası, tren, otomobil) ve bireylerarası ya da toplu ilişkiler tekniklerinin (telefon, basın) gelişimiyle aktarım ve geçiş arası düşüncesi yararına giderek silinir. Sözcük bugün hem bir ülküyü, hem bir ütopiyayı (aynı mantık dilini paylaşmak ve/yada aynı topluluğun parçası olmak) hem de işlevsel değiş-tokuş eyleminin boyutlarını dile getirir: Değiş-tokuş edilen nesne ya da içerik (bir bildiri sunmak), kullanılan teknikler (sözlü, yazılı vb. iletişim araçları) ve bu teknikleri ulusal ya da yerel medya biçiminde işleten ekonomik örgütler (Disney şirketi bir ‘iletişim şirketi’ olarak değerlendirilir). İletişim sözcüğünün kendisinde ve kendisine karşı, hem değer tarafına hem de teknik tarafına da çekilebilecek bir anlatımın belirsizliği vardır: Olası tüm kendine mal etmelere elverişlidir. Turizm iletişimdir, tiyatro, sosyo-kültürel eğlence, ticaret, izcilik, duygusal açılımlar, posta, çiçek tozu aktarımı da öyle..” (Maigret, 2013: 40).

Kitle İletişim Araçları ile sadece güncel haber akışı sağlanmaz aynı zamanda toplumlar arasında bilgi, imgeler, suç, kirlilik, moda ve inançların içeriğini oluşturduğu bir akış söz konusudur. Bu akış, görsel ya da yazılı metinlerle

sağlanmaktadır. Kitle iletişiminin gelişmesi, küreselleşmenin gelişimi ile bağlantılıdır. Tomlinson küreselleşmeyi “yalın toplumsal gerçekleri oldukça aşan spekülasyonlar, varsayımlar, güçlü toplumsal imgeler ve metaforlar üretme kapasitesiyle olağanüstü bir kavram” diye açıklar (Tomlinson, 2004: 13). Küreselleşmenin ürettiği imge ve metaforlar kitle iletişim araçları sayesinde tüm dünyaya yayılmaktadır. Tim K. Wulfemeyer-James- K.Buckalew “Mass Media and New Milenium” çalışmasında sözü edilen kitle iletişim araçlarının işlevinden bahseder. Bunlar; bilgilendirmek, eğitmek, eğlendirmek, büyük ticari şirketlerin ve hükümetlerin sözcüsü olarak hareket etmek, toplum politikalarının oluşturulmasında yardımcı olmak, reklam aracı olarak topluma hizmet etmektir (Tim K., K.Buckalew, 2004: 16). Maigret’a göre ise kitle medyası kusursuz değildir ama gereklidir (Maigret,2013;61).

Haber kavramında, haberlerin toplumu bilgilendirmek amacı taşıması “bilgilendirmek” işleviyle örtüşmektedir. Tezin ikinci bölümünde söylem analizi yapılarak incelenecek olan “hükümetlerin sözcüsü olarak hareket etmek”, “toplum politikalarının oluşturulmasında yardımcı olmak” işlevi üzerinde durulacaktır. Bu iki işlevde kitle iletişim araçlarının dili siyasallaşır. Bu siyasallaşma beraberinde ideolojik söylemleri de içermektedir. Marksist yazarlar da kitle iletişim araçlarını öncelikle ideolojinin aracı olarak görmektedirler. Onlara göre; kitle iletişim araçlarına hakim grup ya da sınıfların kendi çıkarlarını destekleyen fikirleri yaymalarına imkan veren araçlardır. Bu bakış açısını Marksist bir yazar olan Althusser, kitle iletişim araçlarının etkisini “devletin ideolojik aygıtları” adlı çalışmasında incelemiş ve bu araçların güçlü olanın ideolojisine hizmet ettiğini açıklamıştır (Althusser, 2008). Bu yönde toplumdaki bireylerin de medyaya karşı bir güvensizlik içinde olduğu bir gerçektir.

Habermas da kitle iletişim araçlarına Marksist bakış açısıyla yaklaşarak, kitle iletişim araçlarının, büyük miktarda aynılaştırılmış ve klişeleştirilmiş kültürel mallar üreterek bireylere toplumsal hayatın acı gerçeklerinden kaçabilecekleri hayali yollar sunmakta ve onların eleştirel ve özerk düşünme yetilerini zayıflattığını öne sürmektedir (Habermas, 2001). Habermas’ın bu görüşü ile Tim K.Wulfemeyer-James K.Buckalew’in açıkladığı kitle iletişim araçlarının “eğlendirmek” ve “reklam amacı olarak topluma hizmet etmek” işlevleri örtüşmektedir. Özellikle televizyonda

yer alan eğlence programları adı altında bireyler toplumsal olaylardan uzaklaşarak ,gündelik sıkıntılardan program süresince uzaklaşmaktadırlar. Eğlence programları toplumda takip edildiği kadar , eleştiri konusu da olmaktadır. Eleştirinin en önemli noktası ise ,toplumun düşünme kabiliyetini azaltmak hatta yok etmektir. Medyayı değersizleştirirken bir yandan da sürekli izleriz, onu sıradan bulmakla birlikte, gizemli, olağanüstü, çoğunlukla kötücül güçler atfederiz (Maigret, 2013: 32).

Kitle İletişim araçlarına yönelik bir diğer eleştiri ise yine Marksist yazarlardan gelmektedir. Onlara göre; Kitle iletişim araçlarıyla bireylere ulaşan reklamlar toplumu sürekli olarak tüketmeye teşvik etmektedir. Reklamın sürekli daha moderne , daha iyi yaşam şartlarına gönderme yapması bireylerde sürekli olarak bir tüketme arzusu oluşturduğunu iddia ederler. Maigret da medya için “bireylerin görüşlerini kendilerine karşın biçimlendirip yönlendirdiği söylenen medya, hipnozcu işlevi görür ya da aktardığı stereotiplerle bireyleri aldatır... medyanın kimi davranış biçimlerini üretmek için akıllara aşılama yöntemini” kullandığını öne sürer (Maigret, 2013: 70).

Maigret, medya ve kitle iletişim araçlarına eleştirilerini şu noktalarda açıklamaya çalışır. Medyanın ,öncelikle bireylerin köklerini ve aidiyet duygularını yitirmelerinde etkili olduğunu, dolayısıyla bireylerin kendilerine ve iç dünyalarına karşı yabancılaştıklarını açıklar. Bu durumda da toplumu yöneten güçlerin, medya aracılığıyla bireyleri yönlendirebileceği varsayımında bulunur. Bunun “pohpohlama” ve “baştan çıkarma” çıkarma gibi iki yolu olduğu iddiasını taşır. Endüstriler gibi işletilen kitle medyaları sürekli baştan çıkarma uygulamalar, çünkü rahatlatırlar, hafifletirler, düş kurdururlar, umut ettirirler (Maigret, 2013: 85-95).

1.4 İdeoloji

İdeoloji kavramı, sözcük olarak fikir bilimi (veya logos) anlamına gelen bu terim, 1801’de yayınlanan Elements d’ideologie adlı kitabında, Fransız filozof Destutt de Tracy tarafından bu anlamda kullanılmıştır (Outwaite,2008: 348). Diğer bir deyişle ideoloji, iki Latince sözcük olan idea(düşünce) ve logy(bilim) sözcüklerinin

birleşiminden ortaya çıkan yeni bir sözcüktür (Topakkaya, 2007: 165). Günümüzde de her alanda ideoloji bir çok tartışmayı beraberinde getirir. Farklı düşüncelere ve fikirlere sahip toplum ya da bireylerin tartışmaları aslında onların ideolojik görüşlerinin çatışması olarak yorumlanabilir. 19. Yüzyılda liberaller ve radikaller arasında yaşanan tartışmaların sonucunda ideolojinin küçük düşürücü anlamı ortaya çıkmıştır (Outwaite, 2008: 348-349).

Louis Althusser ise “İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları” çalışmasında ideolojiyi “maddi ve sınıfsal nitelikte, toplumsal ve siyasal roller üstlenmiş zihinsel bir tasarımdır” diye tanımlamakta ve ideolojinin temel işlevini de “mevcut toplumsal durumu sürdürmektir” diye açıklamaktadır. (Althusser, 2008). İdeolojinin etki alanını ve nasıl nüfus ettiğini açıklayan Althusser, “devletin ideolojik aygıtları” olarak açıkladığı kurumlarla ideolojinin toplumdaki etkisini anlamaya çalışır. İdeolojiyi açıklamaya çalışsan Althusser Marksist görüşten şu şekilde ayrılır; “Devlet, Devlet iktidarı ve Devlet Aygıtı olarak iki öğeye ayrılır. Marksist gelenek, Devlet aygıtını zor kullanan bir baskı aygıtı olarak tanımlarken Althusser, Devletin Baskı Aygıtı ve Devletin İdeolojik Aygıtları ayrımını yapar. Bunların ayırım noktası, işleyişlerinde öncelikle neyi (baskı ya da ideoloji) kullandıklarından hareketle açığa çıkarılır” (Güngör, 2001: 222). İktidar ya da muhalif görüşler için ideolojileri açıklama ve yayma konusunda medyanın gücü yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte iktidar Althusser’in tanımladığı devletin ideolojik aygıtlarını da etkin bir şekilde kullanarak gücünü muhafaza etmektedir. Devletin ideolojik aygıtlarından bazıları şunlardır: dini, öğretimsel, hukuki, siyasal, sendikal, kültürel, aile, haberleşmedir. Devletin ideolojik aygıtları dağınık görünümlü ve çok sayıdadır, dağınık görüntüsüne rağmen, egemen ideoloji şemsiyesinin altında birleştiklerini düşünmektedir (Güngör, 2001: 222). Marksist geleneğin sözünü ettiği devletin baskı aygıtları ise , kavramın isminden de anlaşılacağı üzere, ordu, polis, istihbarat teşkilatı, hapishaneler, mahkemeler ve hükümet olarak tanımlanabilir. Egemen ideoloji toplumun büyük kısmında düşünce olarak kabul görse bile iktidarı elinde bulunduran gruplar devletin bu organlarıyla ideolojilerini çok rahat bir şekilde empoze etmeyi ve bireyleri, çıkar gruplarını baskı altında tutmayı başarmaktadır. Bu şekilde ideolojinin de psikolojik bir olgu olduğu ortaya çıkmaktadır. Devletin baskı aygıtları ve devletin ideolojik aygıtları ile karşı grupların bireyleri egemen ideoloji tarafından psikolojik baskı altına da

alınmaktadır. Zaten devletin ideolojik aygıtları üzerinde egemenlik kuramayan bir sınıfın devlet iktidarını elde etse de, koruyabilmesi düşünülemez, çünkü egemenliği üreten devletin baskı aygıtından daha çok ideolojik aygıtıdır (Güngör, 2001: 229).

İdeolojilerin, sınıf mücadelesiyle belirlense bile, kendilerine özgü tarihleri olduğunu kabul eden Althusser, “genel olarak ideolojinin tarihi olmadığını” savunmaktadır. (Güngör, 2008;225). Çünkü ideolojinin zihinde tasarlanan bir ürün olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat burada tarihinin olmaması demek tarihte yaşanan olaylardan etkilenmediği anlamına gelmemektedir. Bir çok ideoloji tarihte yaşanmış olaylara atıflarda bulunarak fikrini pekiştirme eğilimindedir. Yani ideoloji kavramı sadece bireysel dünya görüşünün oluşmasında değil, aynı zamanda bireyin toplumla, tarihle ve diğer sosyal kurumlarla olan ilişkisinin belirlemede etkindir. (Topakkaya, 2007: 177)

İdeolojiyi A. Cevizci ise “genel olarak bir siyasi partinin inançlarını, değerlerini, temel ilkelerini ifade eden politik ideolojide olduğu gibi, şu ya da bu ölçüde tutarlı inançlar kümesi; siyasi ve toplumsal eylemi yönlendiren düşünce, inanç ve görüşler sistemi; bir toplumsal durumu yansıtan düşünceler dizgesi; insanların kendi varoluş koşulları ve ilişkilerinden doğan yaşam tarzlarıyla ilgili tasarımların tümü” olarak tanımlamıştır. (Cevizci, 2002: 533).

Doğu Ergil ise “İdeolojisi Üzerine Düşünceler” çalışmasında ideoloji tanımına geniş ve dar kapsamlı olarak yer vermiştir. Geniş kapsamlı tanıma göre, ideoloji, insan ve toplumun (ya da toplumsal bir alt birimin) geliştirdiği insan, toplum ve evrene ilişkin kapsamlı bilişsel (cognitive) ve ahlaksal inanç sistemlerinin bir biçimidir. (Shils’ten akt. Ergil, 1983;69). Dar kapsamlı tanıma göre ise ideoloji, belirli bir biçimde düşünmeyi ve davranmayı haklı çıkarmak ya da düşünce ve davranışları belirli bir biçimde etkilemek işlevini taşıyan inanç, tutum ve düşünceler demetidir. (Ergil, 1983;69). Ergil’in dar kapsamlı tanımı bir anlamda egemen ideolojinin de tanımıdır.

A.Topakkaya ideolojiye ve ideologlara karşı düşüncede olan Napolyon örneğini çalışmasında bize şöyle aktarmaktadır;

“Ona göre ideolojistler, iyi bir toplum modelini insanlara kabul ettirmeye çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadırlar. Fakat bunu yaparken bu fikirler dizisinin gerçeklikle uyuşup uyuşmadığını bir tarafa bırakıp spekülasyonlarla uğraşmaktadırlar. Napolyon ideolojistleri aynı zamanda realiteden uzak ‘hayalciler’ olarak suçlamaktadır. O, ideoloji kavramını felsefi bir teorinin politik güce karşı meydan okuması olarak kabul etmekte; esas olanın ise sadece ve sadece politik güç olduğuna inanmaktadır” (Topakkaya, 2007: 166).

İdeologlara karşı bir eleştiri de Lasalle'den gelmiştir. Lassel ideologları tenkit ederek “ideologlar, hayatları boyunca sadece zihinlerde ve fikirlerde bulunan kitaplarda yaşayan kimselerdir” açıklamasında bulunmuştur. (Lasalle'den akt. Topakkaya, 2007: 167). Türkiye’de seçimlere doğru gidilen süreçte farklı düşüncede olan partiler ve gruplar birbirlerini bu yönde eleştirmektedir. Özellikle egemen ideoloji, kendisine karşı olan düşünceleri realiteden uzak buluyor ve bu anlamda da ideoloji de egemen grup ya da sınıfın ideolojisidir düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Egemen ideoloji kendi düşüncesini toplumun istekleri olarak aktarmakta, böylece kendi düşüncesini genelleyip akla uygun ve geçerli olan bir düşünceymiş gibi toplumun her kesimine kabul ettirmeye çalışmaktadır. Her ideolojik düşüncenin kendisine bir kutsallık yüklediği yadsınamaz bir gerçektir ve yapılan eylemlere de kutsallık yüklenebilir. İdeoloji bu anlamda çoğu zaman insanların ve toplumların pratik hayatlarını da yönlendirir (Topakkaya, 2007: 177). Bu yüzyılda kamunun ortak aklı tarafından yürütülen sosyal sınıfların ilgileri, genelin kabulü olarak anlaşılmıştır (Habermas’tan akt. Topakkaya, 2007: 176).

İdeoloji var olan bir görüşün, inanç sisteminin bağrından doğar ya da ona karşı gelişir. (Ergil, 1983: 74). Buradan yola çıkarak Napolyon ve Lasalle gibi ideolojiye karşı olan kimseler , ideolojiye karşı görüşlerini açıklarken bir anlam da kendi ideolojilerini oluşturmaktadırlar. Hangi düşünce ya da inanç ideoloji olarak nitelendirilebilir, ideoloji de doğruluk aranır mı gibi soruların yanıtlarını ise Ergil şu şekilde açıklar; “Düşünce ve inançları ideolojik yapan, onların doğruluk ilkesine aldırmadan, sınıfı/küme yi bir arada tutmaya yönelik olmaları, üyelerinin eylem ve tutumlarını haklı göstererek onların çıkarlarını korumaya ve arttırmaya yaramalarıdır, düşünce ve inançların ideolojik olması, onların sadece sahte ya da

kanıtlanamaz ‘doğrular’ olmalarından değil, bir sınıfın/kümenin çıkarlarına hizmet etmelerindedir”. (Ergil, 1983: 71). Bu tanımdan yola çıkarak toplumda yapılan ideolojik tartışmalarda, karşı düşüncelerin yanlışlığının ya da doğruluğunun bir önemi yoktur. Asıl amaç, tarihi olgular, efsaneler ve söylemler ile bir gurubu bir arada tutarak egemen ideoloji olabilmektir.

Egemen ideolojinin, tüm faaliyetlerini toplumun genel isteği olarak yansıttığı gibi, bir gruba ya da cemaate ait olan ideolojide buna karşı olarak gelişir. Günümüzde Türkiye buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Egemen ideoloji, siyasi faaliyetlerini toplumun bir kısmının isteği olarak yaptığını ve geçmişte yaşanan politik ve kültürel olaylara atıf yaparak egemen olan ideolojisini daha da güçlendirmek istemektedir. Egemen ideoloji karşısında olan diğer ideolojiler ise kendilerinin baskı altında olduklarına, özgürlüklerinin kısıtlandığına dikkat çekerler. Aslında ideolojik söylemlerin derin bir duygusallık içermektedir. İdeolojilerin genel bir özelliği de “biz” ve “ötekiler” ayrımı yapmasıdır. “Biz” olarak nitelediği grubun amaçları ve çıkarlarını gerçekleştirmek için gruba birlikte hareket etmeyi ve gruptaki bireylerin güçlü bir şekilde gruba bağlı olmasına vurgu yapar. Kimi ideolojiler “biz” olarak tarihte ve gündelik hayatta yaşanan kahramanlıklara vurgu yapabilir. Benimseyenlerden tam bir bağlılık ve davranışlarının ideolojinin içerdiği düşünce, inanç ve tutumlara uyması beklenir (Ergil, 1983: 72).

Fransız düşünür Jean-William Lapierre ideolojinin sosyolojik bir olgu olduğundan bahseder ve ideolojinin özelliklerine dikkat çeker;

*“Bir ideoloji, yaşamak için nedenler koyar ortaya... Hayatını tehlikeye atmak için de... başkalarını ezmek ve öldürmek için de nedenler bulur. **İdeolojiler kıyıdır; hele başka, karşı ideolojilerce tehdit edildiklerinde. İnsanlar, çıkarları için, bu çıkarlar için, bu çıkarlar fikirlerle haklı gösterildiği oranda haince dövüşürler. İdeolojiler fetihçidir; sefere çıkılmasını isterler, hele güç istencini dile getirdikleri toplumsal kuvvetler yeni ortaya çıkmış ise. Ayrımsız bütün ideolojiler kan kokar; sadece ideolojiler uğruna canlarını tehlikeye atan veya hayatlarını yitirenlerin kanı değil, daha çok bunların üstünlük sağladıkları yerlerdeki***

kurbanlarının kanıdır alabildiğine kokan. 'Ben, der Pascal, yalnız, şahitlerin kendilerini boğazlatabileceği tarihlere inanırım'. Bu ölçütü ideolojilerle dinlere uyguladığımızda maalesef hiç bir fark göremeyiz. Her ideolojinin kendine has bir tarih yorumu vardır ve bu tarihlerden her biri, yine boğazlatacak bir çok hasım da bulmuştur. Bütün ideolojiler, ayrımsız, yargılayarak ya da yargılamayarak, hasmına kıymayı hak görür. Hoşgörü, kendini tehdit altında görmeyen ideolojinin gösterdiği bir lüks bir tavırdır-ya da doğmaktaki bir ideolojinin hak olarak istemidir." (Lapierre'den akt. Ergil, 1983: 73)

İdeolojinin nasıl ortaya çıkabileceğini, doğuşunda hangi faktörlerin etkili olduğunu Ergil çalışmasında şu başlıklar altında sıralar : (Ergil, 1983: 80)

- 1- Toplumsal ve ekonomik doyumsuzluk (tatminsizlik) ve bunlardan doğan olumsuz duygular.*
- 2- Toplumsal katmanlaşmadan kaynaklanan sınırlı ve yanlı görüş ve değerlendirmeler.*
- 3- Yerleşik ve beklenen çıkarlar.*
- 4- Toplumsal değişme karşısında duyulan tedirginlik ve yitiklik duygusu.*
- 5- Geleneksel kümelerin varlıklarına bağlı ya da onlardan bağımsız olarak süregelen eski gelenekler, çağdışı inanç ve düşünce kalıpları.*

İdeolojinin doğuşunda bu kaynaklar ne kadar etkiliyse ideolojinin devamlılığını sürdürebilmesi açısından da aynı şekilde önem teşkil etmektedir. Bazı ideolojilerin etkileri zamanla azalabilir ya da kendini yenileyebilir. Çünkü toplumsal değişmeler, değişen iktidarlar o günün geçerli ideolojik görüşünü zayıflatabilirler. Özellikle ihtilal ve sistem değişikliklerinde bu sıkça gözlemlenmektedir. İhtilal sonrası geçiş dönemlerinde oluşan ideoloji bireyler ve yöneticiler arasındaki iletişim boşluğunu giderme de yararlı olabilmektedir. Buradan yola çıkarak karşılıklı etkileşim ve iletişimin kurulmasında ideoloji önemli bir yer tutmaktadır.

İdeolojilerin doğuşu, yükselişi, etkilerinin azalması bir çok sebebe bağlı olsa da Ergil ideoloji türlerini 4 ana başlıkta açıklamaktadır:

A) Tutucu İdeolojiler: Bu tür ideolojiler genellikle ya da bir çok yönleriyle var olan düzeni savunurlar.

B) Düzeltimci (Reformist) İdeolojiler: Bu tür ideolojiler, yeni koşullar ve gereksinmeler karşısında, var olan değer sisteminde ve onu haklılaştırdığı kurumsal yapıda düzeltimler, yeni koşullara uygun ayarlamalar yapılmasını savunurlar.

C) İhtilalci İdeolojiler: Bu tür ideolojiler, var olan değer sisteminin ve onun haklılaştırdığı toplumsal yapının kökten değişmesini, dönüşmesini (transformation) savunurlar.

D) Karşıt İdeolojiler: Bu ideolojiler, yerleşik düzende var olan değerlerle uygulamalar arasındaki çelişkileri vurgulayarak, yerleşik değer sistemine aykırı tutum ve davranışları haklı göstermeye çalışırlar. Bu ideoloji türü, genellikle **karşı-kültür** (counter-culture) ya da **alt-kültür** (sub-culture) denilen yaşam ve düşünce biçimlerini benimseyerek toplum dışına düşen düzen karşıtlarınca benimsenir. Büyük çaplı değişiklik beklemeyen (bunun olacağına da pek inanmayan), ama yerleşik düzen içinde de kalmak istemeyen kümelerin kendi küçük dünyalarını yaratmalarının bir aracıdır karşıt ideolojiler. Hipilik ve içerdiği tutumlar buna örnektir.

İdeolojik söylemlerin etkisi, grupların ve bireylerin nasıl etkilenebilecekleri, ideolojik söylemler ile toplumda ne gibi etkiler oluşturulmak istendiği ikinci bölümde söylem ve söylem analizi kısmında incelenecektir.

1.5 İktidar

İktidar kavramını Türk Dil Kurumu dört şekilde açıklamıştır. Bu tanımlar şu şekildedir:

- a) Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret
- b) Bir işi başarabilme yetki ve yeteneği
- c) Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi
- d) Bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar

İktidar denildiğinde demokratik yönetimlerde hükümet akla gelirken, krallık yönetimlerinde kral ya da imparatorlar, faşist yönetimlerde ise diktatörler akla gelir. İktidarı elinde tutan bir kişi de olabilmekte, bir siyasi grup ya da bir aile de olabilmektedir. Özellikle Ortadoğu ülkelerinin yönetimlerinde iktidar bir kişi olarak görünse de aslında aile olarak iktidarı kontrol altında tutmaktadırlar. Aileden bir birey hükümet başkanı iken diğer bireyler (kardeş ya da çocuklar) başbakan yardımcılığı, genel kurmay başkanlığı gibi görevlerde bulunabilmektedir.

Toplumsal hayattaki iktidarın ise, bunun toplumsal ilişkiler aracılığıyla gerçekleştirilmesi kapasitesi anlamına geldiğini söyleyebiliriz: İktidar, bir başkasını ya da başkalarını önemli ölçüde etkilemek suretiyle sonuçlar elde etme ya da bunların yaratılmasına katkıda bulunma kapasitesidir (Outwaite, 2008: 352).

İktidar sahipleri ideolojilerini güçlendirmek ve yaptıkları politikayı meşrulaştırmak için medyayı etkin şekilde kullanmak isterler. Medyanın dışında güçlerini ve haklılıklarını pekiştirme adına Althusser'in bahsettiği Devletin İdeolojik Aygıtlarını ve Marx'ın sözünü ettiği Devletin Baskı Aygıtlarına başvururlar. Hardt & Negri , "İmparatorluk" adlı çalışmasında; bir devlet toprak bütünlüğünü ve politik bağımsızlığını tehlikeye sokan bir saldırı tehdidiyle yüz yüze kaldığında jus ad bellum hakkına (savaş yapma hakkına) sahiptir tanımı yapmıştır (Hardt-Negri, 2008: 36). Günümüzde askeri savaşların dışında psikolojik savaşların olduğu da aşikardır. Bu savaşlar devletler arasında olabildiği gibi devletin güvenliği adına tehdit oluşturan gruplara karşı da verilebilmektedir. Örneğin, Türkiye'de iktidar Fethullah Gülen cemaatini devlet adına bir tehdit olarak görmekte ve bu gruba karşı mücadeleyi söylemleriyle haklılaştırmaktadır. Söylemlerinde bu gruba karşı mücadeleyi "ikinci milli mücadele" olarak yer vermiştir. Hardt ve Negri bu iktidarların kendisini haklılaştırmasını şu şekilde açıklar ; "Haklı savaş daha çok kendinde haklılaşan bir eylem haline gelmiştir, bu kavram temelde iki farklı öğeyi bir araya getirir: ilki, etik olarak temellendirdiği oranda askeri aygıtın meşruluğu ve ikincisi, istenen düzeni ve barışı gerçekleştirmek için askeri eylemin etkililiği." (Hardt-Negri, 2008: 37). Demokratik oluşumlarda alınan oy oranına dayanarak, politikaların meşrulaştırıldığı, bu politikaların iktidarın kendisi için değil, halk ve ülke adına yapılmış hamleler olduğu kamuoyuna aktarılmaktadır. Negri bunu kendi

iktidarını destekleyen konsensüsler olarak alanı genişletmektir diye tanımlar (Hardt-Negri, 2008: 40). Elbette Türkiye örneğinin dışında dünya da süper güç olarak tanımlanan Amerika Birleşik Devletleri'nin de dünya üzerinde politikalarını haklılaştırma gayreti içinde olduğu dünya siyasi tarihinde mevcuttur. Söylemleri ve politikalarında kendisini adeta dünyayı yöneten iktidarmış gibi bir algı oluşturan Amerikan yönetimi, özellikle başka devletlere yaptığı askeri müdahalelerde kendisini haklılaştıracak, dış politikasını meşrulaştırma gayretinde olmuştur. Buradaki asıl amaç savaş propagandasını yani savaşı meşrulaştırmaktır. Irak'a yapılan müdahaleler de, Rusya ile mücadelesinde medya gücünü kullanarak önce kendi toplumunu sonra diğer toplumları etkilemeye çalışmıştır.

İktidarlar, hem güçlerini kaybetmeme amacıyla hem de toplumu istedikleri yönde etkileyebilmek için sanal bir düşman yaratma amacı güdebilirler. Chomsky ise durumu şöyle değerlendirmektedir ; *“Yalnızca süper lig maçlarını ve televizyon dizilerini izlemesini sağlamak yeterli olmayabilir. Onları düşman korkusuyla körüklemeniz gerekir. Son on yıl boyunca her iki yılda bir, hatta her yıl, kendimizi onlardan korumamız gerektiğini söyleyen bazı esaslı canavarlar yaratıldı”* (Chomsky, 2013: 24). Chomsky'nin bu açıklamasına Türkiye'den de örnek bulunabilir. Türkiye'de komünizm tehdit olarak görülerek, Amerikanın siyasal politikasına paralel olarak kitlelere karşı komünizmin büyük bir tehdit olduğu ve yine önceki iktidarların sıkça dillendirdiği ‘şeriat tehditi’. Eğer medya ve eğitim sistemi üzerinde tam hakimiyet sahibi iseniz, bilim adamları da konformist ise bunu başarabilirsiniz. (Chomsky;2013;19) Günümüzde ise halen geçerli olan ‘paralel yapı’ tehditi’. Bütün bunların ışığında iktidarlar mücadelesini halk için verdiğini savunmaktadır.

“Halk” terimi hem iktidar tarafından hem de muhalefet tarafından kendi politikaları doğrultusunda kullanılmaktadır. Türkiye'de iktidar politikasını ve mücadelesini “halk istiyor” , “halkın talebi” propagandası ile sürdürürken, muhalefet ise “halk istemiyor” diye iktidarın politikalarına karşı çıkmaktadır. Burada ortaya çıkan durum bize şu soruyu sormamıza neden olmaktadır; “Halk kimdir?”. İktidar ve muhalefet kendilerine oy veren ve kendi düşüncesinde olanları halk olarak görürken, bunun dışında kalanları halk olarak görmemekte midir? “Halk” terimi anlamı itibariyle, “Aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı

uyruktaki insan topluluğu” olarak Türk Dil Kurumunda yerini almaktadır. (www.tdk.gov.tr) . Hardt&Negri imparatorluk isimli çalışmasında muhalefet tarafında kalan bireyleri “çokluk” olarak tanımlar ve şöyle açıklar;

“İlk olarak çokluk kavramı halk kavramıyla karşı karşıya konmalıdır. Halk birlik oluşturan nüfusu temsil ederken, çokluk ise indirgenemez ve bir çoğulluk olarak kalır. İkinci olarak çokluk kavramı güruh, kalabalık ve kitle gerçekten de çok boyutluluk özelliği taşır, ancak bunları üçü de edilgen öznedir; aslında bunların özellikle edilgen oldukları ve bu yüzden kolaylıkla güdümlenebildikleri için tehlike oldukları düşünülür. Buna karşılık, çokluk etkin bir çoğulluktur ve bu yüzden otonomiye ve nihayet demokrasiye başarma yeteneğine sahiptir”. (Hardt&Negri, 2008;15)

1.6 Kamuoyu

Günümüzde medyadaki siyasi tartışmalarda olsun, bireylerin kendi arasındaki konuşmalarında olsun “kamuoyu” kavramına sıkça rastlanmaktadır. Peki adından sıkça söz ettiren “kamuoyu” nedir? Türk Dil Kurumu bu kavramı , ”bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi, halk oyu” olarak açıklar. (www.tdk.gov.tr). Bir başka tanım ise, “halkın kamusal ilgi konularına ilişkin kanıların toplamı; genel kamunun üyelerinin siyasi konular ya da güncel olaylar hakkındaki tutumlarının anlatımları” açıklanmıştır (Mutlu, 1993: 117). Kamuoyu kavramın köklerine inerek açıklamaya çalışırsak “Latince’deki ’publicus’ ve ‘opinion’ sözcüklerinden türetilerek Batıl dillerine giren ve İngilizce’de ‘public opinion’ sözcükleriyle ifade edilen kamuoyu kavramı, dilimizde ilk zamanlarda ‘efkar-ı umumiye’, ‘halk efkârı’, ‘amme efkârı’ gibi kavramların karşılığı olarak kullanılmıştır. (Atabek, 2002: 223). Bir başka tanım ise “belli bir toplum içinde yaşayan insanların belli bir olgu ya da inanç üzerindeki ortak yargısı” olarak karşımıza çıkmaktadır. (Vural,1999: 46). Kamu kelimesi çoğu zaman halk kavramı anlamında kullanılmaktadır. Fakat halk bir bütünü ifade etmesine rağmen kamu bir grubu ifade edebilmektedir. Kamuoyu kavramı içerisinde yer alan “kamu” sözcüğü özetle ‘grup’ ve ‘oy’ sözcüğü de özetle ‘kanaat’ anlamına gelmektedir. (Bektaş,1996: 41-68) Özetle kamuoyu, “belirli bir zamanda, belirli tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna ya

da gruplarına hakim olan kanaattir; ancak bunun kendini etkin olarak duyuran kanaat olduğunu da eklemek gereklidir” (Kapani, 1983: 115).

Özellikle seçim dönemlerinde ya da politikayı etkileyecek dönemlerde “kamuoyu oluşturma” ve “kamuoyunu yönlendirme” kavramlarını sıkça duyarız. Kamuoyunu yönlendirme de medyanın rolü çok etkilidir. Televizyon, radyo, gazete, dergi ve sinema gibi kitlesel iletişime olanak sağlayan ortamlar, kitle iletişim araçları ya da medya; toplumdaki farklı görüş, düşünce ya da kanaatlerin yayılmasında, eş deyişle farklı görüşlerin sesini duyurabilmelerinde ve farklı görüşlerin duyurabilmesi anlamında önemli bir aracılık rolünü sahiptir (Yüksel, 2004: 245). Medya kamuoyu oluşturmada en önemli etken olsa da tek etken değildir. Örneğin, seçim süreçlerinde medyanın etkin kullanımının yanı sıra politikacılar deyim yerindeyse “sokak sokak” ve “mahalle mahalle” gezerek insanlarla yüz yüze gelerek onları etkileyerek kendilerine destek beklemektedir. Yüz yüze geldiklerinde partilerinin politikalarını ve bireyleri ya da grupları etkilemek için propagandalarını sürdürürler. Propaganda, “kamuoyunu etkilemek için gerçek, yarı gerçek ya da yalan bilgiler yaymada simgeler aracılığıyla inanç, tutum ve davranışları etkileme yönünde sistemli gayretlerin tümüne verilen bir addır” (Bektaş, 1996: 153). İktidar, propagandasını medya dışında devletin ideolojik aygıtlarını kullanarak da yapabilmektedir. Kamuoyu oluşturma sürecinde politikacılar, kendileri sahada yer aldıkları gibi kamuoyunda sözü dinlenen, bireyleri etki altına alabilen “kanaat önderleri”nden yararlanmaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde kararsız seçmenler üzerinde sözü edilen “kanaat önderleri”nin büyük rolü vardır. Kanaat önderi, bir cemaatin ileri geleni olduğu gibi, bir aşiret reisi ya da yaşadığı bölgede insanların fikirlerini değiştirebilecek kişidir. Bu anlamda kanaat önderleri, görece belli bir sıklıkta, diğer bireylerin tutumlarını ya da davranışlarını teklifsiz olarak etkileyebilen kişiye karşılık kullanılmaktadır (Mutlu, 1993: 22). Özellikle köy, kasaba, ilçe ya da nüfus olarak küçük şehirlerde kanaat önderlerinin etkisi büyüktür ve Kışlalı bunu “ dar çevrelerde kamuoyunun oluşumunda kanaat önderleri, medyadan daha etkili kabul edilmektedir” diye açıklamaktadır (Kışlalı, 1997: 330) Medyanın ve kanaat önderlerinin asıl amacı gruplar arasında ortak bir bilinç ve birlikte hareket etme bilinci oluşturmaktır.

Kamuoyunu en doğru şekilde bilgilendirmek, bireyleri doğru haberlerle bilgilendirmek için medyanın özgürlüğü önemlidir. Çünkü kamuoyu, özünde demokrasi ile birlikte vardır ve demokrasinin sağladığı ortamdan beslenmektedir (Vural, 1999: 53). Medya kurumlarının da bu konuda üzerine düşen ciddi bir sorumluluk vardır. Çünkü toplumsal sorumluluk anlayışına göre medyadan beklenen kamunun ortak konusu haline gelmiş sorunları ele alıp incelemesi ve gerektiğinde bu konularda bir uzlaşmanın sağlanmasıdır. (Gezgin,2002: 13)

Ahmet Taner Kışlalı kamuoyunun sağlıklı bir şekilde oluşabilmesi için üç koşul gereklidir. Bunlar; bireylerin yeterli ve doğru haber almalarına, aldıkları bilgileri duygularından uzak, akıllarıyla değerlendirmelerine ve ‘çıkar sağlama umuduyla’ kamu işlerine yakın bir ilgi göstermelerine bağlıdır. (Kışlalı, 1997: 331). Fakat Kışlalı bu üç koşulun bir araya gelmesini de çok zor olarak değerlendirmektedir. Kamuoyunu oluşturan araçlar; aile, eğitim, kültür, toplumsal kontrol mekanizmaları gibi kurumsal sosyolojik araçlar ve kanaat, motivasyon, algı, tutum gibi bireysel psikolojik araçlarla; doğrudan siyasal grup ve partiler, baskı grup ya da örgütleri gibi siyasal araçlar ve medyanın etkilerine işaret edilir (Anık, 1994: 83-105). Kamuoyu, bir grubu etkileyebilecek ve sorun olarak algılanabilecek bir olay ya da durum ortaya çıktığında; grup bu olay ya da durumun etkilerini değerlendirerek bir görüş oluşturduğunda ve bu görüşlerini belirli bir tutum ve buna bağlı davranışlar biçiminde gösterdiğinde oluşmaktadır (Vural,1999: 49). Tutum, kişi ya da olay karşısında olumlu ya da olumsuz tepki gösterme eğilimi olarak tanımlanabilir. Tutumlar, ne kadar güçlü olursa olsunlar, çevresel ve kişisel zorlamalarla unutulabilir ya da değiştirilebilir görülmektedir (Vural,1999: 49).

Kamuoyunu oluştururken özellikle siyasal partilerin liderlerinin önemli bir rolü vardır. Toplumdaki grupların tutumlarının ve davranışlarının değişmesinde liderlerin karizması önemli bir etkidir. Sosyo-politik bir kavram olarak karizma, diğer insanlar üzerinde psikolojik açıdan denetim kurmak suretiyle liderlik oluşturma yeteneği olan cazibe veya kişisel güç manasına gelir (Heywood,2007: 309). Karizmatik bir lider, hareketsiz ve yönsüz kalacak halkı harekete geçirir ve coşturur, toplum birliğini artırır ve bir gurubun üyelerini aynı yönde hareket etmeye teşvik eder, örgütlenmeyi güçlendirir. (Heywood, 2007;495). Heywood karizmatik liderin diğer özelliklerini şu şekilde aktarır;

“Karizmatik otorite, hemen hemen mistik bir niteliğe sahiptir ve sadakati, duygusal bağlılığı ve hatta kendini adamayı teşvik etmeye muktedirdir. Karizmatik otorite genellikle ‘doğal’ yetenek olarak görülmesine karşın bütün siyasi liderler, karizmatik vasıflarını propaganda, yaptıkları konuşmalar, hitabet yetenekleri, vb. vasıtasıyla oluşturur.” (Heywood, 2007;309)

Fakat hayatta hiç yüz yüze gelinmeyen bir siyasal aday hakkında sahip olunan bilginin büyük bir bölümü medya aracılığıyla öğrenilmiş bilgidir ve medya aracılığıyla sağlanan tanışıklık çoğunlukla medyanın denetim ve kontrolüne bağlı bir tanışıklık olarak yorumlanabilir. (Yüksel, 2007: 581). Çünkü siyasi adayları medyanın istediği şekilde, onun çizdiği haber çerçevesi etrafında tanırız. Medya kullandığı haber dilinde kimi lidere barışçı bir imaj çizerken, kimi lideri ise barışçı lider karşısında daha kötü bir imaj çizebilir.

Medya ile kamuoyu arasındaki ilişki de iki eğilimine değinen Atabek’e göre; birinci eğilim, medya kamuoyunun sesi, kamuoyunun aynası ya da yansıtıcıdır. Diğer eğilim ise, medya kamuoyunun düzenleyicisi, hatta yaratıcısıdır. (Atabek, 2002: 231). Bu açıklamalarda Atabek olmasını gerekeni söylemiş olmasına rağmen gerçekler bunun uzağındadır. Medya elbette kamuoyunun sesidir fakat farklı ideolojik görüşlere mensup medya kurumları, kendisine uzak ideolojik görüşe sahip olan bir grubun sesine kulak vermekten kaçınmaktadır. Örnek olarak yine Türkiye verilebilir. İktidara yakın medya kurumları, muhalif liderlerin propagandalarına daha kısa bir süre ayırırken, muhalefet partilerine yakın olan kurumlar muhalefet liderlerinin propagandalarına daha uzun süre ayırarak yayın yapmaktadır. Yine bu medya kurumlarında yayınlanan programlarda yapılan –katılımcıların- yorumlar ile kamuoyu etki altına alınmak istenmekte ve bireyleri kendi görüş açıları çerçevesinde gündemi yansıtmaktadırlar. Basın çoğu zaman insanlara ne düşüneceklerini söylemede başarılı olmayabilir, fakat okurlara ne hakkında düşüneceklerini söylemede fevkalade başarılıdır. (Yüksel, 2001: 34)

1.7. Araştırmanın Amacı

Yapılan bu araştırmada televizyon kanallarındaki haberlerin, özellikle yayınlanan siyasi tartışma programların toplumu hangi söylemler ile ne yönde etkilemek istediklerinin ortaya konması amaçlanmıştır. 7 Haziran genel seçimleri öncesinde incelenen programlarda seçimlere yönelik söylemlerin nasıl olduğu ve söylem sahibi katılımcıların, toplumu, özellikle oy kullanma hakkına sahip olan bireylerin anlam dünyalarını nasıl değiştirmek istediklerinin ortaya konması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

1.8. Araştırmanın Önemi

İdeoloji-söylem ilişkisi kapsamında bir çok çalışma yapılmış olsa da televizyonda yayınlanan siyasi tartışma programlarının söylem analizi yapılan bu çalışmada söylem ve anlam dünyasının açığa çıkarılması, gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutmasına bulunacaktır. Bu çalışma belli bir tarihi dönemi kapsamasa açısından döneme düşülen ve dönemi tanımlayan bir veri tabanı olarak da değerlendirilebilir. Tezin sosyoloji tezi olması ve nesnellik ilkesinden hareket etmesi nedeniyle seçimlerle ilgili o dönemdeki tartışmaları içermesi ve nesnel bir bakış açısını yansıtmasa da önemli bir noktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmanın temelini oluşturacak söylem olgusuna kavramsal ve kuramsal olarak bakılacaktır.

2.1 Söylem Nedir?

Söylem, bireylerin kendi aralarında konuşmalarında, sosyal alanlarda kendi düşüncelerini açıklamada, politikacıların kendi aralarında tartışmalarında ve tezin ele aldığı TV’de yayınlanan siyasi programlara katılan konukların sıkça sözünü ettiği bir kavramdır. Söylem kavramı, ideoloji ile ilgili bir çok açıklamada ve bir çok ideoloji eleştirilerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Peki söylem nedir? Söylem hangi şartlarda ortaya çıkmaktadır? Söylemi güçlü ve güçsüz yapan şartlar nelerdir? sorularının cevapları ikinci bölümde açıklanacaktır.

Türk Dil Kurumu söylemi şu şekilde açıklamaktadır;

- 1- Söyleyiş, söyleniş, sesletim, telaffuz
- 2- Kalıplaşmış, klişeleşmiş söz, ifade
- 3- Bir veya birden çok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri, tez (www.tdk.gov.tr).

TDK’nın bu tanımında telaffuz kelimesinin söylem araştırması yöntemindeki söylem ile bir ilişki kurulabilmesi oldukça güçtür. Bir diğer yandan “kalıplaşmış, klişeleşmiş” açıklaması da söylem kavramını açıklamada yeterli olmadığı gibi yanıltıcıdır. Çünkü her yeni söylem, yeni bir yorumdur hatta yeni bir fikirdir. TDK’nın bu tanımı söylemin yeni bilgiler aktarmadığını, yeni bir şey ifade etmediğini varsaymaktadır.

Fransız Petit Robert sözlüğünde , söylemin dördüncü tanımında “düşüncenin sözel anlatımı” biçiminde tanımladıktan sonra aynı başlık altında dilbilimdeki tanımı şöyle verir: “Dili oluşturan soyut dizgenin karşıtı durumundaki söylenmiş tümce ya da tümceler grubu ya da yazılı metin olan gözlemlenebilir dilsel sözce” (Rey Rebove, Rey’den akt. Günay,2013: 19). Bu tanımda söylem dilin karşısına konulur (Günay, 2013: 19). Fakat söylemlerin karşılıklı olarak dilin önemli ölçüde kullanılarak ortaya çıkması yadsınamaz bir gerçektir.

İngilizcedeki Oxford sözlüğünde tanımlarda da dilbilimsel veriler bulunabilir;

- 1- (Sayılabilen, sayılamayan, resmi) Bir konuşma ya da yazıdaki bir konunun uzun ve ciddi bir biçimde ele alınması ve tartışılması; cinsiyet konusunda söylem; Toplantıda heyecanlı bir politik söylem vardı,
- 2- (Sayılamayan, dilbilim) Anlam üretmek için dilin konuşma ya da yazıda kullanımı; genellikle bir parçadaki farklı bölümlerin nasıl bağlandığını görmek için dilin incelenmesi: sözlü/yazılı söylem; söylem çözümlemesi,
- 3- (Eylem) discourse on/upon sth (resmi) çok iyi bildiğiniz bir konu hakkında konuşmak ya da uzun bir konuşma yapmak (söylev) (Oxford’tan akt. Günay, 2013: 19).

Birinci tanım konuşma ve tartışma olarak verilmekte, ikinci tanım bütünüyle dilbilimsel bir açıklamadır. (Günay, 2013: 19) Söylem bu tanımlar ışığında yazılı ve sözlü olabilmektedir.

Almanca Wahrig sözlüğünün son baskılarında söylemle ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

- 1- Heyecanlı ve hareketli tartışma,
- 2- Söyleşi,
- 3- Topluma ve kamuya aktarılmış tartışma (Wahrig’ten akt. Günay, 2013: 19).

Ahmet Kocaman ise Türkçede kullanılan söylem kavramının şu biçimlerde kullanıldığını açıklar;

- 1- Sözbilim, etkili söz söyleme sanatı;
- 2- Anlatım biçimi, felsefe öğretisi, görüş açısı;
- 3- Düşüncü, öğreti, kavramsal dizge;
- 4- Sözlü ya da yazılı anlatım türü, iletişim değerli birim;
- 5- Bireydil, anlatım biçimi, biçem;
- 6- Dil, bakış açısı, anlatım biçimi;
- 7- Sav. Görüş. (Kocaman, 2003: 5-6)

Bu tanımlardan da görüldüğü üzere söylemin tek bir tanımı yoktur. Söylem tanımlarının doğruluğu ve yanlışlığı söylem araştırmacısına göre de değişebilmektedir. Türkiye’de söylem tanımı ise Batı’da yapılan araştırmalar ve tanımlar ışığında tekrar yorumlanmış ve açıklanmıştır. Berke Vardar da söylemi üç değişik biçimde tanımlar:

- 1- Söz, dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı,
- 2- Sözce; bir ya da birçok tümceden oluşan, başı ve sonu olan bildiri,
- 3- Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce. Z.S Harris’in tümceleri de öbür birimler gibi dağılımsal açıdan incelemeye başlamasıyla dilbilimin önünde yeni bir alan (söylem çözülmesi) açılmıştır. Böylece tümcelerin birbirlerine eklenme kuralları araştırılmış, dağılımsal ölçütler dışında dönüşümsel ölçütler de incelemelere yön vermiştir. (Vardar’dan akt. Günay, 2013: 21)

Lütfiye Oktar söylem çalışmasında şu tanımı yapmıştır;

“Kurumların ve toplumsal grupların dilde dizgesel bir biçimde kodlanmış belli anlamları ve değerleri vardır. Dizgisel biçimde düzenlenmiş bu dil kullanım şekilleri söylem olarak adlandırılmaktadır. O halde söylem, bir kurumun anlam ve değerlerini dizgisel olarak düzenlenmiş tümceler dizisidir. Dahası söylem, söz konusu kurumun ilgi alanına göre söylenmesi

mümkün olanı ve söylenmesi mümkün olmayana tanımlar, betimler ve sınırlar” (Oktar’dan akt. Günay, 2013: 21).

Söylem kavramının Batı dillerine girmesiyle birlikte çok çeşitli tanımları yapılmıştır. Günay çalışmasında Dominique Maingueneau’nun söylemle ilgili altı değişik tanımdan söz eder ve maddeler halinde şu şekilde açıklar; (Maingueneau’dan akt. Günay, 2013: 22-23).

“1- Saussure’ün söz teriminin eş anlamlısıdır. Yapısal dilbilim bu anlamda kullanılır. Maingueneau’nun tanımını destekleyici bir bilgiyi Baylon’un çalışmalarında da bulabiliriz. Christian Baylon’a göre son on beş yıldan bu yana söylem , “durum içindeki söz” ve “metin” gibi neredeyse birbirine karşıt durumdaki iki kavramın eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.(Baylon,2003: 236). Durum içindeki söz olarak yapılan birinci tür kullanım, sözün budunyazısı, toplumbilim ve bazen de edimbilim alanında kullanılmıştır. İkincisi (metin) daha yaygın bir kullanım alanı vardır ve her türlü söylem çözümlemesi ile metin dilbilgisi alanında kullanılmaktadır.

2- Söylem, tümcenin daha üst boyutundaki (tümceötesi) bir birim olarak görülür. Bütün olarak bir bildiri ya da sözce bir söylemdir. O zaman söylem, tümcelerden oluşan değil, tümcelerle oluşan ya da tümcelerle gerçekleşen bir dilsel yapıdır. “Tümcelerle oluşması” demek, söylemin anlamının, onu oluşturan tümcelerin bir araya gelmesiyle, tümceyi aşan bir anlamından söz etmek gerekir.

3- Söylem, sözceyi oluşturan tümcelerin art arda gelmesi ve dizilişidir. O halde bu terim bilbilimsel çözümlemenin içinde yer almalıdır. Bu türden bir tanımda sözce, tümceyi aşan bir yapı olarak kabul edilir. Zellig Sebbatai Harris’in çalışmalarında geçen söylem terimi bu anlamdadır. Bir başka açıdan ilgili söylem tanımı, bir anlamda metin tanımıdır ve metinbilimi ilgilendirir. Yine buradaki tanımında sözcenin tanımı yetkin ve belirli değildir. Söylem ve metin arasındaki farklar ortaya konularak bu tanımın eksikliği gösterilebilir.

4- Bu anlamda ‘‘Fransız Söylem Çözümleme Okulu’’ndan söz etmek gerekiyor. Benveniste’le başlayan ve oldukça tutarlı olan bu yaklaşımda sözce, söylemden; söylem, tümceden ve anlatıdan ayrı olarak tanımlanır. Sözce iki anlamsal aralık ya da iletişim durağı arasında üretilmiş dilsel yapı birlikteliği ya da tümceler bütünüdür. Söylem ise, kendisini (yani sözceyi) belirleyen söylemsel işleyiş bakımından göz önünde bulundurulmuş sözcedir. Kısaca bir metnin dil olarak yapısını incelemek sözcedir, aynı metnin üretiliş koşullarının dilbilimsel açıdan incelenmesi durumunda, bu sözce; söylem olarak tanımlanır. (Maingueneau’dan akt. Günay, 2013: 22). O halde söylem her açıdan üretim içindeki sözceyi belirtir.

5- Bir önceki tanımdan biraz daha farklı bir söylem tanımından söz edilebilir. Bu da sözceleme kuramı çerçevesinde yapılan bir tanımlamadır. Benveniste ‘‘sözceleme, söylem durumunda dilin bireysel dönüşümünü varsayar’’ der ve sonra şunu ekler: ‘‘Söylemi geniş bir anlamda düşünmek gerekiyor. Her sözceleme bir verici ve alıcıyı varsayar. Verici, sözcesi ile alıcıyı farklı biçimde etkileme niyetindedir. (Benveniste’den akt. Günay, 2013: 23). Yani dilin kullanıldığı bireysel edim, verici ve alıcıyı bir ölçüt olarak sözcelemenin zorunlu koşulları içine sokar.

6- Söylemi tanımlamak için, bu kavram tümce ile karşılaştırılabilir. Bitmiş bir bütünlük ve öğelerin göreceli durağanlığı içindeki dil, söyleme karşıt durumdadır. Bu tanımdaki söylem ise, yaratıcılığın gerçekleştirildiği uzam, yani değerleri dilsel birimlere bağlayan görülmeyen bağlamın uzamı olarak tanımlanabilir. ‘‘ (Maingueneau’dan akt. Günay, 2013: 22-23)

Benzer türden sınıflandırmayı Georges-Elia Sarfati de yapar. Günay Sarfati’nin yaptığı tanımları da yedi madde halinde şu şekilde açıklamaktadır (Günay, 2013: 23) :

1- Konuşan özne tarafından dilin sorumluluğunun alınması demek olan, kullarındaki dili belirtir. Bu bağlamda söylem, Saussure’ün ‘‘söz’’ ünün

dengidir ve dilin yazılı ya da sözlü olarak gerçekleşmesini belirtir. Gücül iletişim kodu biçiminde değerlendirilen ‘‘dil’’e karşıt olan bu tanımdaki söylem, farklı kullanımlar içinde dilin edimselleşmesi demektir.

2- Tümceyi aşan sözce olarak değerlendirilir ve tümcelerin art arda gelmesi kuralları açısından göz önünde bulundurulmuş sözceyi belirtir. Bu tanımdaki söylem, özellikle metin bilgisi incelemesiyle ilgili olacaktır.

3- Benveniste’in belirttiği biçimde söylem, her şeyden önce konuşan öznenin ‘‘ben-şimdi-burada’’ biçiminde ortaya konulan sözcelemenin belirtilmesidir. Dar anlamda söylem, karşılıklı etkileşim boyutu içinde algılanan sözceyi belirtir. Benveniste’in tanımlamasında söylem, anlatıya karşıt durumdadır. Anlatıda sanki bir özne konuşmuyor, her şey kendi kendine oluyor, olaylar kendi kendine gerçekleşiyor gibidir. Tersine söylem ise, bir verici ve alıcıyı varsayar vericinin alıcıyı etkileme isteğiyle sözceleme durumunda belirginleşir.

4- Daha özel durumda söylem kavramı, söyleşi ile denk olarak düşünülür. Bu görüş genel olarak söyleşi çözümlemesiyle ilgili olacaktır. Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan bazı söylem çözümlenmeleri bu bağlamda yapılmaktadır.

5- Sözce ile söylem arasında bir ayırım yapıldığında, L.Guespin’in şu yaklaşımı verilir: ‘‘Sözce iki anlamsal beyazlık, iki iletişim boşluğu arasında üretilen tümceler dizisidir. Söylem ise, sözceyi koşullandıran söylemsel işleyiş bakımından göz önünde bulundurulmuş sözcedir’’ (Guespin’den akt. Günay, 2013: 24). Böylece bir metnin dilsel yapısı açısından incelemek sözce ile ilgili bir yaklaşım iken, metnin üretim koşullarının dil açısından ele alınması söylemle ilgili bir tutumdur.

6- Maingueneau’nun belirttiği biçimde, bazı toplumsal ya da düşüncüsel konumdan (örneğin ‘‘feminist söylem’’) yola çıkarak, sözceler, verici ve alıcı arasında aktarılmasını sağlayan karşıtlıklar dizgesidir. Bu yaklaşım Fransız Söylem Çözümleme Okulu’nun görüşüne uygundur. (Düşüncü,

toplumsal olan bir dünyanın genel yorumlama biçimini belirtir) (Charaudeau ve Maingueneau'dan akt. Günay, 2013: 46)

7- Bir önceki tanım kadar yaygın olmayan şu tür bir yaklaşım da vardır: Söylem terimi dar bir bilimsel çerçevenin ötesinde, dilsel ve dildışı her türlü gösterge dizesini belirtir. Bir bildiriye aktarmada yalnızca dilsel bildiri kullanılmadığına göre söylem, yalnızca sözel anlatıma indirgenemez. İletişim için yalnızca dilsel kodun kullanılmadığı görüşünden yola çıkan göstergebilimsel yaklaşıma göre, söylem kavramı; sözel anlatıma katılan anlamlandırma ağına (uzam, ses, renk, jest, farklı uygulamalar vb.) gönderimde bulunur. Bu son yaklaşım söylem kavramını, François Rastier'nin geliştirdiği kültür göstergebilimi alanını açacaktır. ‘’ (Günay,2013: 23-24)

2.2. Söylemin Oluşumu

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak söylem kavramının bir alıcısı ve vericiye ihtiyacı vardır. Söylem verici ya da alıcı hakkında bir konuyu ilgilendirir ve söylem bir şey hakkındadır. Söylem kavramının dil ile çok yakın bir ilgisi olduğu bir gerçektir. Çünkü her bir söylem dilin kullanımı ile gerçekleşmektedir. Dil hem gerçeklerin açıklanmasında hem de ideolojilerin açıklanması ve üretiminde önemlidir. Çünkü dil içerisinde üretilmekte ve yine dil aracılığıyla dolaşıma sokulmaktadır (Devran, 2010: 24-25) Günümüzde ideoloji eksenli tartışmalarda alıcı ve vericiler kendi ideolojileri doğrultusunda birbirlerini etkileme amacını güderler. İdeolojiler bir anlamda ortaya çıkan söylemler üzerinden şekillenmektedir. Bir söylem, vericinin kendi değer yargılarını (konuşma biçimi, tutumlar, davranışlar, yargılar, düşüngüsel tutumlar vb.) yansıtır. (Günay, 2013: 25). Konuşmanın kurumsallaşmış olduğu dilsel ve öznelarası bir dünyada yaşadığımızı belirten dilbilimci Merleau-Ponty, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemin “antropolojik ve felsefi söylem dönemi olduğunu vurgular ve yapılması gereken, çözümlmek ya da tanımlamak değil, tasvir etmek olmalıdır. (Ponty'den akt. Sözen, 1999: 43). Sancar'a göre söylem, toplumsalı anlamlandıran ve onu sonsuz bir akış içinde sürekli yeniden ve yeniden kuran merkezin adıdır. (Sancar, 2008: 68)

Titscher , söylemin hangi anlamlarda ve nasıl kullanıldığına dair sıralamayı şu şekilde yapmaktadır:

- 1- Konuşma, sohbet, tartışma, ‘müzakere’
- 2- İfade dizileri aracılığıyla düşüncenin tutarsız sunumu
- 3- Beyan, ifade serisi, ‘beyan zincirleri’ ya da laflar
- 4- İfade zinciri biçimi (bilimsel, şiirsel ve dini söylem biçimleri gibi)
- 5- Zincir ya da benzer olarak birbirleriyle ilgisi olan ifade sistemleri, kural güdümlü davranışlar
- 6- Uygulamalı dil, konuşma dili
- 7- Bütünlük olarak dil, dilbilimsel evren
- 8- Tartışma ve söyleme katılanlar arasında temel uzlaşma. (Titscher’ dan akt. Çomak ve İnCEOğlu, 2009: 32)

Söylemin oluşumunda özneler arası bir iletişim bulunmakla birlikte dil kuralları, toplumsal gelenekler hatta içinde bulunulan kültür aktarımı da gerçekleşmektedir. Kültür aktarımının gerçekleşmesi aynı zamanda dil aktarımının da gerçekleşmesidir. Çünkü dil de kültürün içinde yer alan hatta kültürün oluşmasında rol alan önemli bir etkidir. Farklı iki kültürdeki öznenin yer aldığı diyalog sürecinde kültürler arası bir aktarımda söz konusudur. Böylece söylem farklı ya da aynı inanç ve geleneklerin içinde bulunduğu, özneler arası bir eylem ve iletişim sürecidir. İletişimin ve özelden de söylemin bütünselliğinin anlaşılabilmesi için, toplumsal ve kültürel özelliklerin dikkate alınması gerekmektedir (Kocaman, 2009: 7-8)

Toplumsalı anlamlandıran ve onu sonsuz bir akış içinde sürekli yeni baştan kuran söylem, bireylerin iç hayatlarını, yerel şartları, mekanları ve tarihi yeni baştan inşa edebilme gücüne sahiptir (Sancar, 2008: 68). Bu yönüyle söylem, insanların yaşadıkları dünyayı nasıl kategorize ettikleri ve eylemlerini açıklanabilir kılan içsel bir dünyayı nasıl inşa ettiklerine dair önemli ip uçları verir (Potter, 2004: 73-74).Söylemin kendisi de tekrar tekrar inşa edilebilmektedir. Kelimeler, metaforlar, tarifler, retorikler, hikayeler vb. tüm söylemler, toplumsal etkileşimin akışı içerisinde inşa edilirler (Potter,2004: 73). Hiç bir söylem ne ilktir ne de sondur; söylemler, süreklilik içindeki sürekliliklerdir (Sözen, 1999: 160).

Söylemin içeriği, kullanıldığı dil kadar nerede ortaya çıktığı da önemlidir. Mekanlar söylemin içeriğine etki etmektedir. Örneğin, konusu aynı bir diyalog, resmi daire ve arkadaş arasında yapılıncaya ortada bir fark vardır. Hem cümlenin kuruluşunda, hem bireylerin mimik ve davranışlarında büyük farklar ortaya çıkmaktadır. Güçlü ve egemen olan mekanın dili olduğu için o mekanda kullanılacak doğru dili resmi dairenin ortamı belirlemektedir. Fakat doğrunun bir tek doğru ve yanlışın bir tek yanlış olmadığı göz önüne alınırsa doğru ve yanlış olarak nitelenen her şeyin söylemlerin bir ürünü olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine de bir diyalog sürecinin mahkemede gerçekleşiyor olması konuşmaların ve söylemlerin hukuki olması gerektiği anlamına da gelmeyebilir.

Doğru ve yanlış olarak değerlendirilen bu söylemlerde “bağlam” etkili olmaktadır. Söylem ile bağlam arasında oldukça yakın bir ilişki bulunmakla birlikte yorum ve bağlam olmadan söylemin de oluşamayacağı yadsınamaz bir gerçektir. Söylemin en doğru şekilde anlaşılabilmesi için bağlamın da incelenmesi önem teşkil etmektedir. Söylemler, olaylar ve durumlar karşısında ortaya çıkmaktadır ve durumlar içinde değerlendirmeye tabii tutulurlar. Söylemler analiz edilirken konuşmanın gidişatı ve bağlama dikkat edilmesi önemlidir. Çünkü söylemler bağlamlar içinde ortaya çıkar ve gelişir, sürekli bağlamlarla bir etkileşim içindedir. Böylelikle bağlamlar, söylemlerin izole edilmiş yapılar olmadığını gösteren söylemleri toplumsal hayatın verileri olarak anlamlandıran toplumsal belirleyicidir (Sözen, 1999: 27-28).

Bireylerin eylemleri, gündelik hayata dair düşünceleri ya da bulunduğu bir cemaat/topluluk hakkında bilgilere söylemler sayesinde ulaşılabilir. Bu söylemlerinde nasıl bir durum içinde şekillendikleri ortaya çıkmaktadır. Böylece söylemler, durumdan bağımsız değildir. Durumlar içinde tekrar tekrar şekillenir ve kendilerini yenilerler. Konuşmayı yapanların kimler oldukları, konuşmanın geçtiği mekanlar/zamanlar ve ihtiyaçlar bağlamı belirlemektedir (Acar, 2007: 6).

Bağlam odaklı her söylem aynı zamanda bir eylemdir. Dolayısıyla dilin anlamlandırılması söyleyenlere, söylenenlere, söyleyenin amacına, kullandıkları bağlama göre değişmektedir. Örneğin “buraya gel” ifadesi, kullanıldığı bağlama

(zaman ve mekana) ve konuşucu-dinleyici arasındaki ilişkinin durumuna göre emir, tehdit, dilek, çağrı vb. anlamlarda kullanılabilir (Kocaman, 2009: 3).

Her bir söylemin birer eylem biçimi olduğu göz önüne alındığında konuşucu ve dinleyen arasında oluşan söylem ya da söylemler, dinleyicinin söylemi nasıl algıladığına göre de biçimlenir. Söylemler bu yönüyle algılama çerçevesi içinde oluşan bir eylem biçimine dönüşür. Bu da söylemlerin metinlerarası bir nitelik kazanması sonucunu doğurmaktadır (Ruhi, 2009: 18-21).

Bağlamlar aynı zamanda o mekanda kimlerin söylem oluşturabileceklerini de belirler. Herkesin her mekanda söz sahibi olabilmesi mümkün değildir. Örneğin; TBMM genel kurulunda kayıtları tutan yazıcı kişilerin söylem geliştirmesi ve orada bulunan söylemlere müdahalede bulunması mümkün değildir. Çünkü onun görevi orada konuşulanları ve tartışılanları not tutmaktır. TBMM genel kurulunda söylem geliştirebilmek için milletvekili olmak gerekmektedir. Dolayısıyla söylemlerin üretildiği ortamlarda konuları ve tartışmaları kimin kontrol ettiği önemlidir. Güçlü olan grubun üyeleri olası söylem türlerini belirleyebilirken; daha az güce sahip olan kişi ya da gruplar, söylem ve söylemin geliştiği bağlam üzerinde etkili olamamaktadır (Devran, 2010: 28).

Söylemin anlamının belirlenmesinde dikkate alınması gereken bir alan da, bağlam içinde oluşan anlamdır. Bu bir anlamda sözcüklerin sözlük anlamının dışında söylem içindeki anlamlarının ne olduğuyla ilgilidir. Hayatın yaşandığı bağlam içerisinde, insanların söze dökemedikleri ya da dökemedikleri anlamların anlaşılabilmesi; ancak söylemin incelenmesi ile mümkün olabilecektir (Doğan, 2009: 28). Dolayısıyla konuşucu-yazar-mesaj üçgeninde oluşan iletişimde söylemde saklı olanın (anlamın) ortaya çıkarılabilmesi, söylemde bireylerin dile getirdiklerinden çok, dile getiremedikleri şeylerin incelenmesi ile mümkün olabilecektir.

Anlamın söylemdeki inşa süreciyle ilgili bağıntı kavramı önemlidir. Bağıntı kavramı da bir sözcüğün asıl anlamından ziyade, yorumlanan anlama nasıl ulaşıldığını göstermektedir. Bağıntı, dinleyiciye anlatılanı anlamlandırabilmesi için konuşmacının asıl olanda ne demek istediğini yorumlama imkanı vermektedir.

İnsan beyninin, dikkatini her zaman en bağıntılı uyarıcıya yönelttiği savından hareket eden bağıntı kavramına göre; bildirişim sürecinde söylenen bir sözün anlamlandırılabilmesi için ihtiyaç duyulacak zihinsel enerji ne kadar az ve karşılığında elde edilen anlam ne denli tatmin edici ise söz konusu söylem de o denli bağıntılı olacaktır (Doğan, 2009: 91-94)

İdeoloji ve gücün dil içindeki kullanımları aslında birer dil eylemidir. Fakat bu dil eylemi söylemler içinde anlamlı hale gelir. Gündelik yaşamda bir anlamı yokmuş gibi görünen ifadeler, söylemler içinde güçlü anlam ifade eden bir eyleme sahiptir. Söylemi anlamak için, söylenen sözün nerede, ne zaman ve kim ya da kimler tarafından oluşturulduğuna bakmak gereklidir. Söylem ve konuşmacı birbirini tamamlamaktadır. Dolayısıyla karşımızdakini ancak söylemini anlayabildiğimiz kadar tanıyabilir ve konumlandırabiliriz (Sözen, 1999: 13). Hiç bir söylem ne ilktir ne de sondur, söylemlerin bir özelliği de süreklilikleridir. Bu da söylemin esas ilgisini eleştirel bilgiye yöneltmesi sonucunu doğurmaktadır (Sözen, 1999: 160).

Söylemin oluşması için öncelikli şart diyalogdur. İki konuşmacı arasındaki diyalogda söylemler oluşur ve bir konuşmacının sessizliği de bir diyalog sürecidir. Burada asıl konu, öznelarası ya da metinlerarası bir dünyaya gönderme yapan anlamların mübadelesidir (Sözen, 1999: 14). Araştırmacı anlam mübadelelerini iyi okuyarak söylemin ne ifade ettiğini ortaya koymaya çalışır. Fakat diyalogu tümüyle konuşmacıya bırakan ve dinleyiciyi edilgen bir konumda bırakan bir dil anlayışı ile söylemdeki asıl anlamın keşfi mümkün olmamaktadır. Gerçek anlamların ortaya çıkarılması için dinleyicinin de işin içine katılması gerekmektedir. Bunun için çıkarımsal dil anlayışı ile hareket edilmelidir. Çıkarımsal dil anlayışına göre, insanlar söyleyecekleri şeyleri diyalogun amacı ve yönü doğrultusunda, gereken yer ve zamanda gerektiği kadar söylerler (Doğan, 2009: 85).

2.3 Söylem Kavramının Teorik Çerçevesi

Söylem ve söylem analiz yönetimin anlaşılması hususunda söylemi inceleyen, dili ve yapısını önceleyen teoriler önemli bir yere sahiptir. Bu teoriler, “özne” kavramına verdikleri anlamlar ve “özne” yi nasıl konumlandıkları, söylemi anlamada gereklidir (Demir, 2008: 12).

2.3.1 Foucault'un Güç Söylemi

Foucault problemlerin çözümünü geliştirdiği “tarihsel metodoloji” adı altında inceler. Genellikle incelediği problemler ise tarih, dil gibi konulardır. Tarihin yeniden inşasında genel kabul gören doğruların bir kenara bırakılması gerektiğini vurgular. Çatışmaların gündelik dildeki konuşmalarla ilgili olduğunu söyleyen Foucault’a göre, dedikodular, kafelerde paylaşılan sırlar, tüccarlar arasındaki ittifaklar hep tarihin büyük anlatılarıyla çatışmaktadır (Sözen, 1999: 64). Foucault, geleneksel tarih idealizmini, pozitivistliği ve doğrusallığı reddeder (Sözen, 1999: 64). Dolayısıyla Marksist ve yapısalcı modellere eleştirel yaklaşmaktadır. Foucault, okul, hapisane, akıl hastanesi gibi toplumsal kurumların bireyleri kuşattığını, onları itaatkar bedenler haline getirdiğini vurgular. İtaatkar haline gelen bireyler ise öğrenilen bilgi ve söylem dışında herhangi bir söylem geliştiremezler.

Her bilgi alanının bir takım iktidar ilişkilerini de beraberinde getirmesi gibi, her iktidar alanı da bilgi üretir (Evre, 2007: 12). Foucault’un iktidar, bilgi ve beden kavramlarından sıkça bahsetmesinin nedeni, tarihsellik içinde insanoğlunun nasıl farklı özneler haline getirebileceğini göstermeye çalışmaktır (Sancar, 2008: 146). Çalışmalarında ağırlıklı olarak “öznenin kuruluşu sorunu”na yer veren Foucault, ‘arkeolojik’ ve ‘soykütüğü’ olarak adlandırdığı yöntemlerle hakikat ve iktidar sorunu temaları etrafında modern öznenin kuruluşunu çözümlemeye çalışır (Evre, 2007: 3). İnsan doğası itibarıyla özgür değildir, aksine her taraftan toplumsal belirlenimlerle kuşatılmıştır (Layder, 2010: 135). Aslında “özne fikri” özneleri bir güç ilişkileri alanı ve belirli pratikler seti içinde konumlandıran toplumsal söylemler (dil, düşünce, sembolik temsiller) aracılığıyla üretilen toplumsal bir kurgudur (Layder, 2010: 135). Foucault, öznenin kuruluşunu deli, suçlu, cinsel ve hasta gibi çeşitli deneyim biçimleri çerçevesinde arkeoloji ve soykütüğü yöntemleriyle tarihsel bağlamda çözümleme çabasıdır (Evre, 2007: 18).

Foucault kurumlarda, teknik süreçlerde ve genel davranış kalıplarında saklı olan söylemsel pratikleri açığa çıkarabilmek için ‘soykütüğü’ anlayışını benimser ve ‘arkeolojik’ bir yöntem uygular (Sözen, 1999: 67). Bilgilerin bilime özgü iktidar

hierarchyisine kaydedilmeleri düşüncesine dayanan soykütüğü, ‘tarihsel bilgileri özgürleştirme, yani birleştirici, biçimsel ve bilimsel bir teorik söylemin zorlamalarına karşı koyabilecek hale getirme çabası’ olarak ele alınır (Urhan, 2007: 10). Ona göre soykütüksel çözümleme, geleneksel tarihsel çözümlemeden farklıdır. Tarihin akışının, kopuşlarla ve süreksizliklerle kesilmiş olduğunu ileri süren Foucault’a göre, tarihteki bu kopuşlar ancak soykütüksel çözümlemeye dayanan bir tarih anlayışı ile açıklanabilir (Bayar, 2004: 247). “Örneğin, geleneksel, bütüncül tarih, olayları belirli açıklama dizgeleri altına sokmak yoluyla önemli tarihsel olaylara, kişilere yönelir; soykütüksel çözümleme ise, geleneksel tarihin göz ardı etmiş olduğu veya dışladığı tek tek olaylara döner” (Foucault’dan akt. Bayar, 2004: 247). Bütüne aykırı durumlar görmezden gelinmiş ya da güç kullanılarak bastırılmak istenmiştir. Soykütüksel çözümleme yapacak olan bir tarih anlayışı, işte bütün bu ‘ihmal edilmişler’in dikkate alınmasına yardımcı olacaktır (Bayar, 2004: 247)

Foucault’a göre özne söylemin içerisinde oluşur, yani söylemler özneyi var eder ve her düşüncesinde etkili olur. Foucault, toplumsalı açıklarken bütüncül ve makro kurumlara karşı çıkar. Bu şekilde çeşitli egemenlik ve tahakküm biçimlerinin işleyiş mekanizmalarını deşifre etmek isteyen Foucault, “ideoloji-bilim”, “bilgi-iktidar” kavramalarının zıt ve dışlayıcı tanımlarını reddederek, iktidar sorunsalını devlet iktidarı, sınıf egemenliği tartışmalarının dışına çıkarmaya çalışır (Sancar, 2008: 113).

Foucault söyleme ve onun ardında yatan bilgi ve düşünceye bakışta, modernist eleştirmenlerden ayrılır ve tarihsel, kültürel ve ideolojik bir tavır geliştirir (Doltaş, 2009: 49). Toplumsalın kesintililik, dağınıklık, saçılma ve farklılık olarak tanımlanması gerektiğine inanan Foucault, metinselliğe değil, söylemselliğe yoğunlaşmaktadır (Larrain’dan akt. Sancar, 2008: 113). Söylemselliğin çözümlenmesinde bağlamsallığı esas alan Foucault’a göre söylem çözümlemesi, “belli tarihe varoluş koşullarına sahip söylemsel ifadelerin nasıl bir bağlama yerleşerek toplumsalın anlamını belirlediğiyle ilgilidir” (Sancar, 2008: 114). Dolayısıyla böylesi bir çözümlemede cevabı aranacak temel soru da, “bir söylemsel ifadenin hangi kurallara göre belirlendiği değil, başka söylemsel ifadeler yerine neden bir ifadenin ortaya çıktığıdır” (Foucault’dan akt. Sancar, 2008: 114)

İnsanın bedeni üzerindeki söylem etkilerini (cinsellik, delilik, eşcinsellik vb.) göstermeye çalışan arkeolojik yöntemin çalışma konusu, kurumlarda ve davranış kalıplarında içkin olan söylemsel pratiklerin düzenlilikleridir (Dant'dan akt. Sözen, 1999: 67). Arşivin tanımlanmasına delalet eden arkeoloji, Foucault'a göre, aslında bütün bir düşünce tarhinin, yani "söylemin tarihi" nin yazımıdır (Sözen, 1999: 67). "Arkeoloji ile kattettiğim, belli bir dönemde bir toplumun tanımını veren kurallar bütünüdür" (Foucault'dan akt. Sözen, 1999: 67). Arkeoloji yöntemiyle Foucault, söyleme tarihsel bir çerçeveden bakar. "Kısaca tarih geleneksel olarak eskinin anıtlarını ezberlemeyle, onları dokümanlara dönüştürmeyle ve sesi olmayan o izlere ses vermeye uğraşır ; zamanımızda ise tarih, dokümanları anıtlara dönüştürmektedir" (Foucault'dan akt. Doltaş, 2009: 50). Tarih geçmişin aksine kendi yöntemini kurarak kendi tarihini oluşturmaktadır. Foucault'a göre, bu 'tarihselleşme' olgusu çerçevesinde, genel ve bütünsel tarih anlayışı sorgulanır ve sürekliliklerle değil kopukluklarla ilgilenilmeye başlanır (Doltaş, 2009: 50). Tarihselleşen unsurların oluşumuna ilişkin kurallar ve aralarındaki ilişki söylem tarafından belirlenir. Çünkü söylem seçici, tanımlayıcı, belirleyici ve aktarıcı özelliklere sahiptir (Doltaş, 2009: 51).

Foucaultcu arkeoloji yöntemi, tarihsel süreklilik ve özdeşlik yerine, kopuşlar ve dağılım üzerine vurgu yapar ve determinizm içermez (Evre, 2004: 8). Foucault'a göre bu yöntem, "herhangi özneye gönderme yapmaksızın bilgilerin, söylemlerin ve nesnelere alanının oluşumunu tarihsel çerçeve içinde" inceler. (Foucault'dan akt. Evre, 2007: 8) .

Foucault, arkeolojik yöntemle ilgili beş temel kavramdan bahseder :

1- Söylenebilirlik : Söylem alanının ne olduğuyla, söylemi mümkün kılan olaylar ve bunların ifade edilebilirliği ile eş değerdir.

2- Muhafaza : Hangi söylemlerin anlatım biçimlerinin kendini idame ettirdiği, hangilerinin hiçbir iz bırakmadan ortadan kalktığı, hangi söylem biçimlerinin ritüellerde, festivallerde aleni olarak yaşadığı, hangilerinin yerlerini koruyamadığı ile ilgilidir.

3- Hafıza : *Hangi söylemlerin herkes tarafından geçerli olarak tanındığı, hangi söylemlerin unutulduğu ya da savsaklandığı, hangilerinin yabancı olarak dışlandığı, hangi söylem tiplerinin, yeni söylem tiplerinin ifadeleriyle ve eski sistemin bünyesiyle ilişki içinde olduklarıyla ilgilidir.*

4- Yeniden İşler Kılma: *Eski dönemlere ait unsurların hangilerinin korunduğu veya yeniden oluşturulduğu, onların hangi dönüşümden geçirildikleri, söz konusu unsurlara hangi ölçütlerle değer biçildiği ve onlara ne tür roller verildiği sorularına tatmin edici cevaplar arar. Kısacası o, eski dönemlerden kalma yabancı kültürlerin, söylemler içinde ne şekilde tutulduğu, eski dönemlere ait söylemlerden nelerin alındığı ve onların ne şekilde dönüştürülerek üretildiği ile ilgilidir.*

5- Kendine Mal Etme : *Konuşmacılarla dinlemeye mahkum kişiler arasındaki kurumsal bağlantıya, söylem ve yazar ilişkisine, sınıflar, cemaatler, uluslar, dil, kültür ve etnik gruplar arasındaki denetim ve çekişmelerin nasıl yürütüldüğüne ait soruları açığa çıkararak, hangi grup veya sınıfların belli bir söylemi kullanma izni ya da hakkı olduğu ile ilgilenir. ‘ (Sözen, 2014: 64).*

Bilginin ve hakikatin söylemsel olarak kurulduğunu düşünen Foucault’a göre, söylem kavramı, sadece dil olarak değil, aynı zamanda ifade düzeyindeki belli bilgi (düşünce) biçimleri anlamına gelir (Evre, 2007: 11). Söylem kavramını “hakikati, bilgiyi ve iktidarı (gücü) düzenleyen unsur” olarak ele alan Foucault’a göre bilgi, söylemlerin içinde kazılıdır ve ideoloji de öznenin (yazar ya da okuyucunun) teorik anlayışına kilitlidir (Sözen, 1999: 69) Foucault, temel birimi yazılı ya da sözlü ifadeler olan (Sancar, 2008: 114) söylemsel alanı ortaya koymaya çalışır (Sözen, 1999: 69).

“Boş nesnelere, hatta sessizliğin kendisi bile sözcüklerle doludur; sözcüğün söylenmediği zaman dahi, anlama gömülü mırıltısı duyulur, insanların söyleyemedikleri şeyler konuşmalarının devamıdır ve söylemlerin kendi sınırları içindeki alanlarla sınırlıdır” (Foucault’dan akt. Sözen, 1999: 70)

Foucault'a göre özne, söylemsel olarak iktidar gücüyle kurulmuş, kurgulanmış bir kimliktir. Bu süreçte ötekilerde (suçlular, akıl hastaları vb.) dışlanmışlardır. Arkelolojik yöntem ötekileri ve meşru sayılmayanları incelemektedir. Her şeyi açıklama iddiasında olan büyük anlatıları (makro kurumları) totalleştirici bulduğu için reddeden Foucault, modernitenin bütünsellik içinde erittiği farklılıkları açığa çıkarmak ve çoğulculuğu yakalayabilmek için arkeolojik yöntemine başvurmuştur (Evre, 2007: 16). Foucault'nun "beşeri bilimlerin arkeolojisi" olarak tanımladığı bu yöntem, tarihe bağlı bir söylem teorisinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır (Sözen, 1999: 68). Her türlü determinizmi reddeden tarihsel söylem analizinin özünde, bir köken bulma ihtiyacı yatmaktadır (Foucault'dan akt. Sözen, 1999: 69). Köken ararken, söylemin her anı; ortaya çıktığı an, görüldüğü an, tekrarlanmadığı an, bilindiği, unutulduğu, biçim değiştirdiği anlarda da söylemin yok oluşunu algılamaya hazır olmamız gerekir (Sözen, 1999: 69). Foucault çok geçmişte kalmış dönemleri sorgulamadaki amacının, "bir soykütüğünü gerçekleştirmek, yani içinde bulunulan zamanda dile getirilen bir sorundan yola çıkarak, söz konusu sorunun geçmişine yönelik bir çözümlenme süreci izlemek ve bu süreçten elde edilen kazanımları şimdi de işlevsel hale getirmek olduğunu" ifade etmektedir (Foucault'tan akt. Urhan; 2007: 100).

Bir toplumda her şeyin her koşulda söz edilemediği göz önüne alındığında, söylem de herkesin her şeyi söyleyebilmesine kısıtlamalar getirebilir. Söylem hem içerisindeki arzuyu saklayan şeydir hem de o arzunun nesnesidir (Sancar, 2008: 117). Dolayısıyla söylem "yalnızca kavgaları ve baskı sistemlerini açıklayan şey değil, ama onun için, onun vasıtasıyla mücadele edilen şey, ele geçirilmek istenen erktir (Foucault'dan akt. Sancar, 2008: 117).

Söylemin ortaya çıkmasında ve üretilmesinde en önemli olan yasaklar ve dışlanışlardır. Akıllı-deli gibi ötekileştirilen ayrımlarla bazı toplulukların sözleri dışlanmaktadır. Bu dışlamanın sonucu olarak da, söylemin her alanı açık ve girilebilir olmaktan çıkarılmakta ve konuşabilecek özneler seyrekleştirilmektedir (Sancar, 2008: 117). Genel kabul gören "doğru" lar ile de ötekileştirilen kişilerin bu doğrulara güç kullanılarak uyulması istenmektedir. Fakat Foucault, söylemlerin

hakikat iddialarının doğruluklarını araştırmaya çalışmaz, onu ilgilendiren kendi içlerinde ne doğru ne de yanlış olan sytlemlerin g etkileridir (Layder, 2010: 148)

Foucault'a göre, her sytlemler kendi doğruluk mekanizmasını ve kriterlerini yine kendi oluşturur (Sancar, 2008: 147) Sytlemler içinde bahsi geçen nesnelere de sytlemler içinde anlam kazanır, sytlemler dışında anlam ve gerçeklik kazanamazlar. Foucault, sytlemler tanımlamasında, kurumsal yapılaraya dikkat çeker. Sözen Foucault'un hapishane örneğini şu şekilde aktarır:

“Hapishaneler hakkında insanların birbirlerine söylediklerinin sytlemlerle sınırlanması anlamsız. Bir hapishaneyi olduğu şekliyle tutan kararlar, yönetmelikler, stratejiler ve bunların incelenmesi de hapishane sytlemlerini oluşturmaz. Benim yazmayı hedeflediğim bir kurum olarak hapishane değil, hapsetme uygulamalarıdır” (Foucault'dan akt. Sözen, 1999: 70).

İktidarın kurulması ve uygulanması da sytlemlerle ilişkilidir. İktidar olgusunu olumsuzlayan şey; ‘sytlemlerdeki doğruluk koşuludur: İktidar, doğrunun retildeği bir sytlemsel bağlam olmadan bireyleri sarmalayıp, kuşatamaz; bireyler de sytlemler içinde doğruluk olmadan iktidarı uygulayamaz (Sancar, 2008: 147).

Sytlemler yapısı bir birlik değil aynı zamanda dağılmayı da ifade eden açıklamalar sistemidir ve sytlemler kendi şartlarında oluşur (Foucault'dan akt. Sözen, 1999: 70). Foucault analizlerinde belirli zaman diliminde kabul edilen olayları, durumları ve bunlarla çok sıkı ilişkisi olan pratikleri ele alır. Yani Foucault'un analizlerinde direkt olarak teoriler, ideolojiler ya da kurumlar yoktur. Pratikler, ‘nerede ne sylendirdeği’, ‘nerede ne yapıldığı’ ile bağlantılar kurarak açıklanır (Foucault'dan akt. Sözen, 1999: 70). Mevcut bir anda kabul edilebilir durumları toplamayı amaçlayan bu analizde pratikler, tıpkı hapsetme uygulamalarında olduğu gibi, kuralların baskısıyla ‘ne yapıldığı’ ve ‘ne sylendirdeği’ ile ilgilidir (Sözen, 1999: 70).

Foucault teorisine bir çok eleştiri almıştır. Bunların en başında ise sytlemler oluşumunda yorum unsuruna değinmemiş olmasıdır. Fakat sytlemler yorum ihtiyacı vardır. Burke ve Baudrillard gibi bir çok düşünür Batı düşünce dünyasının hümanist sytlemlerine karşı çıkan Foucault'a yönelik şiddetli eleştirilerde

bulunmuşlardır (Sözen, 1999: 72). Baudrillard, Foucault'dan farklı olarak, gücün kaynağının arzu değil, meydan okuma ve ayartma olduğunu ileri sürer (Sözen, 1999: 72). Foucault'u okurken, insanın her zaman politik bir belirleyiciliğe maruz kaldığını söyleyen Baudrillard, ayrıca Foucault'nun gücün (iktidarın) gerçeği ürettiği iddiasına karşılık, gücün mübadele edilebilir bir şey olduğunu savunur. (Baudrillard'tan akt. Sözen; 1999: 72).

Foucault ekonomik temel ve bu temele dayalı veya tâbi ideolojik üst yapı ayrımını reddeder (Layder, 2010: 148). Bunun yanı sıra Foucault ideoloji kavramına da itiraz eder. Foucault için , söylemler kendi güç etkilerini yaratabilmek için üretim tarzına bağlı olmak zorunda değildirler (Layder, 2010: 148) Foucault bu anlayışıyla Marksizm'den tamamen ayrılır. Son olarak, Foucault çalışmasında özel bir tarih ve tarihsel yöntem anlayışını benimseyerek Marksizm'le bağlarını koparır (Layder, 2010: 148-149)

2.3.2. Söylem ve Yapısalcılık İlişkisi

Yapısalcılık klasik dönem düşünürlerinin fikirleri ile birlikte ortaya çıkmıştır. Yapısalcı anlayışta bireyler her zaman edilgen konumda ve dışlanmışlardır. Yapısalcı düşünürler, toplumun bir yapı olduğunu ve bireylerin bu yapı içinde hiç bir etkisinin olmadığını savunurlar. Doğrudan gözlemlenebilen ve bilinebilen sosyal gerçekliklerin görünür yüzünün arkasında gerçeklikleri açıklayan temel yapılar olduğunu düşüncesine dayanan yapısalcılık, dilbilim alanında da oldukça etkili olmuş bir yaklaşımdır (Esgin, 2005: 174).

Klasik dönem sosyologlarından Durkheim'da yapısalcı anlayışı benimsemiştir. Durkheim, sosyal olguların nesnel gerçekliğini bilimsel yöntemlerle inceleyen pozitif bir bilim olarak tanımladığı sosyolojinin, tek tek bireysel bilinçleri değil, bireysel bilinçlerin üstünde bir olgu olarak beliren kolektif bilinçleri temel koyması gerektiğini söylemektedir (Esgin, 2005: 44). Durkheim'a göre, "toplumun gerek kendisini gerekse onu çevreleyen dünyayı tasavvur ediş tarzını kavramak için ele alınması gereken şey, bireylerin doğası değil, toplumların doğasıdır" (Durkheim'dan akt. Esgin, 2005: 44). Durkheim, bu düşüncesi ile toplumun ve

toplumda oluşan olguların bireyleri yönlendirdiğini, bireylerin toplum tarafından belirlendiğini açıklamıştır. vurgulamaktadır. Durkheim bireye, “eyleme anlam yükleyen aktif, irade sahibi bir fail, yani toplumu üreten başat etken olmaktan ziyade sosyal etkilerin pasif bir alıcısı anlamına gelen ‘homo sociologicus’ (sosyolojik insan) muamelesi yapmıştır (Giddens’tan akt. Esgin, 2005: 53). Bu çerçevede yapısalcılığın ana kurgusu, özne olarak bireyin dışlanması üzerine biçimlenmiştir (Esgin, 2005: 53). Günümüzde ise yapısalcılık Fransa’da yeni solun muhafazakarlığı şeklinde devam etmektedir (Sözen, 1999: 46).

Yapısalcılıkta toplum, “bireylerin hareketlerinden çok daha fazladır” ve bireysel bilincin üstünde bütünsel bir yapıdır (Esgin, 2005: 47). Aile, din, yönetim gibi toplumsal kurumların her biri, statü rollerini düzenleyen normlar vasıtasıyla belli kalıplara göre birbirleriyle bağlantılı parçalardan oluşan yapılardır (Poloma, 1993: 35)

Yapısalcılık ve dil arasında da yakın bir bağ vardır ve söylemi ilk inceleyen yaklaşımdır. Yapısalcı anlayışa göre, dilin ardında her zaman için bir yapı vardır (Sözen, 1999: 44). Dilin kendisinin yapısal özelliklerinden eş zamanlı incelenmesi ile ortaya çıkan ve dili kendine özgü işleme yasalarına sahip özgül bir sistem olarak ilk kurgulayan yapısalcı dilbilimci Ferdinand de Saussure (Sancar, 2008: 87), daha sonrada Levi Strauss’un antropolojik çalışmalarıyla diğer sosyal bilimlerde, özellikle de sosyolojide etkili olmuştur (Giddens’tan akt. Esgin, 2005: 173).

Yapısalcıların dilbilim alanındaki çalışmalarının temeli hep Saussure’ün yapısal dilbilimine dayanmaktadır (Devran, 2010: 30). Yapısal dilbilimin kurucusu Ferdinand de Saussure’a göre, dil, bir iletişim formudur (Sözen, 1999: 43).

Saussure’ a göre, idealleştirilmiş bir sistem olarak dil, psikolojik bir olgudur ve dildeki her şey ruhsal iç dünyayı aydınlatmaktadır. Bu anlamda dil, zihni özellikler temelinde organize edilen kollektif bir üründür (Saussure’dan akt. Sözen, 1999: 46). Bu anlamda Saussure, dünyamızın farklılıklarına dikkat çekmek istemektedir. Saussure, her ne kadar eserinde yapı kavramını kullanmasa da; “bütün diller farklıdır ve onların kelime hazineleri dünyayı farklı kategorilere böler” şeklindeki yaklaşımıyla yapısalcı dil bilimin öncülüğünü üstlenir (Sözen, 1999: 45)

Bir dilin var olabilmesi konuşan bir topluluğun/cemaatin bulunması gerektiğinden bahseden Saussure, dilin, toplumsal varoluş dışında bir varlığının olamayacağını ileri sürer (Saussure'den akt. Sözen, 1999: 46). Çünkü Saussure'a göre dil, bireyler tarafından oluşturulmuş tasarımlar değil; bireylerin dışındaki yapıların ürünü olan göstergelerden oluşmaktadır (Esgin, 2005: 176)

'Dilin, dil olarak ne olduğu' sorusundan hareketle dili bir nesne olarak tanımlayan Saussure, dilin kendine özgü bir göstergeler sisteminden oluştuğunu söyler (Sözen, 1999: 45). Yazılı metinler üzerinde çalışan Saussure, düz bir kağıt üzerine yazılan harflerin, sözcüklerin ve cümlelerin nasıl bir anlam inşa ettiklerini anlamaya çalışmıştır (Devran, 2010: 30). Dilin temel işlevi, göstergeler aracılığıyla anlamlandırma, başka bir deyişle, bildirişimde bulunma ya da düşünceleri iletmedir (Sancar, 2008: 89). Saussure göstergeye , düşünceye karşılıklı gelen bir yapı anlamını koyar. Herhangi bir düşünce ya da kavram, göstergenin iki temel bileşeninin (gösteren ve gösterilen) bir araya gelmesiyle oluşur (Esgin; 2005: 17). Burada ses sistemi gösteren olan, kavram ile gösterilendir. Göstergenin zihinlerde oluşan anlamı gösterilendir. Örneğin; kalem göstergesinin göstereni k-a-l-e-m harfleri iken, gösterilene bu sözcüğün zihnimizde çağrıştırdığı kalem şeklindeki objedir (Devran, 2010: 31). İşitsel imgeyi (gösteren olarak sesi), bir kavrama (gösterilene) bağlayan bu ilişki nedensel değildir. Kalem örneğinde olduğu gibi kalem işitsel imgesi ile kalem kavramı arasında nedenselliği oluşturacak deneysel bir durum söz konusu değildir. Kalem kavramı, işitsel olarak harflerin bir araya gelmesi konusunda da dilden dile değişiklik göstermektedir. Benzer şekilde bir el göstereni çeşitli gönderilenlere (dostluk, yasaklama, hakaret, vb.) işaret edebilir (Sancar, 2008: 90). Dolayısıyla göstergeler, bağlamdan bağımsız değildir; içinde buldukları bağlama göre değişiklik gösterebilirler (Jorgensen ve Philips'den akt. Devran, 2010: 31).

Göstergelerin anlamları ve çağrışımları da kültürlere, sosyal yapılara, ahlaki gelenek ve göreneklere farklılık göstermektedir. Belirli harflerin bir araya gelmesiyle oluşan sesler, belirli anlamaları doğurur. Yine kalem örneğinden yola çıkılarak 'kalem' sözcüğü Türkçe'yi bilenler ve kullanan bireylerce kalem objesi ile hemen ilişkilendirilmektedir. Bir göstergenin anlamı diğer göstergelerle olan

ilişkisinden ve yine aynı göstergenin ortaya çıkan değeri de diğerler göstergelerden farklı olmasındandır. Bir göstergenin içeriği ve ifade ettiği anlam kullanıldığı ortama göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, bir kişiye “sen bir köpeksin” denildiğinde buradaki köpek göstergesi içerik olarak farklı bir anlam kazanmaktadır (Jorgensen ve Philips’den akt. Devran, 2010: 32). Çünkü dil, dil bilgisi kurallarının ve sözcüklerin gerisinde bulunan, ancak bunların içlerinde belirtilmeyen anlamları da taşımaktadır (Giddens’tan akt. Esgin, 2005: 175). Bu bağlamda dil, dilsel öğeler arasındaki bu farkların nasıl düzenleneceğini belirleyen ve dil-dışı dünyanın düzenlenmesi olanağını sunan bir yapıdır (Kıran’dan akt. Sancar, 2008: 91). Dil için anlatım araçlarının bütünü olarak bir tanım yapabiliriz. Dil içinde gerçek anlamları gizleyen bir yapı iken (Esgin, 2005: 175); söz, bireysel bir seçme ve gerçekleşmedir (Işık’tan akt. Esgin, 2005: 175)

Günümüzde söylem teorileri, genel olarak Saussurecü dil sistemini kabul etmekle birlikte, bütün söylem teorilerinin ardında tek ve genel bir sistem olduğunu iddiasını reddederler (Mcdonell’den akt. Sözen, 1999: 48). Saussure konuşmanın anlık, doğrusal ve süreksiz olduğuna dikkat çeker. Halbuki söylem kavramına ilişkin günümüzdeki görüşler ve yaklaşımlar, konuşmanın ardışık, sürekli ve doğrusal olmadığına işaret etmektedir (Sözen, 1999: 46) Saussure’ye ilişkin bir diğer eleştiri de, Saussure’nin takipçisi bir çok çağdaş dilbilimci, Saussure’den farklı olarak, “dil salt bir değerler sistemi olduğunu ve sözcüklerin anlamlarının bulunmadığını düşünür ve göstergenin, bir sembol ve zihinsel bir içerikle tanımlanamayacağı üzerinde dururlar (Guiraud’tan akt. Sözen, 1999: 48).

Yapısalcı dilbilimin diğer önemli ismi olan Levi-Strauss Saussure’nin dil bilim teorisini kendisine model almıştır (Esgin; 2005: 177). Saussure’ün gösterge kavramını, antropolojinin inceleme nesnelere olan evlenme yasaları, akrabalık sistemleri, dinsel törenler, sanat ve din gibi simgesel sistemlere uygulayan Strauss’a göre, bu tür simgesel sistemlerin anlamlarını derinlerde yatan dilsel yapıların yasaları belirlemektedir (Coward ve Ellis’den akt. Sancar, 2008: 94). Kültürel olguların, simgesel sistemler olarak okunup anlaşabileceğini savunan Strauss’a göre, kültürel olgular (özelde de mitler) toplumun kendini simgesel düzeyde anlatma tarzıdır ve bu anlatım bilinçdışının genel yasalarına göre gerçekleşir (Sancar, 2005: 93). “Akrabalığın Temel Yapıları” adlı çalışmasında Strauss,

akrabalık ve totem sisteminde görülen karşıtlık biçimlerini açıklamak için “insan zihninin bazı yapılarına bakmak gerektiğini” ifade etmiştir (Esgin, 2005: 278). Buna göre, geleneklerin ve davranış biçimlerinin temelinde bir “bilinçdışı fiziksel yapı” vardır ve bütün toplumları kapsayan geçerli bir yorum elde edebilmek için de bu yapının anlaşılması zorunludur (Giddens’tan akt. Esgin, 2005: 93).

Strauss yapı kavramının üç önemli özelliğine dikkat çekmektedir :

1- Yapılar, bir sistem niteliği taşırlar. Sistem bir çok öğeden oluşur ve bu öğelerin hiçbiri sistemi oluşturan diğer tüm öğelerde de değişikliklere neden olmadan değişim gösteremez,

2- Yapılar, dönüşümleri kapsarlar. Yapıyı oluşturan öğeler arasındaki ilişkiler, çeşitli alanlarda yinelenirken dönüşebilirler,

3- Yapılar, sosyal yaşamın tüm öğelerini anlayabilmek için bize bir model sağlarlar. Öğelerden birinin değişimine yapının ne şekilde tepki verebileceği bu model aracılığıyla önceden kestirilebilir. (Giddens’tan akt. Esgin, 2005: 178)

Dilin ardında her zaman bir yapı olduğu fikrini benimseyen yapısalcı anlayıştan hareketle Strauss, söylemin her zaman için bir yapıdan kaynaklandığını ve yapı aracılığıyla bir küme kurmaya giriştiğini ileri sürer (Strauss’tan akt. Sözen, 1999: 47). Strauss’un yapısalcı antropolojik analizi, ilkel toplumlar hakkında doğruyu keşfetme teşebbüsü değil, söylemlerin bir söylemsel bağlamdan diğerine değişimini tecrübe etme girişimidir (Sözen, 1999: 48). Strauss, sosyal eylemlerin araçsal ve tesadüfi değil; açıklayıcı ve kültürel olduklarını ileri sürmüştür (Sözen;1999: 48). Strauss, basitçe “insanların kendileri hakkında anlattıkları hikayeler” diye tanımladığı mitleri analiz ederek, asıl yapıyı açığa çıkarmayı amaçlamaktadır (Burke’den akt. Esgin, 2005: 178) Mitlerin dilbilimsel özellik taşıdığını ileri süren Strauss’a göre, mitin en küçük anlamlı birimleri sosyal ilişkileri anlatan cümlelerdir (Waters’tan akt. Esgin, 2005: 178)

Strauss’a göre, her bir söylem bağlı bulunduğu grubun özelliğini yansıtır (Demir, 2008: 14). Dolayısıyla bir gruba bağlı konuşmacının söyleminden, bağlı olduğu gruba dair bir çok bilgi edinilebilmektedir. Saussure’ün gösterge kavramını

antropolojinin inceleme nesnelere olan evlenme yasaları, akrabalık sistemleri, dinsel törenler ve sanat gibi simgesel sistemlere uygulayan Strauss, sistemlerin anlamını derinde yatan dilsel yapıların yasalarının belirlediğini ileri sürer (Coward ve Ellis'den akt. Sancar, 2008: 94)

Strauss yapıların ve yapıların belirlediği anlamların özneyi oluşturduğu iddiasını taşıdığı için eleştiriler almıştır. Bu düşünceye göre özne, ideolojiler ve mitler tarafından var olur. Bu yolla var olan özne bunun farkında olmayabilir. Bir anlamda özne, kendini belirleyen nesnesi haline gelmektedir. Strauss'un genel anlamda yapısalcı anlayışın "özneyi yapıya/simgeye tabi kılan" bu çözümleme anlayışı, söylem tartışmalarında oldukça yoğun bir eleştiriye maruz kalmıştır (Sancar, 2008: 94)

Bir başka yapısalcı düşünür Barthes ise göstergelere ve göstergelerin önemini vurgular. Roland Barthes, Saussurecü dilbilim anlayışına bağlı kültürel bir semiyologtur (Sözen, 1999: 43). Söylemi cümlenin ötesinde bir şey olarak tanımlayan Barthes'a göre, söylemin kendi özgü kuralları, dilbilgisi ve birimleri bulunmaktadır (Sözen, 1999: 43). Barthes ikili karşıtlıklara büyük önem vererek "öteki"nin varlık sebebini var olan karşıtlığa bağlar. Karşıtlığın da var olmasını göstergelere bağlar ve göstergelerin ötekini de içerdiği anlayışını savunur. Barthes'a göre yaşanan dünya insanların değil, göstergelerin de dünyasını içermektedir. Bir şey var olduğu süreçle birlikte kendisinin göstergesi haline gelmektedir. Anlam ancak göstergeler aracılığıyla kurulabilir (Sancar, 2008: 95) Dolayısıyla toplumsal bir olguyu anlayabilmek için göstergelerin anlaşılıp çözümlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

"Bir kurum ve sistem olan dilin aksine söz, temelde şahsi seçiciliğe ve güncelleştirmeye bağlıdır. Konuşan öznenin kullandığı dil kodları, onun kişisel düşüncesini açıklama biçimiyle birleşik bir halde ortaya çıkar... Kişiler ister istemez yumuşak, ister hızlı ve yavaş konuşsunlar, dilin yapısı ve sistemi değişmez. Konuşma göstergelerle ortaya çıkar. Çünkü göstergeler birbirini takip eden söylemlerde veya bir tek söylem içinde tekrarlanır. Her bir gösterge, dilin bir ögesi haline gelir" (Barthes'den akt. Sözen, 1999: 47).

Barthes'ın göstergibiliminin konusu, gösteriler, toplumsal ve dini törenler, insan bedeninin hareketleri, ezgili sesler, protokollerdir. Bu kavramların her biri bir anlam dizgesine sahiptir ve yine dille ilişkilidir. Örneğin nesne bütünlerinin (giyecek, yiyecekler vb.) kullanımlarına ya da nedenlerine göre adlandırılmaları (yazlık/kışlık giyecek, düğün/cenaze yemeği vb.) dilin bu gösterenleri dizge durumuna getirmesi ile mümkün olabilmektedir (Barthes'den akt. Sancar, 2008: 95). Dilin anlamla ilgili oluşundan ortaya çıkan "söz" dür varsayımıyla yola çıkan Barthes göre 'söz' çözümlemesi dil çözümlemesinden daha önemlidir. Söylem olarak tanımlanabilecek büyük boyutlu bu birleşimlerin (sözlerin) hangi düzenekler eliyle nasıl dışa vuruldukları, dilin ve sözlerin anlam inşasında büyük önem taşımaktadır (Barthes'den akt. Sancar, 2008: 96). Barthes göstergeler aracılığıyla ortaya çıkan anlamın sadece orada bulunan göstergesel öğelerle ilgili olmadığını ve aynı zamanda orada bulunmayan fakat anlama etkisi eden göstergesel öğeleri de dikkate alır.

Barthes toplumsal bağlama da önem verir. Saussure'nin 'dizimsel söylem' kavramını geliştirerek "çağrışımsal düzlem" kavramını ortaya atar. Dizimsel söylem, söylem içindeki yatay, eş zamanlı ve bir arada olan öğelerin birleşimini ifade ederken; çağrışımsal düzlem ise dikey, artzamanlı ve bir arada olmayan öğelerin anlamlandırma üzerindeki önemini vurgulamaktadır (Sancar, 2008: 97)

Göstergeleri 'dizgisel olgu' adını verdiği bu çağrışımsal öğeler üzerinden çözümlemeye çalışan Barthes, göstergelerin 'düz anlamları' yanında bir de 'yan anlamları' olduğundan bahseder (Sancar, 2008: 97). Burada düz anlam, gösterilenin nesnel olarak ve olduğu gibi kavranmasıyla oluşurken; yan anlam, göstergeye biçimi ve işlevi nedeniyle bağlı özel değerleri ifade eder (Guiraud'tan akt. Çoban, 2003: 257). Yan anlamı, "bir gösteren-gösterilen ilişkisinden oluşan gösterge bütününün, bir başka gösterenin gösterenine dönüşmesi" olarak tanımlayan Barthes, yan anlam gösterenlerinin düz anlam gösterenlerinden oluştuğunu ifade eder (Barthes'den akt. Sancar, 2008: 98). Yan anlamlar, düz anlamlardan tamamen bağımsız olmamakta ve yan anlam aynı zamanda düz anlamı da kapsamaktadır. Bu nedenle, yanamlamlayıcılar, kesintili, düzensiz ve kendilerini taşıyan düz anlam tarafından özümsemiş göstergelerdir (Barthes'den akt. Çoban, 2003: 257)

Barthes'in İkili Gösterge Sistematiği (Sancar, 2008: 99)

Gösteren Ses İmgesi	Gösterilen Görsel İmge	
Bayrak		
<u>Gösteren</u> Bayrak	<u>Gösterilen</u> Milliyetçilik Etnik Ayrımcılık Ulusal Bütünlük	

Barthes birinci gösterge düzeyinde düz anlamı, ikinci gösterge düzeyinde de yanlamı ortaya koymaktadır. Birinci gösterge düzeyi dilin kendisi ile yani düz anlam ile ilgili iken, ikinci gösterge düzeyi yan anlam ile, yani ideoloji ve mitlerle ilgilidir. Bu tablodan yola çıkarak yan anlam 'söz'e karşılık gelir. Fakat sadece yan anlamlar değil, düz anlamlarda ideolojiyi içinde barındırabilir. Yan anlamlar gibi düz anlamlar da ideolojiktir. Yan anlamlar ile ortaya çıkan ideolojik söylemler, düz anlamlara bağlanarak doğallaşabilir ve normalleşebilmektedir. Dil burada ideolojiyi doğallaştırmak işleviyle egemen gücün çıkarlarını korumakla karşımıza çıkar. Çünkü ideoloji, "egemen çıkarların hizmetinde bir gizleme ve doğallaştırma olarak işleyen mitsel anlamlar" olarak belirlemektedir (Sancar,2008: 99). Barthes'a göre ideolojik söylemler, düz anlamalara göre daha dinamiktir.

"Örneğin bir bayrak göstergesinde ses imgesi olan b.a.y.r.a.k ile görsel imge olan kumaş parçası birleşir ve bayrak göstergesini oluşturur. Ama bir evin balkonuna asılmış bir bayrak imgesi bize aynı anda milliyetçi tutumun, bir etnik iç savaşta bir tarafa destek veren bir davranışın ya da herhangi bir ulusal sorunla ilgili bir tartışmada var olan anlamlardan birinin çağrışımını sağlayabilir. İşte böylesi bir durumda bayrak imgesi milliyetçilik, etnik ayrımcılık, ulusal bütünleşme gibi 'gösterilen'lerin 'gösteren'i durumuna dönüşmüş olur" (Sancar, 2009: 99)

Barthes'in ideolojinin işleme düzeyini düz anlamdan çok, yan anlamsal alanda araması ve düz anlamsal bir tür değerlerden arınmış bir alanmış gibi alması çeşitli

eleştirilere neden olmuştur (Sancar, 2008: 101). Barthes, dil çözümlerine toplumsal olguları da katmıştır (Kula, 2002: 189). Dil bilim çalışmalarının anlamı, dilsel öğelerin kendi aralarında kurduğu yapısal bir oyun olarak tanımlanmasından, söylem kavramının çağrıştırdığı yorum ile öznelğin denetimine girmiş değişken anlam kavramına geçiş Barthes ile başlamıştır (Sancar, 2008: 98)

Söylem ve yapısalılık ilişkisinde yapısalılığı Jacques Lacan'ın da önemli bir yeri vardır. Fransız psikanalist Jacques Lacan, yapısalcı yaklaşımı psikanalizde kullanmış ve Saussurecü dilbilimi ve Strausscu yapısalcı antropolojiyi benimsemiştir (Sözen, 1999: 49)

'Yeni-Freudçu' olarak da bilinen Lacan'da söylem, 'düşünme' ile aynı şeydir; söylem, anlamadır ve bir yönüyle de konuşmanın karakteridir (Lacan'dan akt. Sözen, 1999: 49). Lacancı bu yaklaşımda söylemde o an söylenenlerden çıkarılacak doğrudan bir anlam yoktur. Bu anlayışta anlam kurgusaldır.

Lacan'ın teorisinde de özne dil yapılanması şeklinde ortaya çıkmış ve söylemin bir ürünüdür. Özne kendi başına bir hiçtir, konuşmadan ziyade konuşulandır. Buna göre, öznenin bilincini, somut söylemden çıkarılan kelimeler oluşturmaktadır (Sözen, 1999: 50). Lacan'ın psikanalitik teorisinde bireyler, kendilerini dil ile ifade ederler, anlam da söylemler ile ortaya çıkar. Söylemi "hakikati sınırlayan ve zorlayan bir süreç" olarak tanımlayan ve söylemlerin sürekliliğine vurgu yapan Lacan'a göre, gösteren-gösterilen ilişkisi ve imaja dayalı düzen, yani özne ve nesneye dayalı düzen özneyi açıklayamaz (Lacan'dan akt. Sözen, 1999: 52). Bundan dolayı Lacan, özne-nesne ilişkisi yerine, özne-özne ilişkisini kurmak istemektedir (Bracher'dan akt. Sözen, 1999: 53). Bu şekilde özne-özne ilişkisi üzerine yoğunlaşan Lacan, psikanalizde Anglo-Sakson yaklaşımının bir ürünü olan psikoterapi yerine iletişim-merkezli yapısalılığı benimser (Lacan'dan akt. Sözen, 1999: 51). Lacan böylece yapısalılığın kullanmadığı/ihtimal ettiği özne fikrini geliştirmiş ve analitik tecrübe bağlamında ele aldığı telepati sürecini de, bir söylem süreci olarak ele almıştır (Sözen, 1999: 51). Lacan böylece yapısalıcıların ihmal ettiği, özneyi ortaya çıkaran söylem sürecini açıklamayı amaçlamıştır (Sözen, 1999: 44)

Lacan, gösterilen ve gösterilen kavramlarıyla oluşan göstergeleri dilin temel birimleri olarak kabul eder. Lacan'a göre gösterilen 'öteki'nin sahasını belirler (Lacan'dan akt. Sözen, 1999: 50). Lacan'a göre gösteren ve gösterilen şey tamamen zihinseldir. Kalem örneğinde olduğu gibi kalem anlamını dış dünyadaki gönderimde bulunduğu gerçeklikten değil, zihindeki kalem kavramından almaktadır. Sembolik düzenin, bilinçdışının analizi ile dil kategorilerinde yer aldığını söyleyen Lacan'a göre, "sembolik olan, söylemsel olandır" (Sözen, 1999: 51).

Lacan 'gösteren' ve 'gösterilen'i 'metafor' ve 'metanomi' olarak açıklar. Söylemin içindeki zıtlaşmaları ve birleşmeleri sağlayan bir fonksiyon olarak metanomiler, kopuk ifadeleri göstergesel bir biçimde birbirine bağlarken; metaforlar ise, bir şeyleri somut anlamlarından farklılaştıran dil kullanımları olarak belirir (Baracher'den akt. Sözen, 1999: 51). Lacan'a göre bilincin ve bilinçdışının tüm söylemleri bu metafor ve metanomilere göre yapılanmaktadır (Lacan'dan akt. Sözen, 1999: 52).

Yeni Freudçu olarak adlandırılan Lacan, Freudçu yaklaşımın temel kavramları olan içgüdü ve dürtü yerine, 'arzu' kavramını kullanır ve arzu-dil arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu göstermeye çalışır (Sözen, 1999: 50). 'Arzu' için önemli olan gösterendir. Tanıma, benimseme, sevgi, kabul görürlük açısından bu siyasi söylemlerde de görülmektedir. Lacan'ın bahsettiği 'arzu' kavramı için sevgi ve tanıma önemlidir. Türkiye'den örnek verecek olursak eski başbakanlardan Bülent Ecevit için 'Karaoğlan', Süleyman Demirel için 'Baba', Recep Tayyip Erdoğan için 'Halkın Adamı', 'Milletin Adamı' gibi tanımlamalarda bulunulmuştur. 'Karaoğlan' Anadolu'yu ve 'bizdenliği' ifade ederek sevgi ve tanımayı ortaya koyar. 'Baba' ise sevgiyi ifade eder. Baba kavramının aile kavramındaki sevgisi ve önemini göz önüne alırsak Demirel için kullanılan bu ifade kendisini tanımada önemlidir. Recep Tayyip Erdoğan için ise 'milletin adamı' kullanılması, halka 'sizin gibi', 'sizden biri' olarak aktarılmıştır. Söylemi elle tutulur ve okunabilir hale getiren bu hakim gösterenler aynı zamanda sevgi ve tanınmanın da ifadeleridir (Bracher'dan akt. Sözen, 1999: 53). Hakim gösterenler, bilinçliliği ve söylemi çalıştırlar (Sözen, 1999: 53) Buradan yola çıkılarak hakim gösterenler olmadan söylemlerin faaliyetlerde bulunmasının mümkün olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Metinlerin ya

da söylemlerin üretiminde ve algılanmasında rol oynayan bu hakim gösterenler, genel olarak şu türden sosyal etki biçimleri doğururlar: ‘Eğitme/doktrine etme’, ‘yönetme/emretme’, ‘arzulama/protesto etme’, ‘analiz etme/değiştirme ve ‘dönüştürme’ (Sözen, 1999: 54).

Özneyi merkeze alan Lacan’ın dil modeli, söylem ve insan ilişkilerini açıklamada önemli bir yer işgal etmektedir (Bracher’dan akt. Sözen, 1999: 53). Lacan özneye verdiği önemle, yapısalcılık ile post-yapısalcılık arasında bir geçiş sağlamaktadır (Kula, 2002: 189)

2.3.3. Söylem ve Post-Yapısalcılık İlişkisi

Post-yapısalcılık, yapısalcılığın aksine okuyucuyu merkeze alır ve metnin anlamının yazar değil, okuyucu tarafından belirlendiğini açıklamaktadır. Post-yapısalcı anlayış, okuyucunun önemine vurgu yapmaktadır. Buna göre, birden çok okuyucu olduğu için, metnin de birden çok anlamı olacaktır (Sözen, 1999: 54).

Post-yapısalcılığın temel anlayışına göre, her okuma, aynı zamanda yazmadır (Agger’dan akt. Sözen, 1999: 55). Dolayısıyla metni oluşturan ve ona anlam yükleyen sadece yazar değil, okuyucuların tümüdür. Yapısalcılık yazarı öldürmüştür, post-yapısalcılık ise bu öldürme faaliyetini genişletmiş, yazarı öldürerek metni ve okuyucuyu ön plana çıkarmıştır (Sözen, 1999: 55). Post-yapısalcı anlayış, buradan hareketle bireyin edilgen durumuna iten yapı fikrine de karşı çıkmaktadırlar. Belli bir konuşma veya yazma eyleminde insanlar belli bir yapıya dayanırlar, aksi takdirde konuşma anlamsız olur; ama onlar ayrıca göstergelerin anlamlarının nasıl düzenleneceğine ilişkin değişik alternatif fikirleri sürerek yapıya meydan okurlar (Devran, 2010: 33)

Dil ve söz arasındaki belirlenme ve yapılanma ilişkisi bağlamında post-yapısalcı yaklaşımların temel önermeleri şu şekilde sıralanabilir :

- 1- Dil daha önceden var olan gerçekliğin yansıması değildir.
- 2- Dil söylemlerle veya söylemsel biçimlerle yapılandırılır. Saussure'ün ifade ettiği genel bir anlam sisteminden söz edilemez ama anlamın söylemden söyleme değiştiği söylemler ve sistemler dizisinden bahsedilebilir.
- 3- Söylemsel biçimler muhafaza edilir ve söylemsel pratiklere dönüştürülür.
- 4- Bu şekillerin muhafazası ve dönüşümü dilin kullanıldığı bağlamın çözümlenmesiyle ortaya çıkarılabilir. (Jorgensen ve Philips'den akt. Devran, 2010: 33).

Yapısalcı anlayışla benzer bir şekilde post-yapısalcı anlayışta özneyi iptal etmiştir. İnsanı (özneyi) bir kültür ve bilinçaltı yapılanması olarak konumlandıran post-yapısalcı yaklaşım, özne-merkezli bir yaklaşımı reddeder (Sözen, 1999: 54). Post-yapısalcılık, yapısalcılığın yok saydığı öznenin aslında dil ya da iktidarla nasıl yaratıldığı sorusunun cevabını aramaktadır (Esgin, 2005: 187). Post-yapısalcılar göre özne kurmaca bir şeydir; en aşırı durumda inşa edilen bir şeyden ibarettir, sadece bir maskedir, bir rol, bir kurbandır, en aşırı durumda ideolojik bir inşa, en iyi durumdaysa nostaljik bir surettir (Rosenau'dan akt. Esgin, 2005: 187). Temel dikkatini öznenin, dil ve anlam sistemleri ve iktidar yoluyla üretilmesi sürecine yoğunlaştıran post-yapısalcılık, bireylerin nasıl özneler olarak oluşturulduğunun ve bileşik kimliklere nasıl sahip kılındığının analizine çalışır (Best ve Keller'dan akt. Esgin, 2005: 188).

Post-yapısalcı düşünür Derrida da, dili sabit bir köken olarak kabul eden Saussurecü düşüncüyü eleştirir ve gösteren ile gösterilen arasındaki dengeli ilişkiyi sorgular (Sözen, 1999: 55). Merkez ya da kökenin olmadığı bir durumda da, üzerinde anlaşmaya varmak koşuluyla her şey söylemdir (Sözen, 1999: 58). Burada merkez bir fonksiyondur. Derrida mutlak bir öz fikrini reddeder.

Derrida, okuma ve yazma eylemleri sayesinde yazmanın da sürekli değiştiğini ve geliştiğini belirtir (Sözen, 1999: 57). Derrida'ya göre ilk ifade şekli yazıdır. Fakat Saussure ise yazıyı dile yabancı ve işaretler dizisi olarak açıklamaktadır. Konuşma

karşısında yazıyı önceleyen Derrida, yazının bilimi anlamına gelen gramatolojiyi (metinbilimi) temellendirmeye çalışır (Saysam, 2009: 161).

Metin çözümleme tarihçesine önemli bir duruma işaret eden Derridacı yaklaşımdaki analiz nesnesi, bize aktarılan, ancak kendisi konuşamayan ve sürekli açıklanmaya ve yorumlanmaya muhtaç olan “yazı”dır (Saydam, 2009: 162). Derrida yazıya dil için farklı bir önem vermiştir. Yazı, özgür bir oyun ve her iletişim sisteminde bir karar verilemezlik ögesidir (Agger’dan akt. Sözen, 1999: 59). Yazı, ne bir gösterilen, ne de bir gösterendir, ne bir im ne bir şey, ne bir bulunuşluk ne de bir bulunmayışlıktır (Derrida’dan akt. Saydam, 2009: 162).

Yazıyı sadece konuşmaya bir ek olarak görmeyen Derrida, yazmanın doğası gereği hemen algılanamayacağını ileri sürer (Derrida’dan akt. Sözen, 1999: 61). Derridacı anlayışa göre yazılmış bir söz önceki konuşmanın bir ürünüdür. Derridacı anlayışta, yazı hem konuşmayı hem de düşünme biçimlerini dönüştürücü karakterde görülür (Ong’dan akt. Sözen, 1999: 61). Derrida’nın düşüncesine göre metnin otoritesi geçicidir. “Metinler değişmez bir kimliğe, değişmez bir kökene ve değişmez bir sona sahip değildir. Her metnin okuma eylemi, gelecek için bir önsözdür. Göstergelerin başka göstergelere işaret ettiği gibi, metinlerde diğer metinlere işaret eder” (Sözen, 1999: 61). Derrida’nın metinbilim yaklaşımı, sözün yerine metni koyar; metni merkeze alır (Esgin, 2005: 189). Derrida’nın metin kavramı, ‘gerçek’, ‘ekonomik’ ve ‘tarihsel’ olanı, başka bir deyişle ‘sosyo-kurumsal’ olan hiç bir yapıyı dışlamamaktadır (Derrida’dan akt. Evre, 2007: 13). Derridacı anlamda yapıbozum, sadece söylemleri, felsefi ifadeleri veya kavramları çözümlenmekle sınırlı değildir; aynı zamanda kurumlara, toplumsal ve politik yapılara, geleneklere meydan okumaktır (Derrida’dan akt. Evre, 2007: 13). Derrida, sözmerkezciliği, yapıbozum anlayışıyla bozuma uğratma çabasıdadır (Esgin, 2005: 189). Özne/nesne ayrımını reddeden yapıbozum stratejisi, bu bağlamda bir kavramdan diğerine geçmeyi değil, yerleşik düzeni tersyüz etmeyi ve yer değiştirmeyi ifade etmektedir (Derrida’dan akt. Evre, 2007: 12).

Derrida, “tarihte nelerin saklandığını, nelerin yasaklandığını ve nelerin bastırıldığını belirlemek için felsefenin yazılması düşüncesini ön plana çıkarır” (Sözen, 1999: 59). Bu yönüyle yapıbozum, dışlanmış olan veya saklı kalan farklılıkların

keşfedilmesine yönelik bir metin okuma stratejisidir ve Batı düşünce geleneğinin dayandığı merkez fikrinin merkezleştirilmesini amaçlamaktadır (Evre, 2007: 17). Bir anlamda yapıbozum anlayışı metinlerin gerçek anlamlarının açığa çıkarılmasını amaçlamaktadır. Yapıbozumda metine dair bir ipucu bulmak ana amaçtır. Metinlerdeki egemen güç yorumlanarak tekrar açığa çıkarılır ve sorgulanır. Metinlerin içinde buldukları çelişkiler, ifadeler ve anlamlı gibi gözükken tüm anlamsızlıklar açığa çıkarılmak istenmektedir. Çünkü Derrida'ya göre anlam, yapıbozumuna uğramış bir metnin dışında kalan, yani metince görmezden gelinenin keşfedilmesiyle ortaya çıkarılan şeydir (Esgin, 2005: 190). Metinlerin metaforik yapısıyla ilgilenen yapıbozum, metaforları hakikatin değil, metinlerin birer parçası olarak ele alır (Sözen, 1999: 62). Diğer post-yapısalcı yazarlar gibi Derrida'da okuyucuya büyük önem verir. Metinde belirleyici olan 'yazar'dan ziyade 'okur'dur (Saydam, 2009: 165). Derrida söylem kavramına da önem vermiştir. Derridacı anlayışta, 'metinler her zaman bir söylem formuna sahiptir' (Sözen, 1999: 63).

Derrida ve Foucault yasaklanmış olanı, dışlanmış olanı incelediği için benzerlik göstermektedir. Dilde yasaklanmış, kenara konulmuş, üstü örtülmüş anlamların izini yine dilin sağladığı olanaklar üzerinden bulmaya çalışan yapıbozum yöntemi, bu özelliğiyle söylem içinde bastırılmış, susturulmuş ve dışlanmaya çalışılmış olanının sesini açığa çıkarma noktasında ciddi olanaklar sunan çözümleme aracıdır (Sancar, 2008: 172). Derrida, metinbilimi ve yapıbozumu yaklaşımı aracılığıyla bu söylem oluşumları içerisinde anlamların nasıl ortaya çıktığını bulmaya çalışır (Hekman'dan akt. Sözen, 1999: 63).

2.3.4 Söylem ve Yorumsamacı (Hermeneutik) Yaklaşım İlişkisi

Hermeneutik yapmak; geçmişi, dil ürünlerinin yazılı eserlerinin dilini yorumlayarak anlamaya çalışmaktır (Sözen, 1999: 72). Hermeneutik, hermeneuties sanatı, yani bildirme, haber verme, tercüme, açıklama ve açıklama sanatıdır (Gadamer'den akt. Sözen, 1999: 73). Hermeneutik yaklaşımda, pozitivist beşeri bilimlerde olduğu gibi sözde bilimsel nesnellığe ulaşmak gibi bir amaç gözetilmez (Göka, 1999: 25). Bilimsel nesnellığe ulaşma gayesinde olmayan hermeneutik yaklaşımda deney, gözlem gibi metotlar kullanılmaz. Bir durumdan nesnel sonuçlar çıkarmak yerine

sosyal olgulara odaklanıp sosyal hayatı anlamayı öncelik edinmiş bir yaklaşımdır. Kültür, anlam, dil kavramlarını merkeze koyan bu yaklaşım, sosyal gerçekliği verili olarak ele almaz ve sosyal gerçekliğin sabit biçimlerinden ziyade kalitatif bir araştırma yöntemi ile sosyal bağlamın sosyal olarak oluşturulmasına ve sosyal yapıların çelişkili ve tartışmalı özelliğine önem verir (Acar, 2007: 4). Bu anlayışın en önemli özelliklerinden biri de, öznel ve nesnel çatışmasını aşmaya çalışır. Hem nesnelin hem de öznelin arkasında derin bir anlam olduğunu öne sürer ve bireylerin değerlerinden arındırılarak yorumlanmasını öngörür.

Yaşanan insan deneyimlerini tanımlamak ve az sayıda insanla yoğun bir biçimde görüşerek ilişkiler geliştirmek, böylece sosyal olarak inşa edilen gerçekliğin insanlar arası ağlarını anlatabilmeyi amaçlayan bu yaklaşımda, birey ve bireyin ürettiği söylem merkezdedir (Acar, 2007:5). Hermeneutik yöntem, nicel araştırmalardan farklı olarak daha az sayıda bireyi inceler ve bireylerin anlam dünyalarını nasıl oluşturduğunu, düşüncelerini hangi şartlarda oluşturduğunu inceler. Burada araştırmacı edilgen bir durumda yalnız bilgi toplayan değil, kendi tecrübeleri ve yaklaşımları ile araştırmada yönlendirici bir pozisyonadadır (Acar, 2007: 29).

Her metnin kendi bağlamını yine kendinin tanımladığını söyleyen yorumsamacı yaklaşım, anlamı oluşturan dil değil, yorum olduğunu ileri sürer (Sancar, 2008: 56). Anlamı açığa çıkarmak, metnin, kendi işlevselliği içindeki katmanları, izleri ayırtmak ve bunları tanımlamaktır, yani kısaca yorumlamaktır; bundan başka bir metin üzerinde yapılacak başka bir işlem yoktur (Sancar, 2008: 156).

Sözen, yorumlama üzerine şu açıklamaya eserinde yer vermiştir:

“Yorumlama, nesne ve nesnelere alanına ihtiyaç duyar; metin ya da benzeri bir şey nesne olarak alınır ve bunlardaki karışıklık, eksiklik, bulutluluk, çelişki ve kapalılık, ‘uygunluk ve ‘anlama’ teslim olunarak aydınlatılır... Başarılı yorum, metnin orjinalindeki karşılıkları ve tuhaflıkları göstererek açıklama yapmaya dayanır” (Sözen, 2014: 69)

Buna göre anlama, bir metnin ön yargısız olarak okunması ve benimsenmesi değil, okuyan kişinin anlamları ile metnin ve başka kişilerin anlam dünyalarının kaynaşması olayıdır (Sancar, 1999: 73). Araştırmacı anlam dünyasına giriş yapabilmek için bireylerin inanışlarını, düşüncelerini sorgulamaz. Çünkü araştırmacının görevi burada dinlemek ve yorumlamaktır. Aynı kişilerle ve aynı konu üzerine görüşmeler yapan iki farklı araştırmacı bu görüşmeleri farklı olarak yorumlayarak farklı sonuçlar elde edebilir. İşte burada ortaya çıkan fark, yorumlama farkıdır.

Pozitivist yöntemden farklı olarak ‘nesnel olgular’ ile uğraşmayan yorumsamacı yaklaşımda, araştırmacının ulaştığı anlamların, içinde yaşamakta olduğu tarihsel-toplumsal yapıyla sıkı bağlantıları olduğu düşünülür ve olgu ile değer, ayrıntı ile bağlamın, gözlem ile kuramın birbirinden ayrılmazlığı net bir biçimde vurgulanır (Göka, 1999: 29). Niceliksel sonuçlu deneylerden farklı olarak yorumsamacı yaklaşımda niteliksel betimleme anlayışı benimsenir. Niteliksel araştırma, insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için yapılan bir eylemdir (Kümbetoğlu’ndan akt. Acar, 2007: 5).

Yorumsamacı yaklaşımın ilk kurucusu sayılan Alman teolog Schleiermacher, yorumda iki ayrı boyuttan bahseder. Konuşmacının ve yazarın orijinaliteyi yeniden ele geçirme çabasının bir gereği olarak ortaya çıkan bu boyutlar, ‘gramatik’ ve ‘psikolojik’ anlama boyutlarıdır. Gramatik anlama yorum dairesi içindeki parça bütün ilişkisine, psikolojik anlama ise, yaratıcı eylemin yeniden yaratma çabasına dayanır ‘’(Sözen, 2014: 70).

Yorumsamacı yaklaşımın temsilcilerinden Paul Ricoeur metin modeli olarak da adlandırılan yorumsama yaklaşımı ile farklı yorumsama modelleri arasındaki farklılıkları gidermeye ve bütünleştirici sentez oluşturmaya dönük çalışmalarda bulunmuştur (Göka, 1999: 72). Ricoeur, birbirinden farklı kurumları felsefi bir çatı altında birleştirmeyi amaçlamıştır. Ricoeur’un sözünü ettiği yaklaşımda metnin ait olduğu tarihsel ve kültürel dönem ile yorumcu arasındaki dönem farkı ortadan kaldırılmalıdır. Buna göre, “yorumsama, yorumcunun ötekileri anlamak aracılığıyla kendisini anlamasıdır” (Göka, 1999: 77)

Dilin bir söylem olarak konuşulduğunu ya da yazıldığını öne süren Ricoeur, söylemi de bir dil olayı ya da linguistik kullanım olarak görür (Sancar, 2008: 158). Buna göre söylem, dilin konuşulduğu ve yazıldığı biçimdir (Ricoeur'dan akt. Sözen, 1999: 79). Ricoeur'un bu yaklaşımında söylemin hangi zamanda ortaya çıktığı da önemlidir. Dolayısıyla söylem esnasında "kimin, ne zaman, ne söylediği" önem arz eder (Sözen, 1999: 79). Söylemde söylemin üreten kişinin yanı sıra dinleyen ya da karşılıklı olarak söylem üreten bir kişi daha mevcuttur. Kendi kendine konuşmak bile bir diyalogdur; tek kişilik bir söylemdir (Ricoeur, 2007: 20). Diyalog, konuşucu ile dinleyici arasında oluşan ve söylem için gerekli olan anlamın üretimine izin veren bir süreçtir (Sözen, 1999: 14). Fakat kendi kendine üretilen söylemde etki alanı sadece kişinin kendisi iken, bir başkası ya da bir topluluğa yapılan konuşmada etki alanı daha büyüktür.

Ricoeur söylemin dört önemli özelliğine dikkat çeker:

- 1- Söylem hep zamansal olarak ve 'şimdi' içinde gerçekleşir, 'söylem anı' söz konusudur,
- 2- Söylem her zaman bir özneye sahiptir ve 'kim konuşuyor?' sorusunun yanıtını bir dizi karmaşık göstergeler (şahıs zamirleri gibi) aracılığıyla konuşmacıya geri göndermeler yaparak belirler. Yani 'söylem anı' kendisine gönderme yapan bir şeydir,
- 3- Söylem her zaman bir şey hakkındadır. Betimlemek, anlatmak ya da temsil etmek zorunda olduğu dünyayla bağlıdır. Dilin simgeleştirme işlevi söylem içinde gerçekleşir,
- 4- Söylem, dilden farklı olarak, sadece iletişim ile ilgilenmez. Bütün mesajların alınıp verildiği yer söylemdir. Bu anlamda söylemin bir mesajlar dünyası, yani başka kişisi, muhatabı vardır. (Ricoeur'dan akt. Sancar, 2008: 158-159).

Dilden dile geçiş hareketinin gerçekleştiği anda ortaya çıkan bu dört özellik bir araya geldiğinde, konuşma bir olay olarak kurulur (Ricoeur'dan akt. Sözen, 1999: 79). Söylem ile eş zamanlı olarak ortaya çıkan ve kendisi de bir olay olan diyalog, konuşma ve dinleme gibi iki olayı birbirine bağlamaktadır (Ricoeur, 2007: 22).

Söylenen bir şeyin içindeki gizli ve derin anlamın açığa çıkarılıp yorumlanabilmesi için söyleme bakmak gerekliliği vardır. Çünkü zihindeki anlam, ancak söylemde mevcuttur, mutlaka ifade eden kişinin anlam dünyasına ilişkin bir iz bulunmaktadır (Ricoeur, 2007: 18)

Sözlü ve yazılı söylemin yorumlanması araştırmacı içinde farklıdır. Sözlü söylemdeki gizli anlamın ortaya çıkarılmasında karşı konuşmacının mimikleri, jestleri, tonlamaları, el hareketleri oldukça önemlidir. Fakat yazılı söylemde bunlar mümkün değildir. Sadece dil kullanımının verdiği izin çerçevesinde yoruma açıktır. Yazıdaki söylemin zayıflığı ve gücünü araştırmacının yorumu belirleyecektir. Bu durum metnin yorumlanmasının, konuşmaya göre daha karışık olması sonucunu doğurur (Sözen, 1999: 78). Belirli bir tarihi içeren bir belgeyi oluşturmuş kişiler şuan hayatta olmasalar da onların oluşturdukları bu belge bize bir çok bilgi vermektedir. Örneğin; yüzyıllar önce imzalanmış bir anlaşma belgesi günümüzden yıllar sonra da var olacaktır. Bu anlaşma belgesi de her zaman yorumlanacaktır. Bu yazılı metinlerin de araştırmacıyla konuşması anlamına gelmektedir. Bu belge ışığında yüzyıllarca önce yaşanan toplumsal durum ve o günün şartları yorumlanabilir. Bir anlamda tarihsel belgeler, bireylerin eylemlerini, yaşayış biçimlerini, kültürlerini içermektedir.

Yorumsamacı felsefenin bir diğer önemli ismi Hans-Georg Gadamer ise modernizmi eleştirir. Bu eleştirinin temelinde de hakikat ve yöntem arasındaki kopukluğa dikkat çeker. Gadamer'e göre bu kopukluk modern insanı kendi hayatlarıyla ilgili en küçük kararları bile alamaz hale getirmiştir. Bu çelişkiyi aşabilmenin yolu ise Aristoteles'i takip ederek yitirilmiş geleneklerin yerini alabilecek yeni bir 'uygulama sorunları felsefesi' geliştirmektir. (Ergün'den akt. Göka, 1999: 48).

Felsefi yorumsama, vatandaşlara en soylu haklarını, uzmanlara teslim ediverdikleri, her insanın kendi sorumluluğuna göre karar verme hakkını yeniden iadeye çalışır (Gadamer'den akt. Göka, 1999: 48). İnsan tecrübesini 'anlama' ile açıklamaya çalışan ve bunu yaparken bireyleri metinlerin dışında görmeyen Gadamer, 'anlama', 'yorumlama', 'diyalog' ve 'söylem' kavramlarını bir arada kullanarak bunları tek tek açıklar (Sözen, 1999: 75). Geleneksel yorumcu görüşün aksine

nesneyi yorumlayan öznenin yani yorumcunun anlama olayında, ön-kavrayışı ve önyargıları kullanması gerektiğini ileri sürer (Outhwaite'den akt. Sözen, 1999: 76). Gadameri yaklaşımda önyargılar, bilmeye ya da anlamaya engel değil, tersine bilmenin ya da anlamının bir ön koşulu olarak görülür (Sancar, 2008: 167). Gadamer, gerçek bir anlamının ancak kendi görüşlerimizin ve önyargılarımızın tam bilincinde olmakla mümkün olabileceğini ileri sürerek, pozitivist anlayışın tam tersi bir noktadan hareket etmekte ve önyargıları, nesnelliğin ve gerçeğin önünde engel olarak değil, bizim dünyaya açılma noktalarımız olarak ele almaktadır (Göka, 1999: 56). Anlama ve yorumlamada gerekli olan şey zihnimizde oluşmuş bu yargılardır. Anlamayı, “kendi ufukumuzu başka metinlerin ya da toplumların ufuklarıyla kaynaştırma ve birleştirme” durumu olarak gören Gadameri yaklaşımda bir metni anlamamız, tarihsel bir gelenek içindeki konumumuzdan kaynaklıdır (Sancar, 2008: 166-167). Bilinçlilik olmadan etkili tarihin anlaşılamayacağını belirten Gadamer'e göre, bazı metinlerin anlaşılabilmesi için, olayların tarihsel rolleri bilinmelidir (Sözen, 1999: 76). “Eğer biz, din ve politikaya ya da diğer şeylere ilişkin metinlerin tarihte oynadıkları rolleri bilmezsek, onları anlayamayız. İncil ve Komünist Manifesto'yu, onların tarihsel rolünü belirmeden anlamak imkansızdır” (Outhwaite'den akt. Sözen, 2014: 72).

Gadamer, bir şeyin yorumlanabilmesi için söylemin gerekli olduğuna dikkat çeker. Yorumlama bir gelenekte yaratılan söylemin açıkça ifade edilmesidir (Gadamer'den akt. Sözen, 2014: 72). Buna göre, söylem olarak kabul edilen bir metin ancak yorumlama yorumlama ile açık ve anlaşılabilir hale gelir (Sözen, 1999: 76).

Bütünü ayrıntılar, ayrıntıları bütün bağlamında anlamak zorundayız (Gadamer'den akt. Göka, 1999: 52). Bütün ile parçalar arasında dairesel bir ilişkinin varlığından söz eden Gadamer'e göre, “bütünün anlamı ancak parçalar yoluyla anlaşılabilir ama bütünün ışığı olmaksızın parçaların aydınlatıcılığı hiç bir işe yaramaz” (Göka, 1999: 52). Gadamer, anlama sürecindeki bütün ve parçalar arasındaki bu dairesel ve diyalektik ilişkiye ‘yorumsama dairesi’ adını verir ve kuramını geliştirirken hep bu kavram üzerine odaklanır (Göka, 1999: 52). Yorumsama dairesi, bir metni veya sözlü anlamaya çalışırken aslında ve aynı zamanda, geçmiş ile şimdinin bir

kaynaşması olan bir gelenek içinde yaşıyan bir varlık olarak kendimizi anladığımızı anlatmak ister (Sancar, 2008: 168).

‘Ben’ in ‘öteki’ ile ilişkisinde ‘diyalog’ üzerinde duran Gadamer, Platon’un “düşünmenin, insanın kendisiyle sürdürdüğü diyalog olduğu” görüşünü paylaşır ve en saygın modelin diyalog olduğunu ileri sürer (Sözen, 1999: 76). Diyalog ortak bir dil bulmak ve yeni bir bilim veya düşünce el kitabına katkıda bulunmak değil, onu bir sosyal eylemde paylaşmaktır (Gadamer’dan akt. Sözen, 2014: 72-73). Diyalog süreci ve onun açılmasında devreye giren her şey, her türlü yabancılaşmayı ortadan kaldırır (Sözen, 2014: 73). Diyalog sürecinde hiç bir şey olduğu gibi kalmaz; taraflar birbirleriyle bütünleşir (Sözen, 2014: 73). Bu bütünleşme sürecinde tarafların birbirini oldukları gibi anlaması, hatta zihinlerini tanınması mümkündür.

Gadamer, pozitivist anlayışın tam tersi bir noktadan hareket etmekte ve ön yargıları, nesnelliğin ve gerçeğin önünde engel olarak değil, bizim dünyaya açılma noktalarımız olarak ele almıştır (Göka, 1999: 56).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Söylem Analizi Yöntemi

Söylem analizi, yorumu kapsayan bir yaklaşım olarak benimsenmiştir. Söylem analizinde özne ve bağlam tanımlanırken aynı zamanda metinler de tekrar yorumlanarak tanımlanmaktadır. Yani her metin bir söylem olarak kabul edilmektedir. “Yazıya geçirilmiş bir söylemin, dilbilgisel özellikler dikkate alınarak niteliksel olarak ve kuramsal biçimlerle çözümlenmesi” anlamına gelen söylem analizi, özellikle son 25-30 yılda kitle iletişim araçlarının geniş halk kitlelerini etki altına almasıyla giderek yaygınlaşan bir araştırma yöntemi haline gelmiştir (Aziz, 2008: 137). Dilin yapısı-işlevleri, bilişsel, kavramsal ve sosyo-kültürel tarzda iletişimin ele alınması gibi dilbilim alanındaki gelişmeler, söylem analizini sıkça başvurulan bir yöntem haline getirmiştir (Aziz, 2008: 138). Sovyet blokunun yıkılması, dünyanın tek kutuplaşması ve ideolojik keskinliklerin körelmesi sonucu sosyal sınıf analizlerinin giderek değer kaybetmesi, söylem analizlerinin itibarını artırmıştır (Sözen, 2014: 81). Muhtemeldir ki, söylem analizi temelde tek kutuplu bir dünyada etkili olan bir analiz çeşididir (Sözen, 2014, 81).

Gündelik yaşamın somutluğu içinde her an yeniden oluşan ve özneleri belli konumlara çağırarak bir söylemsel akış olarak yaşanan ideolojinin anlaşılmasında, artık gündelik dilin ideolojik boyutlarını araştıran çalışmaların yani mikro çözümlenmelerin yapılması bir zorunluluk haline gelmiştir (Sancar, 2008: 10) Bu yönüyle söylem analizi, aslında ideolojinin işleyişi içindeki dilsel inşaları açığa çıkarma çabasıdır (Dursun, 2001: 68).

“İnsanlar dille ne yapar ya da dili nasıl kullanırlar?”, insanların söyledikleri önemlidir; fakat nasıl söyledikleri daha da önemlidir. “Konuşanlar kimlerdir ve onlar nasıl konuşuyorlar?”, bu türden sorular söylem analizinin cevap aradığı temel sorulardır (Sözen, 2014, 13). Dil pratikleri olarak söylemler, düzenlilikler,

çelişkiler, kışkırtmalar, mücadeleler, baskı, açığa çıkma, özgürleşim, müzakere, uyum, çatışma, vs. gibi sosyal durumlara; daha doğrusu sosyal bağlamlara ilişkindir (Sözen, 2014: 11). Söylem analizi burada bu olguları inceleyerek toplumsal bağlamları çözümlene amacındadır. Dolayısıyla, insan iletişimini bütünlüğü içinde kavrayabilmek, dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınması anlamındaki söylemi incelemekten geçmektedir (Kocaman, 2009: 10). Bu anlamda söylem analizi, söylemde var olan mekanlara belli göndermeler yapılarak onların niteliksel analizine dayanır (Aziz, 2008: 137).

Söylem analizi, sosyal araştırmalar içinde bir yöntem olup, mevcut söylemleri yeniden üretme, değiştirme, dönüştürme ya da mevcut söylemlerin özelliklerini açığa çıkarma özelliğine sahiptir (Sözen, 2014: 81). Her sosyal araştırma gibi söylem analizi de ‘verilere’, ‘analiz’ ve ‘sonuçlara’ dayanır (Fairclough’tan akt. Sözen, 2014: 81). Söylemler sosyal varlıkları ve sosyal ilişkileri yansıtmaz; söylemler kendi kendilerine yapılır ve kendi kendilerini tesis ederler (Sözen, 2014: 83). Bir sosyal pratik olarak dil ve yapılanmış bilgi alanlarına farklı yollarla işaret eden söylemlerin kaynakları geçmiş ve şimdi de bulunan sözlü, yazılı, sözsüz iletişim formlarıdır (Sözen, 2014: 83).

Söylemler, dilin maddi seviyesindeki farklılığından ziyade, dilin anlam seviyesindeki farklılığına dayanır, söylem analizi de farklılıkları keşfeder ve bir söylem içinde dönüşen, değişime uğrayan, mübadele edilen bilgi yapılarını incelemeye alır (Sözen, 2014: 83). Dolayısıyla söylemlerin analiz edilmesi, bir toplumun kültür, değer, inanç ve değişimine ilişkin bilgi sistemlerinin bilgisine ulaşılmayı sağlayacaktır (Sözen, 1999: 159-160).

Toplumdan dışlanan gruplar, etnik yapılar, dini cemaatler, yapay kimlikler, milliyetçi oluşumlar söylemlerin bir ürünüdür ve bunların yorumlanması için kullanılan yöntem de söylem analizidir. Söylem analizi güç ve bilgi kavramları ile politik ve ideolojik ilişkilerin belli bir söylem etrafında nasıl bir değişim ve dönüşüme uğradığını göstermeyi amaçlar (Sözen, 1999: 85). Söylem analizinin bugünkü çalışma alanını ise mikro-sosyoloji oluşturmaktadır (Aziz, 2008: 138).

Söylem analizi doğrudan metin ile ilgilidir ve metni çözümlenmeyi amaçlar. Bu doğrultuda bağlam ve anlam ilişkisi söylem analizi için önemlidir. Sözün bildirişim özelliğinin yani konuşmanın yapıldığı yer, zaman ve şartların belirleyici olduğu söylem analizi yöntemi, belli bir durum ve bağlam içinde üretilen söylemin kime yöneldiği, ne dediği, ne etkide bulunduğu ve nasıl bir anlam ürettiği sorularıyla ilgilenmektedir (Sancar, 2008: 106). Söylem analizi, dilin yapısının belirlediği açık anlamdan, gösterilen sürekli değişen gizil anlamların mekanizmalarına geçişi temsil etmektedir (Dant'tan akt. Sancar, 2008: 105).

Bir söylem çözümlenmesi sadece bir çözümlenme asla olamaz; aynı zamanda olası anlamın bir inşası ve yaratıcı bir yansımasıdır (Thompson'dan akt. Dursun, 2001: 68). Analizi yapan araştırmacı aslında ne söylenmek istendiğini, söylenenin nasıl anlaşıldığı ve nasıl anlaşılması gerektiği sorularını, yazarın asıl niyetini açığa çıkarmaya çalışır. Yazılı metin araştırması yapan araştırmacı metinlerin de bir söylem içerdiğini unutmamalıdır. Metinlerin anlamlarının bağlamsal olarak belirlendiği düşüncesine dayanan söylem analizi, metnin kendisini de bir söylem olarak değerlendirir ve yorumu esas alarak metni analiz eder (Gökçe, 2006: 43).

Söylem analizinde yorum en önemli unsurdur. Bir konuşmacının yaptığı konuşmanın analizinde hangi cümle yapıları kurduğu, nerelere gönderme yaptığı hatta hangi cümleyi hangi cümleden sonra kurduğunun bile önemi oldukça büyüktür. Bütün bunlar incelenirken konuşmacıyı etkileyen en büyük unsurun da bağlam olduğu unutulmamalıdır. Çünkü konuşmacının vermek istediği mesaj aynı olsa bile içinde olduğu bağlam konuşmasını etkileyebilir. Konuşmacının verdiği referanslar, cümledeki vurguları değişebilmektedir. İşte söylem analizinin amacı da verilen bir mesajın bu yönlerden özelliklerini tespit ederek, yorumlama tekniğinin de yardımıyla iletişimin etkili bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya koyabilmektir (Aziz, 2008: 138). Ayrıca sözcüklerin sıraları ve söz dizinleri gruplandırılır ve metindeki iletinin anlamının açığa çıkarılması amaçlanır (Aziz, 2008: 140).

Söylem analizi, bir konuşmada ya da yazılı bir metinde cümle ya da daha küçük dilbilgisel birimlerden ziyade diyalogun daha üst seviyelerindeki organizasyonel özelliklerin analizine yoğunlaşır ve güç ve iktidar ilişkilerinin söylem üzerinden

nasıl gerçekleştiğini göstermeye çalışır (Sözen, 1999: 85). Söylem analizinde, incelemeye alınan yazılı ya da szli metinlerin cümle seviyesinde değil, cümlelerin ötesinde bir metinsel yapı seviyesinde analize tabi tutulmaları amaçlanır (Mills'den akt. Sözen, 1999: 85). Söylem analizi, anlamı dil pratiklerinde aramaktadır. Çünkü anlam, bağlamsal olarak yani tarihsel ve kültürel bir perspektiften belirlenmektedir ve söylemdeki anlamın açığa çıkarılabilmesi yoruma bağlıdır (Gökçe, 2006: 44). Bu yönden söylem analizi dilin kendi başına bir anlam ifade etmediğinden yola çıkmaktadır. Araştırmacı, konuşmacının söylemlerini yorumlarken söylemin geçmişle bir bağlantısı olduğunu kesinlikle göz ardı etmemelidir. Özellikle kitle iletişim araçlarıyla verilen mesajların analizinde bu tarihsel perspektifin gözetilmesi; verilen mesajların önceki olaylarla bağlantılı olup olmadığının ve haberdeki söylemin önceki söylemleri ne denli temsil ettiği hususunun ortaya konulması önem taşımaktadır (Aziz, 2008: 141).

Söylem analizi sezgisel bir araştırma tekniğidir. Söylemlerin anlamları çoğu zaman basit nitelikte değildir. Söylem analizinde aynı konuyu inceleyen farklı araştırmacılar farklı sonuçlara ulaşabilir. Çünkü araştırmacıların bağlı bulunduğu grup, içinde yaşadığı kültürel ve psikolojik durum araştırmacının yorumlarında etkilidir. Söylem analizi yapan araştırmacının konuşmacıyla aynı kültür içinde olması söylem araştırmasını daha etkili yapabilmesini sağlayacaktır. Konuşmacıyla aynı kültürel kodlara sahip olan araştırmacı analizinde gizli anlamaları daha rahat açığa çıkarabilecektir. Bu çerçevede de söylem analizinde nesnellikten ziyade bağlamsal özellikler ve öznellik daha belirleyici olmaktadır (Gökçe, 2006: 45). Araştırmadan ıkarılan farklı sonuçlar incelenerek ve ortak noktalar tespit edilerek bir genellemeye gidilirse, farklı araştırmacıların bulduğu sonuçlarda doğruya gidilebilme olasılığı mümkündür.

Bir söylemin çözümlemesine girişmek, bir yorumun yorumunu üretmek; önceden yorumlanmış bir alanı yeniden yorumlamaktır (Dursun, 2001: 68). Söylem analizi de araştırmanın her aşamasında bu şekilde yoruma açık bir süreçtir ve analiz esnasında elde edilen her bir yeni veri işığında yoruma tekrar geri dnlebilmektedir (Gökçe, 2006: 46).

Söylem analizinin amacı, bir pratik olarak dili inceleme ve farklı anlamlarla üretilen bilgi ve güç moduna ilişkin yapıları, onların değişim ve dönüşümlerini açığa çıkarmaktır (Sözen, 1999: 82). Analizde izole edilmiş ifadeler değil, bağlamı içindeki ifadeler dikkate alınır ve sadece cümle yapısına odaklanan yaklaşıma karşı çıkılır (Sözen, 1999: 87). Çünkü konuşma, iki ya da daha fazla insan arasında bir mübadeleyi kapsamaktadır (Mills'den akt. Sözen, 1999: 87).

Gökçe çalışmasında söylem analizine ve özelliklerine dair şunları aktarır :

“ 1- Analizin Nesnesi: Bir metnin kendisi söylem olarak görülür ve bu nedenle metnin bizzat kendisi değil, bağlamla ilişkisi ön plandadır. Yani anlamlı olarak gördüğü iletişimin kendisini incelemeye alır. Güç/bilgi, politik ve ideolojik ilişkilere yönelir; bu ilişkilerin belli bir söylem etrafında nasıl değişim ve dönüşüme uğradığı gösterilmeye çalışılır.

2- Analizin Odaklandığı Noktalar: Bağlam üzerinde durur, metni içsel bir bakışla ele alır ve oluşum ve anlam üzerinde durur. Anlamları açıklamaya çalıştığı için sürekli yorumla birlikte çalışır. Yorum hiç bir zaman bitmeyen bir işlemdir. Analizin sonuna gelinse dahi, yeni bir boyutun keşfi araştırmanın tekrar yoruma açılmasını sağlar. Analiz, keşif yoluyla bilgi edinmeye yönelik bir süreçtir.

3- Analizin Amacı: Metnin nasıl anlaşılması gerektiği sorusu üzerinde odaklanır (Kim neyi, neden, nasıl ve hangi amaçla söyledi?).

4- Analiz Sonuçlarının Yorumunu Değerlendirme: Analiz nesnesini oluşturan her bir metin tarafından temsil edilen anlam potansiyelini ortaya koyar. Her bir metni diğerinden ayıran farklılıklar bunların oluşturduğu bağlam ve metinlerarasılık üzerinde durur.

5- Analiz Sonuçlarının Sunumu: Örnek olay, sonuç sunumu, analize tabi tutulan metinlerin özgüllüklerini ve biricik özelliklerini ortaya koyup koymadığına bakar.

6- Analizde Nesnelliğin Sağlanması: Kendi önyargılarından uzaklaşma ile sağlanır. Bu ise açık ve belirgin bir biçimde araştırmacının kendisini amaca bağlaması ile gerçekleşir. (Mayring'ten akt. Gökçe, 2006: 48-49).

3.2. Söylem Analizi Yöntemleri

Bu çalışmada söylem analizi yöntemlerinden “Yapısalcı Söylem Analizi” ve “Van Dijk’in Söylem Analizi” yöntemleri kullanılarak analizler yapılmıştır. Bu analiz yöntemleri aşağıda şu şekilde açıklanmıştır:

3.2.1. Yapısalcı Söylem Analizi Yöntemi

Yapısalcı söylem analiz yönteminde ikinci bölümde bahsedilen yapısalcı dilbilim anlayışına dayanan bir analiz yöntemidir. Başta Saussure olmak üzere, Strauss, Barthes ve Lacan gibi dilbilimcilerin çalışmaları ile şekillenen yapısalcılık, söylemi bir inceleme nesnesi olarak gören yaklaşımlardan ilkidir (Sözen, 1999: 44). Dilin ardında her zaman için bir yapı olduğu ön kabulüne dayanan yapısalcı yaklaşım (Sözen, 1999: 45), yapıyı oluşturan öğelerin tek başlarına herhangi bir anlama sahip olmadıklarını, ancak diğer öğelerle ilişkileri sayesinde anlam kazanabildiklerini ileri sürer (Işık, 2006: 3). “Kategorilerin, dünyamızın farklılıklarını içerdiği” anlayışına dayanan (Sözen, 1999: 45) yapısalcı yaklaşım, karşıtlıkları ve dışlamaları (biz ve onlar ayrımını) anlamın oluşumu açısından merkeze koyar (Işık, 2006: 3). Yapısalcı söylem analizi, merkeze konan bu dışlamalar neticesinde ideolojilerin söylem üzerindeki etkisini de ortaya koyar.

Yapısalcı söylem analizi ile ilgili bir takım çalışmalar olsada , bu çalışmayla ilgili olarak televizyon programlarının analizinde etkili olacak çalışmalardan biri de Ç. Dursun’un çalışmasıdır. Dursun çalışmasında kitle iletişim araçlarının etkisini ve söylemin haberlerde etkisini, haber metnindeki ideolojiyi, haber metnlerinde ideolojinin inşasını incelemiştir. Dursun, ideolojik inşa süreçlerini şu şekilde kategorize etmektedir:

- 1- Televizyon haberlerinin anlatsal özellikleri ve sunum yapıları
- 2- Haberlerin cümle yapıları ve sözcük seçimleri
- 3- Görüntülerle üretilen anlamlar ve simgesel inşa
- 4- Tematik çözümleme
- 5- Karşıtlıklar ve dışlamalar
- 6- Eğretileme ve düzdeğişmeler
- 7- İdeolojik seslenişler
- 8- İdeolojik öğelerin eklemelenmesi
- 9- Direngen anlamlar ve çelişkili öğeler.

Dursun bu başlıklar altında haberlerde, haber metinlerinde ideolojinin nasıl inşa edildiğini, ideolojinin haberle olan ilişkisini açıklamıştır.

Dursun haberlerdeki cümle yapılarının ve sözcük seçimlerinin önemli bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır. İktidar ya da gücü elinde bulunduran grubun ürettiği ve medyanın yayınladığı cümleler, zaman ve mekan içinde biçimlenmiştir sözcüklerdir. Bu sayede söylemi oluşturan dil kullanıcıları, örtük ya da açık bir biçimde kendi ideolojilerine uygun olduğunu düşündükleri ya da etkilendikleri değerleri içeren söylemlere gönderme yapmaktadırlar (Çomak, 2009: 35).

Dili kullanan kişileri, kullanmayı seçtikleri sözcükler, ifade biçimi, hitap gücü söylemin oluşumunda etkilidir ve hatta bunlar söylemin gücünü de etkilemektedir. Örneğin; diksiyon eğitimi olan bir kişi ile sıradan bir kişinin söylemlerinin etkisi farklıdır. Dolayısıyla dilin kullanımı, sözcüklerin nerede ve ne zaman kullanıldığı hatta sözcüklerin hangi sırada kullanıldığı önemlidir. Birinci bölümde de sözü edildiği gibi ideolojiler kendilerini dil yoluyla ifade ederler ve dil aracılığıyla gücünü ortaya koyarlar. Bu bağlamda dil kullanıcılarının söylemi, özelde de “kaba, kışkırtıcı, küçümseyici, alaycı, saldırgan, öfkeli, kızgın, sert küfürlü, argo, kuraldışı” dil kullanımları, tıpkı popüler kültürün ürettiği sözcüklerde olduğu gibi aslında diğer bireylerden ya da toplumdan etkilenmiş biçimi (bilinçli ya da bilinçsiz benimsenmiş olan ortak bilgi değerlerini) açığa çıkarmaktadır (İnceoğlu ve Çomak, 2009: 35).

Bazı haber ve tartışma programlarında bir konu ele alınırken, habere haber değeri katan kişiden söz edilmez. Çünkü haberin kendisi yapandan daha önemlidir. Burada edilgen bir dil kullanılarak olaya ve duruma vurgu yapılır. Cümle yapısının bu şekilde etkenden edilgene dönüştürülmesinin ideolojik bir etkisi söz konusudur (Dursun, 2001: 171). İdeolojinin işleyiş biçimleri arasında bulunan ‘şeyleştirme’, “egemenlik ilişkilerinin ve bu ilişkilere dair açıklamaların, sürekli, doğal ve zamanın dışındaymış gibi sunulması, tarihsel- toplumsal karakterinin gölgelenmesi” anlamına gelir: Aktörleri ve failleri yok eden, olayları ve şeyleri üreten özneleri ortadan kaldıran dilsel süreçler, toplumsal- tarihsel olguları şeyleştirerek, egemenlik ilişkilerini kurmayı ve sürdürmeyi kolaylaştırır (Thompson’dan akt. Dursun, 2001: 171).

Siyasi tartışma programlarında tartışılan konular ve haber bültenlerinin metinleri hazırlanırken bir neden-sonuç ilişkisi oluşturulmaya çalışılır. Bir ideolojik gruba ait yayın grubunun haber metinlerinde neden-sonuç ilişkisi oluşturulurken mensubu oldukları ideolojik grubunun çıkarları gözetilir. Bu çıkar gözetilirken bir olay karşısında neden-sonuç ilişkisi kurulurken hem kendi gücünü pekiştirme hem de kendilerini haklılaştırma ve meşrulaştırma çabaları görülmektedir. Örneğin, Körfez savaşlarında CNN’de yer alan haberlerde ve yine aynı kanalda yer alan siyasi tartışma programlarında Amerika Birleşik Devletleri’nin bu müdahale haklı olduğu vurgulanmıştır. Savaş ifadesi yerine bölgeye barış getirme vurgusu hep in planda olmuştur. Yine Türkiye’de Gezi Parkı olaylarında iktidara yakın olan televizyonlarda polis müdahalesinin devletin güvenliği için gerekliliği ifade edilerek, devletin müdahalesi meşru hale getirilmiştir. Tartışma programlarında karşıt görüşler için zaman zaman ağır ifadeler kullanılmış, zaman zaman da bu ağır ifadelerin yerine geçen fakat aynı anlamı taşıyan daha hafif ifadeler yer verilmiştir. Bu ifadelerin üretimini alttan destekleyen sosyal ilişkilere de dikkat edilmelidir (Philo’dan akt. Işık, 2006: 96). Gerçek olarak adlandırdığımız durum da aslında neden-sonuç bağıntısı içine yerleştirilmiş bir şeydir (Dursun’dan akt. Işık, 2006: 77).

Yazılı ve görsel medyada haber metinleri yazılırken karşıt fikirler içinde bir dışlama söz konusudur. Dışlama yapılarak da kendi görüşlerini meşrulaştırma yapılabilmektedir. Karşıtları ve dışlamaları anlamın oluşumu açısından merkeze

koyan yapısalcı yaklaşım, yapıyı oluşturan her bir ögenin mutlaka diğer öğelerle ilişkileri boyunca anlam kazandığı ve asla tek başına herhangi bir anlama sahip olmadığını ileri sürer (Işık, 2006: 3). Bu konuda iktidar sahipleri kendi anlamlarını üretirken, dışlanan ve muhalif gruplar da kendi söylemlerini üreterek kendilerini konumlandırırlar. Böylesi bir muhalefet ‘biz ve onlar’ karşıtlığında olduğu gibi, bilişsel ve söylemsel olarak çeşitli kutuplaşma biçimleri ile gerçekleştirilebilir (Dijk, 2003: 62). Popülist söylemin bir özelliği olarak da görülen “biz ve onlar” karşıtlığının kurulması, özünde “iyi-kötü” ikiliğinin üretilmesiyle eş zamanlı olarak işleyen bir süreçtir (Dursun, 2001: 230)

Işık ideolojik söyleme dair şunları aktarmaktadır:

“İdeolojik söylemin genel stratejisi, anlamsal olarak ‘karşıtlık’ tarafından yürütülen bir kutuplaşma şekli olarak, bizim iyi şeylerimizi ve onların kötü şeylerini vurgulamaktadır. Bizle ilgili iyi haberler ve onlarla ilgili kötü haberler, önemine göre manşet yapılmaya veya büyük puntolarla dikkat çekilerek verilmeye çalışılır” (Işık, 2006: 98).

Televizyonda yer alan siyasi tartışma programlarında da ‘biz’ olarak nitelenen grup yüceltilirken, ‘öteki’ olarak nitelenen grupların ise sürekli olarak yanlışları gündeme getirilir. Yine haber bültenlerinin metinleri hazırlanırken de ‘öteki’lere ‘muhalifler’, ‘dış güçlerin yönlendirdikleri’, ‘devlet otoritesine karşı gelenler’ gibi anlamlar yüklenmektedir. Türkiye’deki televizyonlarda da bunun örneği çoktur. Karşı ideolojik fikre sahip olan birey ya da gruplara sürekli olumsuz anlamlar yüklenmektedir. Burada gerçekleşen söylemlerde ideolojinin etkisi büyüktür. Çünkü ideolojilerin temel işlevi, özneleri oluşturmak ve öznelerin ideolojik süreçler içinde yaşadıklarının özelliklerini yansıtmaktır (Sancar, 2008: 56). Olumsuz eylem gerçekleştirenler ile ‘kaleyi koruyanlar’ arasındaki ayrımı netleştiren bu tür karşıtlıklar aracılığıyla kamusal uzlaşımın sınırları dışında kalanlar, ‘sapkınlar’, ‘yoldan çıkmışlar’ ya da ‘sorun yaratıcılar’ olarak etiketlenerek, marjinal konuma itilebilmektedir (Dursun, 2001: 231). Bu şekilde üretilen karşıtlıklar, aynı zamanda stereotipleri de ortaya çıkarmaktadır (Hartley’den akt. Dursun, 2001: 231). ‘Olayların ve bireylerin yerleştiği, toplumsal olarak inşa edilmiş zihinsel bir çekmece’ olan stereotipler, dünyayı

anlamlandırabilmemiz ve inşa edebilmemiz için gerekli olan sınıflandırmalardır (Fowler'den akt. Dursun, 2001: 230).

Televizyonda yayınlanan siyasi tartışma programlarına katılan konukların, haber metinlerinin anlatıma çekicilik kazandırmak için bir takım metaforlar ve metanomiler kullandıkları görülür. Haber bültenlerinde bazı haberlerde, tartışma programlarında da sözü geçen duruma ilgi uyandırmak için bir abartı yüklenmesi de söz konusu olabilmektedir. Metaforlar, herkesçe bilinen olguların içinden bilinmeyen bir olguyu açıklar. Bir anlamda bilinen, bilinmeyene açıklık kazandırır ve bilinir kılar. Metaforlar, konuşmadaki duygusal derinliği görünür hale getirir. İdeolojik söylemlerde metafor kelimelere sıkça rastlanabilir. Dolayısıyla metaforlar ile ötekileştirilen karşı gruplar ile alay edilebilir, küçümsenebilir ve aşağılanabilirler. Örneğin; göçmenlerin ülkeye girişini, askeri terminolojiden ödünç alınan 'istila' sözcüğü ile tanımlamak ya da göçmenleri, o ülkedeki 'vergi mükelleflerini sağan müptelalar, parazitler' olarak ötekileştirmek, olumsuzlama çağrıştıran metaforlardır (Dijk, 2003: 98). Konuşmalar içinde geçen soyut anlamlar metaforlar sayesinde somutlaşmaktadır. Metaforların, insan düşüncesini kapitalizmin iş merkezli ideolojisine uygun tarzda disipline etme gibi bir işlevi de vardır (Fiske'den akt. Dursun, 2001: 237). İletilerin ideolojik

Metanomiler ise parçadan bütünü, bütünden de parçayı görmemize yardımcı olur (Işık, 2006: 99). Metanomiler, temsil ettikleri şeyin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Metanomiler genellikle haber metinlerinde ve politik alanda görülmektedir. Örneğin, 'Kandil bombalandı' şeklinde bir haberde anlatılmak istenenin Kandil dağının bombalanmış olması değil, PKK örgütünün kamplarının bulunduğu yerin yani PKK militanlarının bombalandığıdır. İletilerin ideolojik anlamlarının kodlanmasında ve anlamların iletiminde oldukça işlevsel olan bu yöntemler, haberin sözel ve görüntü metinlerinden yaygın olarak kullanılmaktadır (Dursun, 2001: 236). Metaforlar, nitelikleri gerçekliğin bir düzleminden diğerine aktararak işlemekteyken; metanomi, anlamları aynı gerçeklik düzlemi içinde bir araya getirerek, birleştirerek ve bütünü kurarak işlemektedir (Fiske'den akt. Dursun, 2001: 236).

3.2.2 Van Dijk Söylem Analizi

Haber çözümlemelerinde oldukça ilgi gören Van Dijk'in söylem analizi yöntemi, söylem kuramına dayanır ve metni, anlama ve üretim düzeylerini dikkate alarak analiz eder (Dursun, 2004: 104). 1980'ler Avrupası'nda haberler üzerinden üretilen ırkçılık ve ön yargı konularına odaklanan ve bu kapsamda Alman ve İngiliz basınında çıkan yüzlerce haberi analiz eden Van Dijk (Sözen, 1999: 124), özellikle sağ kanat Batı basınının azınlıklara, göçmenlere ve mültecilere karşı olumsuz bir yaklaşım içinde olduğunu ve haberlerde bu gruplara karşı olumsuz/ötekileştirici imajların üretildiğini ifade eder (Van Dijk'ten akt. Sözen, 1999: 129). Dolayısıyla Van Dijk, ideolojinin ve haberlerin ötekilerin olumsuzluklarını vurgulamak üzere yapıldığını düşünür. Van Dijk'in haber metinleri üzerinde yaptığı bilişsel söylem analizleri ve söylemin bağlamını hesaba katarak incelemesi, söylem analizi açısından büyük önem taşımaktadır (Demir, 2008: 3). Dijk, ayrıca söylemin anlaşılabilmesine ilişkin bilişsel psikoloji çalışmalarında da bulunmuştur (Demir, 2008: 48).

Van Dijk, imgeler, söz dizimi, tonlama, tutarlılık, varsayımlar, metaforlar, uslamlama vb. konular üzerinden ideoloji-söylem ilişkisini sorgular (Dijk, 2003: 13). Van Dijk söylemin iktidarla olan ilişkisini ortaya koymaya çalışır ve söylemin iktidar gücüyle olan ilişkisini inceler. Bu çerçevede sözel iletişimi konuşma tarzları ve metinler başta olmak üzere her türlü iletişimsel olgu içerisindeki hangi yapıların, stratejilerin ve edimlerin iktidar konumu yarattığı araştırılır (Sancar, 2008: 140-141). Van Dijk'in analizleri, sınıfsal, etnik, ırka dayalı, cins temelli vb. bütün toplumsal farklılıkların nasıl söylem içinde farklar ve hiyerarşiler olarak kurulduğunu örneklerle göstermeye çalışır (Sancar, 2008: 143).

Van Dijk göre söylem analizinde iki farklı yaklaşım vardır. Birinci yaklaşım eleştirel, ikinci yaklaşım ise ideolojiktir. Her iki yaklaşımın da birbiri ile iç içe geçmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Van Dijk çalışmasında her ikisini aynı anda kullanmıştır. İnceoğlu, eleştirel söylem analizinin bir disiplin olarak ele alınması gerektiğini vurgular (İnceoğlu, 2009: 30) Bu çerçevede eleştirel söylem analizi ancak dilin rolü, kullanımı ve söylem dikkate alındığında eleştirel, sosyal ve politik

çözümlemelere bir katkıda bulunabilecektir (Van Dijk'ten akt. İnceoğlu ve Çomak; 2009: 30).

Van Dijk'in eleştirel söylem analizinde şu hususların açığa çıkarılması amaçlanmaktadır (Dijk'ten akt. Sancar, 2008: 143) :

- 1- Dilin sunduğu olanaklar ile üretilen iktidar ilişkileri (tonlama, kelime seçimi, cümlelerin kuruluşunu belirleme, retorik biçimlerin seçimi vb.)
- 2- Gramer kurallarının sunduğu olanaklar (biz ve onlar ayrımının yapılabilmesi vb.)
- 3- Konuşma bağlamının denetlenmesi ve dışlama stratejileri (kadınların, etnik azınlıkların, yoksulların söz içinde tecridi ve marjinalleşmesi vb.)

Devran da çalışmasında eleştirel söylem analizinin prensiplerine şu şekilde yer verir (Scollon'dan akt. Devran, 2010: 62) :

- 1- Söylem, toplumsal eylemin bir biçimidir.
- 2- Eleştirel söylem çözümlemesi sosyal sorunlara odaklanır.
- 3- Güç ilişkileri söylemseldir.
- 4- Söylem, kültürü ve toplumu inşa eder.
- 5- Söylem ideolojik bir işleve sahiptir.
- 6- Söylem tarihseldir.
- 7- Metin ve toplum arasındaki ilişki, aracılı bir ilişkidir.
- 8- Söylem çözümlemesi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.

Birinci bölümde ideolojiyi açıklarken, devletin ideolojik aygıtlarına sahip olan gücün toplumu yönlendirme yetisine yer verilmiştir. Özellikle devletin sahip olduğu medya aracı sayesinde iktidar gücünü elinde bulunduran kişilerin söylem üretme gücü de bir o kadar güçlüdür. Bu araçlara sahip olanlar söylemlerinde toplumsal bir denetim ağı oluşturabilir. Van Dijk, gücü elinde bulunduranların söylemsel manipülasyon yoluyla ötekileri yönlendirebildiğini ve etkilediğini vurgular. İdeolojik söylemin her zamanki yapılarını ve formlarını içeren bu

söylemsem manipölasyon, ‘bizim iyi şeylerimiz’i ve ‘onların kötü şeyleri’ni vurgulamak suretiyle mevcut yapıyı devam ettirmektir (İnceoğlu ve omak, 2009: 31). Dolayısıyla söylemsel manipölasyonun bir nedeni de, iktidar sahipleri elitlerin bir yandan gücünü artırmakken diğer yandan da elinde bulundurdukları gücü ve konumu korumaktır. Van Dijk söylem manipölasyonun, ‘ötekini itham etme’, ‘savunulanı duygusallaştırma’ ve ‘sahip olunan gücü vurgulama’ gibi nedenlerle oluştuğuna dikkat çeker. Güçlü olan kesiminin tüm gücü vurgulanırken, etki altında bırakılmak istenen ötekinin bütün eksiklikleri açığa çıkarılır. Özellikle politik alanda bunun bir çok örneğini görmek mümkündür. Van Dijk ‘ötekilerin kötü şeyleri’ni daha iyi analiz edebilecek şekilde ‘ideolojik kare’ kavramını ortaya atar. İdeolojik söylem analizinde önemli olan bu kare dört ilkededen oluşur (Dijk, 2003: 57)

- 1- Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula.
- 2- Onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula.
- 3- Bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama.
- 4- Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama.

Dijk’ in bu ideolojik kavramsal karesi bağlamında politikacıların televizyon programlarındaki açıklamaları, ideolojik olarak aynı fikre sahip televizyonlarının haber bültenlerinde sıkça rastlanmaktadır. Van Dijk, ideolojileri, ‘bir gurubun kimliği, toplumdaki yeri, ilgileri ve amaçları, diğer gruplarla olan ilişkileri, yeniden üretimleri ve doğal ortamları gibi karakteristik özellikleriyle ilişkili olan toplumsal olarak paylaşılan inançlar’ olarak tanımlar (Dijk, 2003: 21). ‘İnançların temel sistemleri’’ olarak ideolojiler, bir grup tarafından paylaşılan inançların temel toplumsal temsillerini oluşturur ve bu inançların genel tutarlığını tanımlayan yapı görevi olarak görür (Dijk, 2003: 24). Dijk’e göre, çoğu ideolojik söylemin genel stratejisi de, ‘olumsal kendini sunma’ ve ‘olumsuz ötekini sunma’ şeklinde tezahür etmektedir (Dijk, 2003: 56-58).

Van Dijk eleştirel söylem analizindeki söylem yapılarını da şu şekilde tanımlamaktadır (Dijk’ten akt. İmançer ve Yurderi, 2010: 129)

1- Argüman : Gerçeklere dayanan olumsuz değerlendirmelerle kanıtları güçlendirmek.

2- Retorik Figürler : Abartılarla ‘onlar’ın olumsuz eylemlerini; ifade etmeme, inkar, kaçınma ve örtmecelerle ‘biz’im olumlu yönlerimizi çoğaltmak.

3- Sözel Tarz: Olumlu/olumsuz değerlendirmeleri tanımlayan sözcüklerin seçimine ilişkin özellikler.

4- Öykü Anlatma: Kişisel olarak tanık olunmuş olumsuz olaylar hakkında konuşmak, olayların olumsuz yönleriyle ilgili inandırıcı ayrıntılar vermek.

5- Olumsuz Davranışlara Yapısal Vurgu: Başlıklar, kanıtlar, özetleme gibi metnin düzenlenişine ve cümlenin sözdizimine ilişkin özellikler.

6- Güvenciler kaynaklardan, tanıklardan ya da uzmanlardan alıntı yapmak.

Bir gruba üye olmanın ne anlama geldiğini tanımlayan Dijk’in ‘temel grup benlik şeması’ şeması olarak da isimlendirilen ‘ideoloji şemasının kategorileri de şunlardır (Dijk, 2003: 28) :

-Üyelik Ölçütleri: Kimler ait ya da değil?

-Tipik Etkinlikler: Ne yapıyoruz?

-Durum: Ötekilerle ne tür ilişkilere sahibiz?

-Kurallar ve Değerler: Bizim için iyi ya da kötü olan nedir?

-Kaynaklar: Kimler grup kaynaklarımıza ulaşma hakkına sahip?

-Genel Amaç: Ne istiyoruz? Bunun için ne yapıyoruz? (Dijk, 2003: 28).

Sezer çalışmasında Van Dijk’in ideolojik çözümleme kategorilerini şu şekilde özetlemiştir (Dijk’ten akt. Sezer, 2011: 95-100) :

“ **1- Anlam :** İdeolojik söylemdeki anlamlar, çözümleme işlemi açısından oldukça önemli bir kategoridir. Çünkü ideolojik içerik en dolaysız olarak söylemin anlamında ifade edilir.

1a- Konular: Söylemin anlamı sadece söylemde yer alan sözcüklerin ve tümcelerinin anlamı ile ilgili sınırlı değildir. Söylemin ‘konular’ ya da ‘temalar’ gibi küresel anlamları da vardır. Böylece konular ana fikri ya da söylemin en önemli bilgisini temsil

ederler ve söylemin 'ne ile ilgili olduğu' nu anlatırlar. Konular tipik olarak bir söyleme ait en iyi hatırlanan bilgidir. Metnin kendisinde örneğin, özetler, alıntılar, başlıklar ya da manşetlerde somut olarak oluşturulabilen konuların ideolojik işlevleri, genel ilkelere uyumlu olarak 'olumsal kendini sunma' ve 'olumsuz ötekini sunma' şeklinde tezahür eder.

1b- Tanım Düzeyi ve Ayrıntı Derecesi : Konu belirlendikten sonra dil kullanıcıları zihinsel modellerin (bir olay hakkında ne bildikleri) gerçekleştirilmesinde başka bir seçeneğe daha sahip olurlar: Bir olay hakkında çok ya da yetersiz sayıda ayrıntı vermek ya da olayı biraz soyut, genel ya özel düzeyde tanımlamak.

1c- İmalar ve Varsayımlar: İdeolojik söylem analizinde tümce ya da metnin bir parçasıyla ima edilen anlamları açık hale getirmek, eleştirel incelemenin güçlü bir aracı olabilir. Bu noktada bilgiyi ifade etme ya da açık bırakma seçeneğinin, ideolojik olarak tarafsız olmadığı hususu göz ardı edilmemelidir. Genel anlamda insanlar, kendi olumlu imajlarıyla uyuşmayan bilgiyi örtük bırakmaya, dış gruptakilerin (ötekilerin) kötü şeyleri hakkında ise açık şekilde konuşmaya eğilimlidirler.

1d- Yerel Tutarlılık: Söylem anlamının tipik özelliklerinden birisi de tutarlılıktır: Bir söylemin cümlelerinin anlamları birbirleriyle ilişkili olmak durumundadır. Böyle bir tutarlılık küresel ya da yerel olabilir. Bir söylem, eğer bir konusu varsa küresel olarak tutarlıdır. Yerel tutarlılık ise daha ziyade söylemin yerel anlamlarına ilişkindir. Buna göre bir önermeler dizisinin, birbirleriyle karşılıklı olarak ilişkili olan eylemler, olaylar ya da durumlar dizisiyle (örneğin nedensellik ya da olanaklılık ilişkileriyle) ilgili olması durumunda, yerel bir tutarlılıktan bahsedilebilir. Kısaca, bir söylem dizisinin eğer bir modeli varsa tutarlı olacağı söylenebilir. Tutarlılık söylemin çok genel bir koşuludur; ister sağ veya sol, ister kadın veya erkek isterse de ırkçı ya da ırkçılık karşıtı olsun, insanın anlamlı olmak adına tutarlılığın bazı temel koşullarına saygı duyması gerekir.

1e- Eşanlamlılık, Yeniden Anlatım: Söylemin eşanlamlılık ve yeniden anlatım gibi önermeler arasındaki ilişkiler açısından tanımlanan pek çok başka anlamsal özellikleri söz konusudur. Yeniden anlatımlar tipik olarak tam değil ama aşağı yukarı aynı anlama sahip ifadelerdir ve genellikle sözcüklerle oluşturulurlar. Burada farklı sözcüklerden kasıt, bağlama dayalı sözlüksel ve biçimsel değişimlerdir.

1f- Karşıtlık: İdeolojiler çoğunlukla iki ya da daha fazla grubun çatışan çıkarları söz konusu olduğunda, toplumsal mücadele veya rekabet var olduğunda ve egemenlik durumlarında ortaya çıkar. Böylesi bir muhalefet, 'biz' ve 'onlar' karşıtlığında olduğu gibi, bilişsel ve söylemsel olarak çeşitli kutuplaşma biçimleri ile gerçekleştirilebilir. Nitekim ideolojik söylemin genel stratejisi de anlamsal olarak karşıtlık üzerinden

yürütülen bir kutuplaşma şeklidir: Bizim iyi şeylerimizi ve onların kötü şeylerini vurgulamak.

1g- Örnekler ve Açıklamalar: ‘Biz’ ve ‘onlar’ hakkındaki söylem, özeldede ırkçı söylem bizim iyi eylemlerimiz ve onların kötü davranışları hakkındaki hikayeler şeklinde örneklerle ve açıklamalarla tanımlanır. Bu tarz hikayeler işlevsel olarak bir başkasını kanıt ya da delil olarak sunabildiği için, genellikle daha önceden ifade edilen bir önermeyi desteklemeye hizmet eder. Dolayısıyla bu öyküler, tartışmadaki bildirimler olarak iş görürler.

1h- Yadsıma İfadeleri: Her türlü önyargılı söylemin en tipik olanı ‘sözde olumsuzluğu’ herkesçe bilinen yadsıma ifadesinin anlamsal hareketidir : ‘‘X’e karşı değilim ama...’’. Burada ötekine karşı olumsuz duyguları yadsıyan sadece ilk cümleciktir, söylemin geri kalan kısmı ise ötekiler hakkında çok olumsuz şeyler söyleyebilir. Bu yönüyle yadsıma, tıpkı diğer anlam bileşenlerinde olduğu gibi aslında bir tür ‘olumsal kendini sunma, saygınlık koruma’ şekli olarak işlev görür. Çünkü konuşmacılar ötekilerle ilgili söyledikleri şeyler yüzünden dinleyicilerin kendileri hakkında olumsuz bir fikre kapılmalarından kaçınmak isterler. Sık kullanılan yadsıma ifadesi çeşitleri şunlardır:

-Sözde kabul etme: Çok akıllı olabilirler ama ...

-Sözde empati: Sorunları olabilir, ama ...

-Sözde özür dileme: Özür dilerim, ama ...

-Sözde çaba gösterme: Elimizden gelen her şeyi yapıyoruz, ama ...

-Aktarım: Benim onlarla bir sorunum yok, ama müşterilerim ...

-Tersine döndürme, kurbanı suçlama : Ayrımcılığa uğrayan onlar değil, Biziz!

Kendi grubumuzun olumlu bir yönünü ötekilerin olumsuz yönleriyle bir araya getiren tüm yadsıma ifadeleri, ideolojik temelli tutumlardaki çelişkilere doğrudan somut örnekler verir.

1 i- Önerme Yapıları: Yerel söylemin anlamı, önermelerle kurulur: Bir cümle bir veya birden fazla önermeyi ifade eder. Bu önermeler, doğru veya yanlış yargısı konulabilecek düşünceyi temsil ederler. Bu önermeler oluşturulurken, konu ‘ötekiler’ olduğunda temel olumsuz yüklemeleri ifade eden sözcüklere sıklıkla başvurulduğunu görülmektedir.

1 i – Aktörler: Önermelerin savları çeşitli rollerdeki aktörler yani failer, eylemden etkilenenler ya da bir eylemden yararlananlar ile ilgili olabilir. İdeolojik söylem tipik şekilde ‘biz ve onlar’ karşıtlığı ile ilgili olduğundan, aktörlerin daha ileri bir çözümlemesi söylem için oldukça önemlidir. Aktörler ortaklaşa ya da bireysel, iç grup (biz) ya da dış grup (onlar), özel ya da genel olarak isimleri, grupları, meslekleri ya da işlevleriyle tanımlanan, kişisel ya da kişisel olamayan rollerde vb. pek çok kılıkta karşımıza

çıkabilirler. Metne ve bağlama bağlı olarak ırkçı tutum ve ideolojilerce yönlendirilen söylemler, ötekileri (azınlıkları ya da göçmenleri) 'onlar' (dış gruba ait olanlar) olarak temsil etme eğilimindedir. Bu durum bireysel ve özel olarak konuşmak yerine, bütün ötekilerin genellenmesi ya da türsel ifadelerle homojenleştirilmesi ('Türk', 'Türkler' gibi) sonucunu doğurmaktadır. İşte bu tarz ideolojik temelli aktör tanımları, ırkçı ideolojilerce sezindirilen toplumsal mesafe koymayı anlamsal olarak yansıtmaktadır.

1 j- Kiplik: Önergeler, "...mesi/ması gereklidir", "...mesi/ması olasıdır", "...duğu/diği biliniyor" gibi kiplikler tarafından nitelenebilir. Bu kiplikler, dünyayı ve dünyadaki olayları temsil etme şeklimizle ilgilidir.

1 k- Kanıtsallık: Konuşmacılar söyledikleri şeylerden sorumludur. Bu nedenle bir inancı ifade ediyorlarsa, onlardan bu inançlarının bir 'kanıt'ını sunmaları ve bu inançları yadsıyan başkalarıyla bir tartışmaya girmesi beklenir. Bu noktada her türün, bağlam ve kültürün iyi, kabul edilebilir veya kötü 'kanıt'ının ne olduğuna dair kendi özgü değerlendirme ölçütleri vardır. Örneğin, "Kendi gözlerimle gördüm" ifadesi, günlük yaşam için güvenilir bir kanıt olabilir.

Çağdaş toplumda kitle iletişim araçları kanıtsallığın önemli bir ölçütüdür: "Televizyonda gördüm" ya da "Gazete okudum" ifadeleri, günlük sohbetlerin güçlü savlarıdır. Çünkü günlük hayata yansıyan çoğu bilgi, kitle iletişim araçlarından ödünç alınmaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarından alınan bilgiler, insanların kullandığı kanıtsallık stratejisinin önemli bir bölümünü oluştururlar.

1 l- Dolaylı Konuşma ve Anlaşılmazlık: Bir sorunun doğru cevabını bilmiyorsak ama yine de bilgisiz görünmek istemiyorsak, kaçamak ya da muğlak cevaplar verebiliriz. Yine benzer şekilde politik nedenlerle, örneğin doğru ifadeler bağlamsal olarak uygunsuz ya da sadece 'politik olarak yanlış' olacaksa, o söylemi döndürüp dolaştırabilir ve kaçamaklı hale getirebiliriz.

1 m- Geleneksel Temalar: Retorik ve anlambilim arasında yer alan ve konulara benzeyen bu geleneksel temalar, standartlaşmış ve halkın ilgisine sunulur hale getirilmiş olduklarından tartışmalarda 'basmakalıp yapılar' olarak tipik şekilde kullanılırlar.

2- Resmi Yapılar: İçerik ve anlam, ideolojisinin ifadesindeki en açık söylem düzeyi olmakla beraber ideolojik çözümleme sadece anlambilimle sınırlı değildir. Temel ideolojiler, metnin ve konuşmanın çeşitli resmi yapılarını da etkileyebilir: Bir yan cümlecik ya da cümlenin biçimi, tartışmanın şekli, haber öyküsünün sırası, manşetin büyüklüğü ve benzeri biçimsel yapılar, olayda hakim olan ideoloji çerçevesinde şekillenirler. Aslında anlamları bulunmayan bu biçimsel yapıların ideolojik işlevleri, anlam ya da

eylem/etkileşim ile birlikte ortaya çıkar. Toplumsal rol, konum ya da söyleme katılanların düşünceleri ve inançları gibi bağlam özelliğinin bir işlevi olarak değişebilen bütün biçimler temelde ideolojik bir özelliğe sahiptir. Örneğin, İspanyolca'da 'sen' (tu) ve 'siz'(usted) arasındaki değişme, konuşmacı ve dinleyici arasındaki toplumsal ilişkiye (konumlanmaya) bağlıdır: Beyaz bir insan toplumsal konumu yüzünden normalde 'siz' (usted) diye hitap edilmesi gereken siyaha bir insana hitap ederken resmi olmayan 'sen' (tu) hitabını kullanabilir. Bu tür 'ön yargılı' zamir kullanımı bir aşağılama biçimi olarak görülebilir.

2a- Cümle Dizimi : *Cümle yapısındaki sözcüklerin sırası, etken ve edilgen cümleler ve adlaştırmalar ideolojik değişimleri olanaklı kılar. Sözde 'konulaştırma' yoluyla sözcükler öne yerleştirilebilirler ya da bir yan cümlenin sonunda kullanılarak ya da tamamen atılarak sözcüklerin önemi azaltılabilir. Örneğin, "Polis göstericileri tutukladı" cümlesinde polis etken bir durumdadır. Burada 'polis' ifadesi cümlenin başından kaldırılıp edilgen bir yapı kurulduğunda, polisin o eylemin oluşundaki önemi azaltılmış olur: "Göstericiler tutuklandı". Böylece eylemin faili tamamen örtük hale getirilmiş olur. Göstericileri konulaştıran bir ayrık cümle kullanılarak ya da adlaştırma (eylemi ad yapma) yapılarak da eylemdeki failin önemi azaltılabilir : "Polisin tutukladığı (kişiler) göstericilerdi", "Göstericilerin tutuklanması". Bu şekilde farklı cümle biçimleri kullanılarak ve sözcüklerin sırasında değişiklik yapılarak anlamdaki vurgu kurgulanır.*

2 b- Söylem Biçimleri: *Tıpkı sözdizimsel biçimlerde olduğu gibi söylem biçimlerindeki değişimler (önergelerin metin ya da konuşma içerisindeki yeri ve sırası) de anlamı etkiler: Bazı önergeler öne konulan cümlelerde ifade edilirken, bazılarıysa metnin y a da konuşmanın sonunda yer alan cümlelerde ifade edilir. Tıpkı cümlelerde olduğu gibi, bir metnin başında ifade edilen bilgi daha fazla bir vurgu alır. Çünkü ilk önce o cümle okunacaktır ve bu sayede metnin geri kalanının yorumu üzerinde en sonda ifade edilen bilgiye göre daha fazla denetime sahip olacaktır. Bir gazetede haber başlıkları , sunuş özetleri, bilimsel bir makaledeki başlıklar ve özetler bunun tipik örnekleridir. Bu nedenle söylemdeki sözcüklerin ve cümlelerin anlamı anlamsal yapıdaki konumlarıyla ön plana ya da arka plana oturtulabilir. Söylem anlamı ve onun ilgili biçimlerinin bu temel özelliği iç grubu kayırma ve dış grubu kötülemeyi varsayan ideolojik alana çok yakından benzer. Dolayısıyla 'biz' ile ilgili olumlu anlamlar, 'onlar' hakkında ise olumsuz anlamlar ifade eden cümleler, tipik şekilde en önde (manşetlerde, sunuş özetlerinde, özetlerde, bildirilerde ya da öykülerin başlangıç bölümlerinde) yer alacaktır. Kendi görüntümüz için kötü olan bilgiyi ifade eden anlamlar ise tipik biçimde ya sonda yer alacak ya da hepten örtük bırakılacaktır.*

Söylem düzenini denetleyen bu genel strateji, metnin ya da konuşmanın şematik yapısını geleneksel olarak tanımlayan çeşitli kategorileri de etkileyebilmektedir: 'Manşet', 'başlık'

ya da 'özet', tipik şekilde bir metnin başında farkına varıldığı için en önemli anlamı ifade eden önermelerle doldurulmaya eğilimlidir. Basındaki haber öyküleri, bilimsel makaleler ve günlük anlatımlar için de bu kural geçerlidir. Örneği, ötekilerle (azınlıklar vb.) ilgili haberlerde olumsuz bilgiler genellikle ilk önce ve en üstte, manşetler ve sunuş özetlerinde ifade edilir: Gazetede ki metinler arası düzenden hareketle bu tür haberler, sayfanın daha üstlerine ve daha önlere doğru, hiç değilse ilk sayfaya yerleştirilme eğilimindedir.

2 c- Usamlama (Usa Vurma) : Basındaki baş makaleler, editöre yazılan mektuplar, bilimsel makaleler, parlamento tartışmaları ya da bir karı kocanın günlük kavgaları gibi pek çok söylem türü tartışımsal bir yapıya sahiptir. Konuşmacıların ve konuşmaya muhatap olanların farklı düşüncelerinin ve bakış açılarının söz konusu olduğu bu tarz söylem türlerinde, söyleme katılan taraflar benimsedikleri dünya görüşünü güçlendirmek için bir takım 'sav'lar (usamlama ifadeleri) ileri sürerler ve kendi bakış açılarını daha kabul edilebilir, daha inanılır ya da daha gerçeğe uygun hale getirmeye çalışırlar. Tartışmanın inanılır ve gerçekçi olabilmesi, inanılır ve güvenilir dayanaklara bağlıdır.

Diğer söylem türleri ve şematik yapılar da olduğu gibi usamlama da bir yığın kuralcı ilkeler ve etkileşim yasaları tarafından yönlendirilir. Başka bakış açılarından çok tek bir bakış açısının seçimi bile dili kullananların anlamı ve temel inançları vurgulamak için sahip olduğu araçlardan biri olarak görülebilir.

2 d- Retorik: Çeşitli grupların konuşmacıları arasında meydana gelen şey, bizim iyi şeylerimizin ve onların kötü şeylerinin retoriksel olarak vurgulanmasıdır. 'Hangi fikirlerin kimler tarafından belirtildiğine' bağlı olarak değişim gösteren bu tür retorik vurgulamalar, biçim değil, bir anlam ve içerik sorunudur. Aliterasyonlar (ses yinelenmeleri), metaforlar (eğretilemeler), benzetmeler, ironiler, örtmeceler, karşıt anlatım ve diğer pek çok biçim figürleri çözümleme işlemi açısından oldukça işlevseldir. Örneğin, sol ve sağ ideolojiler, ırkçılar ve ırkçılık karşıtları, feministler ve erkek şovenistler retorikğin çeşitli biçimlerini kullanarak, karşıtlarını ve muhaliflerini bir takım özel metaforlar üzerinden ötekileştirebilirler.

3- Eylem ve Etkileşim: Söylemin yukarıda alt kategorileriyle birlikte detaylı bir şekilde anlatılan 'anlam' ve 'biçim' bileşenlerinden sonraki üçüncü bir bileşeni de 'eylem ve etkileşim'dir. Söylem bileşenleri arasında toplumsal görünümü en fazla sahip olan eylem ve etkileşim sayesinde söylemler belirli bir durumda ağızdan çıktıkları zaman bildirimin, bir sorunun, suçlamının, söz verme ya da tehdidin söz edimini yerine getirebilirler.

Söz edimlerin yanı sıra bir de bir insanın bir konuşmada söz alması, o konuşmadaki duraksamaları, söz kesmeleri, gülmeleri ve öz-sunuşu ya da o konuşmayı soma erdirmesi gibi söyleşisel etkileşimler söz konusudur. Bunlar, toplumda kullanılmaya hazır haldeki

etkileşimsel kaynaklardır ve çocuklar bile bunları kullanmayı herhangi bir ideolojik gruba katılmadan önce öğrenmişlerdir. Diğer yandan bazı bağlamlarda bir (ideolojik) grup diğer gruplara nazaran daha fazla söyleşisel etkileşimde bulunabilir (Van Dijk'ten akt. Sezer, 2011: 95-100).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖZÜMLEME

4.1 Araştırmanın Uygulama Alanı ve Örnek Programlar

Bu araştırmada televizyonlarda yayınlanan siyasi tartışma programlarına katılan konukların ve programın moderatörlüğünü yapan kişilerin söylemleri incelenerek söylemlerinin yorumu yapılmıştır. Araştırmada televizyon kanalları seçilirken farklı görüşte olmalarına dikkat edilmiştir. Tezin literatür kısmında da bahsedildiği gibi farklı ideolojik görüşlere sahip bu kanallardaki programların kamuoyunu söylemleri ile nasıl yönlendirmek istediği saptanmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada Bugün TV, Beyaz TV, A Haber, CNN Türk ve Halk TV' deki reyting olarak en çok izlenen programları takip edilmiştir.

Bugün TV Kozaipek Holding yönetim kurulu başkanı Akın İpek' e ait bir medya kuruluşu olup 2009 yılında yayın hayatına başlamıştır. Kozaipek'e ait bir diğer medya kuruluşu da Kanaltürk TV'dir. Akın İpek Türkiye'de en çok mensubu bulunan bir cemaat topluluğu ile yakın ilişkisi olduğu bilinmektedir. Bugün TV 2013 Aralık ayına kadar mevcut iktidarla iyi ilişkiler kurmuş fakat bu tarihten sonra yayınlarında hükümet karşıtı bir tutum içerisinde bulunmuştur. Bugün TV Digitürk'de 48. kanalda, D-Smart'da 47. kanalda, TÜRKSAT Kablolu TV yayınında ise 54. kanalda yayın vermektedir.

Beyaz TV, yayın hayatına 2010 yılında başlamış, 2006 yılında kurulan Ankara merkezli Ses TV'nin devamı niteliğindedir. Beyaz TV'nin yönetim kurulu başkanlığını Osman Gökçek yapmaktadır. Osman Gökçek kamuoyunda hemen hemen herkesin yakından tanıdığı Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'in oğludur. 30 Mart 2014 yerel seçimlerinin öncesine kadar hem mevcut hükümetle hem de Akın İpek'in de mensubu olduğu cemaatle yakın ilişki içinde olan Osman Gökçek, hükümetin sözü edilen cemaatle ters düşmesinden sonra bu cemaatle ilişkilerinde arası açılmıştır. Beyaz TV Aralık 2013'ten önce, hükümet ve sözü edilen cemaate eşit mesafede haber ve yayın yaparken bu tarihten sonra

hükümet lehine ve cemaat aleyhine haber ve yayın yaparak tavrını değiştirmiştir. Beyaz TV, Digitürk'te 36. kanalda, D-Smart'da 40. kanalda ve Türksat Kablolu yayınında ise 35. kanalda yayın vermektedir.

A Haber medya kuruluşu Turkuaz Medya grubu bünyesinde yayın hayatına devam etmektedir. 2011 yılında kurulan kanal mevcut iktidara yakınlığıyla bilinen Çalık Holding tarafından kurularak, Turkuaz Medya bünyesine katılmıştır. 2013 yılında Çalık Holding tarafından satılan A Haber kanalı, mevcut hükümetin lehine haber ve yayın yapmakla bilinmektedir. A Haber, hükümet lehine haber ve yayın yapan en güçlü televizyon kanalı olarak kamuoyunda bilinmekte ve zaman zaman eleştirilerin odağında kalmıştır. A Haber, Digitürk'te 32. kanalda, D-Smart'ta 35. kanalda, Türksat kablolu yayınında ise 15. kanalda yayın hayatına devam etmektedir.

Araştırmada yer alan bir diğer medya kuruluşu CNN Türk'tür. CNN Türk, ABD'li CNN şirketi ile Doğan Yayın Holding ortaklığı ile 1999 yılında kurulmuştur. (www.wikipedia.org). Doğan Yayın Holding bünyesinde görsel medya dışında yazılı medyada bulunmaktadır. Doğan Holding bünyesinde bulunan yazılı ve görsel medya kuruluşları mevcut hükümet tarafından tarafsız yayın yapmama ile eleştirilmiş ve hükümete yakın medya kuruluşlarının da eleştiri odağında olmuştur. CNN Türk, Digitürk'de 42. kanalda, D-Smart'da 30.kanalda, Türksat kablolu yayınında ise 12.kanalda yayın hayatını sürdürmektedir.

Araştırmada yer alan son televizyon kanalı ise Halk TV'dir. Halk TV, 2005'te Cumhuriyet Halk Partisi eski genel başkanı Deniz Baykal'ın girişimiyle kurulmuştur. 2011 yılında yayın hayatı son bulan Halk TV, iki hafta gibi kısa bir süre sonra CHP yönetimin aldığı kararla yeni bir ekiple tekrar yayın hayatına başlamıştır (www.wikipedia.org). Halk TV, mevcut hükümete karşı yaptığı sert yayınlarıyla, Gezi Parkı sürecinde yaptığı diğer medya kuruluşlarının yayınlamadığı görüntüleri, programlarında ve haber bültenlerinde yayınlanması ile bilinmektedir. Halk TV Digitürk'de 53. kanalda, D-Smart'da ise 272. kanalda yayın hayatını sürdürmektedir.

Kanal	Program	Tarih	Siyasi Görüş	Katılımcı Sayısı	Katılımcıların özelliği
A Haber	Memleket Meselesi	21.04.2015	İktidara Yakın	4	1 Milletvekili 2 Gazeteci 1 Bürokrat
Beyaz TV	Son Söz	14.04.2015	İktidara Yakın	2	1 Milletvekili 1 Gazeteci
Bugün TV	Merkez Siyaset	14.04.2015	İktidara Muhalif	4	1 Gazeteci 1 Danışman 1 Bürokrat 1 Yrd. Doç.
CNN Türk TV	Tarafsız Bölge	11.05.2015	Nesnel	5	1 Politikacı 4 Gazeteci
Halk TV	Medya Mahallesi	24.04.2015	İktidara Muhalif	2	1 Gazeteci 1 Doç. Dr.

4.2. Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmada veriler toplanırken söylem analizi yönteminden yararlanılmıştır. Söylem analiz yöntemlerinden yapısalcı söylem analizi ve Van Dijk'in Eleştirel Söylem analizi kullanılmıştır. Belirlenen televizyon kanallarının belirlenen programları dikkatle takip edilmiş, hem programların kaydı alınmış hem de ses kayıtları alınmıştır. Ses kayıtları alınan programların dikkatle deşifresi yapılmıştır. Deşifresi yapılan bu programlar tekrar izlenerek katılımcıların hangi ifadelerde nasıl bir mimik ve vücut hareketleri kullandıkları da deşifresi yapılan konuşmaların yanına not edilmiştir. Katılımcıların söylemleri, gözlemlenen mimik ve vücut hareketleri ile birlikte ait oldukları partiler, cemaatler, ideolojiler ve içinde buldukları duygusal durum göz önüne alınarak söylem analizi teknikleriyle yorumlanmıştır.

4.3 Veri Toplama Süreci

Araştırmanın sistemli bir şekilde yapılabilmesi için öncelikle zaman çizelgesi ve iş planı hazırlanmıştır. 2014 Eylül ayı itibariyle tez danışmanı Prof. Dr. Nurgün Oktik ile birlikte belirlenen tez konusuna ilişkin hazırlanan önerinin enstitü tarafından kabulünden sonra çalışmaya başlanmıştır.

Bu çalışma sırasında izlenen yöntem dört aşamadan oluşmaktadır. Araştırmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesinin oluşturulmasında çalışmanın konusu ile ilgili konuları kapsayan kitap, makale ve tezlere, bu çalışmaların içeriğinde atıfta bulunulan kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında yapılmış olan kuramsal araştırmaları içeren kaynakların taranması ile tezin ana çerçevesi kapsamında değerlendirilmesine yönelik literatür çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu kaynakların incelenmesi sırasında araştırmanın nasıl yorumlanmasına dair fikirler kesinlik kazanmıştır.

İkinci aşama olarak televizyon kanallarının tartışma programları takip edilmiştir. Yaklaşık olarak iki aylık sürecin sonunda hangi televizyon kanallarının hangi programlarının takip edileceğine karar verilmiştir.

Üçüncü aşama, verilerin çözümlenmesinin ardından konu ile ilgili toplanan verilerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak, yorumlamak ve netlik kazanmayan bölümler kaydedilen programların tekrar izlenmesiyle belirginleştirmeye çalışılmıştır.

Dördüncü aşamada, izlenen programlara dair söylem analizleri yorumlanarak, öneriler belirtilmiştir.

4.4. Programların çözümlenmesi

Bu bölümde 5 kanaldaki seçim öncesi siyasi tartışma programlarının çözümlenmesine yer verilmiştir.

4.4.1. Beyaz TV: Son Söz Programı

Beyaz TV’de Salı günleri saat 23.00’da canlı olarak yayınlanan ‘‘Son Söz’’ programı araştırmaya konu olan programlardan birisidir. ‘‘Son Söz’’ programının moderatörlüğünü ‘‘Erkan Tan’’ yapmaktadır. Erkan Tan daha önce TV 8 Ankara temsilciğı ve TV 8 Danışma ve İcra Kurulu üyesi görevlerinde bulunmuştur. ‘‘Son Söz’’ programının sürekli konuğı ise Adalet ve Kalkınma Partisi Gaziantep milletvekili ‘‘şamil Tayyar’’dır. Tayyar milletvekilliğinden önce Star gazetesinin Ankara temsilciliğı görevinde bulunmuş aynı zamanda temsilcisi olduğı Star gazetesinde köşe yazarlığında bulunmuştur. Milliyet, Sabah, Yeni şafak ve Tercüman gazetelerinde köşe yazarlığı görevinde bulunmuştur. Kamuoyunda ‘‘Ergenekon Operasyonları’’ olarak bilinen gözaltı süreçlerinde sert çıkışlarıyla sol ideolojiyi benimsemiş kişilerce eleştirilerin odağında olmuştur. 1999 yılında genel seçimlerde Demokratik Sol Parti’den Gaziantep milletvekili aday olmuş fakat son sıraya konulması nedeniyle adaylıktan çekilmiştir.

14 Nisan Salı günü ekrana gelen ‘‘Son Söz’’ programının giriş konusu Ağrı’da yaşanan gelişmelerdi. Tayyar Ağrı’da yaşanan olaylarla ilgili ‘‘Ağrı’daki olaylar tamamen seçimlere yönelik’’ olarak ifade etmiştir. Tayyar konuşmasına ‘‘Çözüm süreci hoş görü ortamını sağladı fakat PKK ve HDP bunu suiistimal ediyor’’ diyerek devam etti. şamil Tayyar seçimlere gidilen bu süreçte HDP’nin PKK’yı yanına alarak seçime gittiğini vurgularken aslında HDP ile PKK’nın aynı şey olduğunu vurgulamak istemiştir.

‘‘Bunlar, DHKP-C’lileri kutsayan bir anlayışın temsilcisi’’ diye eleştirilerini sürdüren Tayyar, ‘‘Bunların koordinatörlüğünü cemaat yapıyor ve cemaat doğrudan ve dolaylı olarak yaşanan olayların içindedir’’ ifadesini kullanmıştır. Burada kullanmış olduğı ‘‘kutsamak’’ terimi dini bir terimdir. Kutsamak, daha çok İslam dışındaki dinlerde eylem olarak kendi göstermektedir. Tayyar’ın bu söylemindeki benzetmesi bir anlamda manevi olarak ‘‘dışlamak’’ olarak algılanabilir. Tayyar doğrudan değıl, dolaylı olarak ‘‘kutsamak’’ üzerinden ötekileştirme yaptığı belirtilebilir. Kutsamak terimi ‘‘bir papazın bir kişiye kutsaması’’ ya da ‘‘bir papazın yeni doğan bir çocuğı vaftiz edip kutsaması’’

olarak akıllarda çağrışmaktadır. HDP'yi PKK ile yan yana olarak tasvir eden Tayyar, HDP'nin de terörle iç içe olduğunu ima edip ötekileştirme yoluna giderken, bir anlamda da dini terim ile bunu vurgulamaktadır.

Program moderatörü Erkan Tan bir yandan sosyal medya üzerinden gelen mesajları okurken bir yandan da konuşulan konu ile konuşunu daha sert açıklamalar yapmaya teşvik etmektedir.

HDP'yi eleştirdikten sonra Tayyar eleştiri oklarını "Fethullah Gülen Cemaati" olarak bilinen topluluk üzerine çevirmiştir. Cemaatin hükümete karşı DHKP-C, PKK, Büyük Birlik Partisi ve Saadet Partisini bir araya getirdiği iddiasını gündeme getirmiştir. Trabzon'da Fenerbahçe otobüsüne yapılan silahlı saldırıyla ilgili *"yapılan bu saldırının organizasyonunda cemaat var, cemaat bu saldırı üzerinden kitleyi hükümete karşı provokasyona teşvik ediyor"* iddiasında bulunmuştur. 30 Mart yerel seçimlerinden sonraki gün Türkiye'nin birçok ilinde elektrik kesilmelerini de cemaatle ilişkilendiren Tayyar *"Cemaat elektrik kesintisiyle hükümete meydan okudu ve TEAŞ paralel yapının en güçlü olduğu yerlerden biri"* diyerek Fethullah Gülen Cemaati'ni sorumlu tutmuştur. Tayyar'a göre cemaat hükümete *"istersem seni 10 saniye içinde diz çöktürürüm"* mesajı vermiştir.

Elektrik kesintisinin olduğu 31 Mart günü İstanbul Çağlayan adliyesinde öldürülen savcı olayını da cemaatin planladığını, cemaatin DHKP-C'ye bu konuda destek olduğunu açıklamıştır.

Paralel yapı olarak adlandırılan Fethullah Gülen cemaati ile mücadelenin on, yirmi hatta otuz yıl sürebileceğini aktaran Tayyar cemaate karşı şu çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur:

"Paralel yapının dinle, imanla ilgisi yok, Allah'tan korksunlar", "KPSS sorularını kendinden olanlara verdiler, gençlerin geleceğini çaldılar; sahtekarlık, üçkağıtçılık, hırsızlık yaptılar. Dindar bunu yapmaz, İslamiyet üçkağıtçılığı toptan reddeder. Bütün bunlara karşı hala ben dindarım diyorlar... Üçkağıtçılık ve sahtekarlık onlara çok yakışıyor".

Moderatör Erkan Tan'ın "Milli İttifak'ı nasıl karşılıyorsunuz?" (Saadet Partisi-Büyük Birlik Partisi) sorusu üzerine Tayyar'ın hiç cevap vermeyip gülmesi dikkate değerdir.

Şamil Tayyar buradan tekrar HDP'nin PKK ile olan ilişkisine dikkat çekmek isteyerek "Çanakkale'de aynı derecede şehit olanların şimdi birbirine silah sıkıyor, artık Doğu'daki köyde su akıyor ve bu düne kadar o köyler için 'Kızılçeleme'ydı" açıklamasında bulunmaktadır.

Tayyar daha sonra eleştirilerini şu söylemlerle sürdürmüştür:

"PKK olmazsa sen beş para etmezsin Selahattin, sen kimsin?, PKK'nın silahıyla hüviyet kazanmış adam asker diyor. PKK, devlet su getirmiyor, yol yapmıyor diyordu ama AK Parti hepsini yaptı. Bu yüzden sayın cumhurbaşkanımız Kürt sorunu yoktur dedi. ...başkanlık sistemine geçildiğinde böyle kronik problemler olmayacak ve Kürt sorunu kökten çözülecek".

4.4.2. Bugün TV: Merkez Siyaset Programı

Bugün TV'de Salı günleri yayınlanan "Merkez Siyaset" programının moderatörlüğünü "Tarık Toros" yapmaktadır. Tarık Toros aynı zamanda Bugün TV, Kanaltürk TV deki programların bazılarında yorumculuk, "Bugün Gazetesi"nde de yazarlık yapmaktadır. Tarık Toros öncesinde Habertürk TV'de genel müdürlük ve "Akşam Gazetesi"nde editörlük görevinde bulunmuştur. "Merkez Siyaset" programı Salı günleri 21.00'da yayınlanmaktadır.

14 Nisan Salı akşamı canlı olarak yayınlanan programın konukları Milliyetçi Hareket Partisi genel başkan baş danışmanı Şükrü Alnıaçık, emniyet müdürlüğü görevinde bulunarak daha sonra merkeze alınan Hakan Kırmacı ve Doç. Dr

Mahmut Akpınar'dır. Mahmut Akpınar aynı zamanda Bugün TV'nin de içinde bulunduğu medya grubunun çıkardığı Millet gazetesinde köşe yazarlığı yapmaktadır.

“Merkez Siyaset” programı Bugün TV'nin haber yayın saatinde yayına girmiş bir haber ile başlamış olup bu haberin içeriğinde “Çağın Mağdurları Derneği” kurucusu ve başkanı, İstanbul Organize Suçlarla Mücadele eski müdürü Nazmi Ardıç'ın polis tarafından yakalanma görüntüsü yer almaktadır. Haberin metninde ise Nazmi Ardıç'ın gözaltına alınmadan önce bu derneğin açılışına katıldığı ve orada gözaltına alındığı vurgulanmaktadır. Bu haber görüntüsünde dikkat çeken bir husus açılışa haber için giden medya grubunun cemaate yakınlığıyla bilinen Samanyolu ve Kanaltürk televizyonlarının muhabirleridir.

Nazmi Ardıç, muhabirlere röportaj verirken haber görüntülerinde KJ olarak tanımlanan alt yazıda “Röportaj Verirken Gözaltına Alındı” yazmaktadır. Haberin görüntüsünden tekrar programa dönüldüğünde programın KJ'si ise “Nazmi Ardıç Teslim Oldu” dur.

Nazmi Ardıçla ilgili haber görüntüsünden sonra Hakan Kırmacı habere dair şu ifadelere yer vermiştir:

“‘Çağın Mağdurları Derneği’ başkanının dernek açılışında gözaltına alınmasından dolayı bu dernek çok önemli bir dernektir”

Programın moderatörü Toros, haber görüntülerinden sonra programa Ağrı'da yaşanan gelişmelerle devam etmektedir. Toros, Ağrı valisinin yapmış olduğu açıklamaları eleştirirken Ağrı valisinin bir zamanlar İçişleri Bakanı Efkan Ala'nın genel sekreteri olduğuna dikkat çekmektedir. Toros, program süresince gelişmeleri yorumlarken söylemlerinde şu hitap şekillerine yer vermiştir:

“Türk hükümeti bu konuyla ilgili...”, “Cumhurbaşkanı şunu açıkladı...”

Toros, konuşma sırasını Mahmut Akpınar'a verdiğinde, Akpınar PKK'nın silah bırakma söylemlerine değinmiştir.

“... Çözüm süreci ile birlikte PKK Kandil'deki güçlerini artırdı ve liselerden yeni gençleri kadrosuna kattı... AK Parti siyasal söylemini çözüm odaklı yaptı fakat anket sonuçlarından dolayı seçim öncesinde milliyetçi söylemler yaparak, Batı'daki milliyetçi oylara oynuyor”.

Söz sırası MHP genel başkan baş danışmanı Şükrü Alnıaçık'a geldiğinde şunları aktarmıştır:

“MHP'nin oyları böyle söylemlerle alınamaz. ...mesela önceki Ağrı valisinin arkasında Atatürk resmi vardı ama şimdiki valinin arkasında Atatürk'ün sağ tarafında cumhurbaşkanı, sol tarafında ise başbakan var. Atatürk resminin yanına bunları asmak yalakalıktır. Biraz araştırdım bu vali nasıl karar alıyor, bunun milli güvenlik bilgisi ve askeri eğitim ile ilgili bilgisi yok. Eğer bu kirli bir oyunsa hesap sorarız. Valinin bu olayda bir yanlışı varsa hemen görevden alınmalı, hatta hükümetin bile istifası gerekir, ama halkın desteğiyle duruyorlar, şu an paniktedir ve bu seçimi nasıl kazanırız diye her şey yapılabilir... Milliyetçilik olarak biz AKP'den çok farklıyız, AKP'ye en yakın parti HDP'dir, AKP ve HDP el eledir”.

Hakan Kırmacı Şükrü Alnıaçık'ı şu söylemle desteklemektedir:

“Hiç bir valinin özellikle üç senedir merkeze sormadan bu tür olaylarda karar almadan mücadele etmedi hatta terörün en yoğun olduğu illerde bile... Bu konuda Sayın başbakanımızın açıklaması var... Sayın Devlet Bahçeli konuyla ilgili... Sayın cumhurbaşkanımız da açıklamasında... “

Şükrü Alnıaçık sözü tekrar aldığıında önceki söylemlerine devam ederek ve Kırmacı'yı onaylayarak şunları eklemektedir:

“Seçime 49 gün var ve seçime giderken neden Ağrı’yı konuşuyoruz, çözüm süreci de zaten sahte bir gündem, biz barış ve kardeşliğe inanıyoruz bu devlet siyaseti değil AKP siyaseti... Atatürk’ün yanına AKP figürü asılıyor... çözüm sürecinden önce AKP Ağrı’dan daha çok oy alıyordu... Yüzde olarak... Ben yazımda da yazdım at vesayetinden it vesayetine diye... Bakın neden MHP iktidar olmalı, çünkü milletin ırz ve namusu bize emanettir devletle birlikte. Biz bozkurt dediğimizde bize hayvanlarla geziyorlar dediler, Şeyh Şamil’e de ‘Kafkas Kartalı’ denirdi, Fahrettin Paşa’ya ‘Çöl Aslanı’ denirdi, onlar hayvan mıydı? Bakın Hollanda’da hükümet Hristiyan fakat oradaki Müslümanların hükümetle bir derdi yok, çünkü zulüm yok ama Türkiye’de iktidar Müslüman zulüm çok.”

PKK ve çözüm süreciyle ilgili eleştirilerine devam eden Şükrü Alınçık sözlerine şöyle devam etmekte:

“Sayın genel başkanımızın dedikleri kısa ya da uzun sürede çıktı, MHP ileriye gören bir partidir, şuan Anayasaya yani fitrata aykırı hareket edilmektedir, bakın bölgede kurulan çadırlar karakol vazifesi yapıyor... Sayın genel başkanımız Ağrı olayına doğrudan tertip dememiştir, kendisi belgesiz konuşmaz. Türkiye tahterevalli gibi, doğuda HDP, batıda küçük muhalefet MHP.”

Tarık Toros Alınçık’ın konuşmasının ‘‘çadırlar karakol vazifesi görüyor’’ kısmında araya girerek ‘‘Devlet yerine kendini koyan gerçek paralel devlettir’’ söylemiyle Gülen cemaatine yapılan ‘‘paralel devlet’’ benzetmesini reddetmiş, asıl paralel devletin PKK olduğuna dikkat çekmiştir.

Programın sonlarına gelindiğinde Hakan Kırmacı son sözlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Çözüm süreci zaten yerli değildir ve bu iktidar dönemine denk gelmiştir, tüm muhalifler susturulmuştur, Türkiye Cumhuriyeti’nin anayasası darbe

anayasasıdır fakat değiştirilmesi teklif dahi edilemez maddeler bile şuan tehlike halindedir. Türkiye tekrar milli mücadele dönemine girmiştir.”

4.4.3. A Haber: Memleket Meselesi Programı

A Haber’de yayınlanan ‘‘Memleket Meselesi’’ programı Salı günleri 22.00’da ekrana gelmektedir. Programın moderatörlüğünü Salih Yayman yapmaktadır. 21 Nisan 2015 Salı günü yayınlanan programını konukları Adalet ve Kalkınma Partisi Adıyaman milletvekili Mehmet Metiner, Star gazetesi ve TV 24 yorumcusu Cem Küçük ve cumhuriyet eski savcısı Reşat İpek’tir. Milletvekilliğinden önce Star gazetesi yazarlığı yapan Metiner, 2000 yılında HADEP genel başkan yardımcılığı ve Fazilet Partisi döneminde genel başkan danışmanlığı görevlerinde bulunmuştur.

Program başladığında moderatör, programın o günkü konularının CHP ve HDP’nin seçim vaatleri ve koalisyon fikrinin masaya yatırılacağını ifade etmektedir. Yayman, Kılıçdaroğlu’nun vaatleri hesaplandığında altından kalkılamayacağını belli olduğu ve bütçeye ağır yük getireceği açıklamasında bulunmuştur. Bunun üzerine Kılıçdaroğlu’nun vaatleri ile ilgili bir haber videosu ekranlara gelmektedir ve Yayman tekrar bu vaatlerin hesaplandığında 250 milyar TL olduğunu ve bütçeyi yok ettiği fikrini paylaşmıştır. Yayman, ‘‘Bende asgari ücretin artmasını istiyorum ama bir yandan da bütçeyi düşünüyorum, bunu AK Parti niye yapmaz’’ sorusunu sorarak sözü Mehmet Metiner’e vermiştir.

Mehmet Metiner sözü aldıktan sonra şunları aktarmıştır :

‘‘Sahi biz niye yapmıyoruz? Kılıçdaroğlu’nun inandırıcılığı yok, ayakları yere basmıyor, millete gidemiyor bir kere... 2002’de biz tamtakır bir hazine aldık, IMF’ye bu ülkeyi mahkum ettiler... Sahi biz niye vermiyoruz, bu muslukları açsak ne olur ki, oturduğumuz yerden %70 alırız. Kılıçdaroğlu’nun vaatleri nerdeyse bütçenin kendisi. Kendisiyle barışık olmayan, çelişkili çakma Kemalle karşı karşıyayız. Çakma Gandi pardon.

Salih Yayman, ‘‘Şu yönde hakkını yememek lazım. NTV’de katıldığı programda kaynak ve diye sorulduğunda on iki yılda biriken bir para var onu harcarım diyor’’ diye araya girerek tekrar sözü Metiner’e bırakır.

‘‘Bu kadar yatırımlara rağmen, küresel ölçekteki krize rağmen havuz doluyorsa demek ki biz ülkeyi de ekonomiyi de iyi yönetmişiz. Ekonomi kötü yönetiliyor diyorlardı. Peki, Kılıçdaroğlu bizim doldurduğumuz kasayı boşaltacak, biz boşaltamaz mıyız, Kılıçdaroğlu’na ne gerek var, açarız muslukları. Vatandaşlarımız buna inanmıyor, bu vaatlerin gerçekleşmesi demek Türkiye’nin 2002 öncesindeki yıllara geri dönmesi demek. ...ya memurun maaşları ödenemiyordu. Sayın başbakanımızın dediği gibi tekrar Kemal Derviş’i çağıracağız. ...biz Türkiye’nin bugününü değil, geleceğini düşünüyoruz. ...ülke yönetiyoruz, seçim ekonomisi uygulasak, adaylarımızın sahada dolaşmasına gerek yok. ‘‘

Moderatör Yayman araya girerek Metiner’e ‘‘Kemal Kılıçdaroğlu’na kimse bunlar olmaz demiyor mu?’’ sorunu yönlendirmekte ve sözü tekrar Metiner’e bırakmaktadır:

‘‘Biz vatandaşlarımızı kandırmayız, arkasında duramayacağımız sözler vermeyiz. Biz havuz doldukça zaten bunu emeklimize, işçimize, memurumuza yansıtıyoruz. İdeal ölçekte mi hayır... Allah muhafaza Türkiye bugün Yunanistan olmuş olsa, bu vaatler Türkiye’yi Yunanistan’a dönüştürme operasyonudur. Türkiye’yi tekrar koalisyon dönemine götürmek istiyorlar, elli sene geriye götürmek istiyorlar, istiyorlar ki Türkiye küresel ölçekte bir aktör olmasın. Kılıçdaroğlu bu vaatleri söylerken zaten şunu söylüyor: tek başıma iktidar olursam. E zaten sen tek başına iktidar olamayacaksın, milyarda bir ihtimal değil ama Ak Parti hükümetinin düştüğünü varsayalım, ama %50’nin altında olmadığımızı herkes görüyor. 7 Haziran’da sandıklar patlayacak, biz sahadan geliyoruz, görecekler o sandıklar ikinci büyük devrimin ayak sesleri olacak. Kılıçdaroğlu’da ne diyecek ey vatandaşlarım ben size bu sözleri verdim ama beni de tek başıma iktidara getirmediğiniz ki. ...olan ülkeye, vatandaşa olacak. Tansu Çiller’in yaptığı gibi, Tansu Çiller başbakan

olayım diye ne salladı, karşımıza çıkıp anahtar salladı. Tansu Çiller şuan nerede tarih oldu. Gökyüzünü vaat ederek vatandaşları kandırmak sorumsuz bir siyasetçi örneğidir. Kılıçdaroğlu belli ki sandıktan umudu kesmiş, bol keseden ABD'nin IMF komiseri Kemal Derviş'e ülkeyi teslim etmek istiyor. Ama milletimiz buna inanıp Kılıçdaroğlu'na oy veriyorsa milli iradeye saygımız sonsuz, gözlemlediğim şey asla ve kati surette milletimizin Kemal Kılıçdaroğlu'na inanmadığıdır. Bunu da 7 Haziran'da sandık sonuçları gösterecektir. Bu arada dört sene içinde yoksul kalmayacak diyor, bunu bir Avrupa başkentine göndermeli madem elinde sihirli formüller var, Amerika'da yoksulluk çok orda yoksulluğu kaldırsın.''

Mehmet Metiner'in ardından konuşma sırası Cem Küçük'e geldiğinde kendisi şunları aktarmaktadır:

'Bir haftadır Amerika'daydım orada da homelesslar var yoksullar var. Ben Amerika ile ilgili bir kaç şey söylemek istiyorum, biliyorsunuz paralel yapının güçlü olduğu bir yer, orada senatörlere para yardımı yaparak etkili olabiliyor... ...Kılıçdaroğlu'nun bu vaatleri yerine getirilirse bu şu demek, Türkiye IMF'nin Dünya Bankası'nın kapısını tekrar çalacak demek... Bu kafa 2001'de askerlerin para basalım demesiyle aynı şey. Ben CHP seçmeni olsam şu konuşmadan sonra niye CHP'ye vereyim ki, adam 12 yıldaki para var diyor, demek ki tasarruf sağlanmış... Allah akıl fikir versin bunlara. Rahmetli Ecevit'te ekonomiden anlamazdı.

Söz sırası Reşat Petek' e geldiğinde kendisi şunlar aktarmaktadır:

" Biz sokakta bazı şeyleri anlatırken vatandaş aslında durumu iki cümleyle özetliyor. ...Napolyon savaştan mağlup çıkınca çağırmış komutanı sormuş nedir bu mağlubiyetin sebebi. Komutan hemen demiş ki çok sebep var efendim ama bir barut yok. Napolyon tamam demiş gerisini söyleme. İkinci Mahmut Selimiye Kışlası'nın denetlerken eksiklikleri sormaya başlayınca çavuş on sekiz tane sebep var, bir barut yok diyor,

tamam gerisini sayma barut yoksa gerisini sayma demiş. Kılıçdaroğlu vatandaşı bunu sormayacak mı? Nasıl olsa iktidar olamayacağını bildiği için bol keseden atıyor. ...gençlere bunu anlatmalı, gençler eskiyi bilmediği için asgari ücret 1500 TL olsun diyor, ee Genç Parti işte ama vardı kaynak yoktu, yani barut yoktu. ...emekliye iki değil altı maaş ikramiye verilsin, biz bundan memnuniyet duyarız ama realist bir politika uygulayıp gerçekçi olalım. Cumhuriyet Halk Partisi şüana kadar muhalefetini ideolojik olarak yaptı, padişahlık gelecek, laiklik gidecek, bunlar ülkeyi satacak. Baktı ki bunlar artık para etmiyor, Tayyip Erdoğan'ı öcü gibi göstermek fayda etmeyince vatandaşın derdini konuşmaya, ekonomik konuşmaya başladı. E tabi bu da bir ilerleme sayılır.”

Mehmet Metiner Petek'ten sonra CHP eleştirilerine devam ederek şu söylemleri geliştirmektedir:

“Memur ve işçi kardeşim emin olsunlar ki bize emanet edilen para zaten kendi paraları. Biz onların mağdur edilmesini istemeyiz. O zaman maaşlar ne kadardı şimdi ne kadar, biz milletin parasını yine millete vereceğiz. ...siyasi iktidar bozulursa bugünküler de alamazlar. Bak Yunanistan'ın birikmiş yok ...o yüzden böyle. ...Ben buradan Müslüman, dindar, mütedeyyin Kürt kardeşlerime sesleniyorum. Bu HDP'nin CHP'den ne farkı var, birisi Türklerin Baas Partisi, ideolojik köklerini biliyoruz, birisi Kürtlerin Baas Partisi. Kürtlerin CHP'si ile karşı karşıyayız işte HDP dedikleri Kürt partisi olduğunu söylüyor. Kürtlerle ilgili ne vaat ediyor, Kürt meselesi Ak Parti tarafından çözülmemiş olsaydı şurada 50 tane Kürtlerle ilgili mesele görürdük. Cumhurbaşkanı Kürt meselesi çözüldü derken kıyameti koparıyorlar. Ey Kürt kardeşim bunlara bir bak ya. Din dersi kaldırılacak diyor.”

Moderatörün ‘‘Bu kadar kritik zamanda Ermenistan'dan özür dilenmesi mantıklı mı, kimler tarafından alıcı bulur bu vaat?’’ sorusu üzerine Metiner şöyle cevaplar:

'Alicısı olduğuna inanmıyorum, Ey Kürt kardeşim HDP bir proje ya. Bu partinin Kürtler ve Türkler için ne karşılığı var. Ey benim mütedeyyin, dindar Kürt kardeşim 4+4+4'ün kaldırılması nedir? ... HDP özür dileyenlerse PKK'nın öldürdüğü Kürtler için özür dilesin. Biz devletin ceberut dişini söktük bölgede. Orada partiler konuşma yapamıyor, PKK tehdit ediyor. Çıksın Demirtaş bunlar için özür dilesin. ...silah zoruyla HDP dışında bir partiye oy verirseniz sizi öldürürüz diyor. ...neydi adı Selahattin, ya adını da ağzıma almama kararı almıştım. ...eğer özür dileyenlerse Ermenistan'dan kendi halkı için özür dilesin. Kan kusturuyorlar. Kobani'de kusturdıkları gibi, Kobani'de kendisi gibi düşünmeyenleri sürgüne yolladı bunlar, aynı şeyi Şırnak, Hakkari, Diyarbakır'da da, İstanbul'un bazı semtlerinde de yapıyorlar. Bunu kim yaparsa yapsın HDP bayrağı altında yapıyor. Eşbaşkanları önce demokrasiye sahip çıksın, biz HDP teşkilatlarına yapılan saldırıları lanetledik. Gelsinler bizim karargahımızda başkanları konuşsun, biz gidelim birbirimizin seçmenine hitap edebilelim, karargahlarımızın önünden geçerken selamlaşalım. Fikirlerimizi yarıştıralım, ama sen gidip AK Partiye oy vereni evine gidip tehdit edersen demokrasiden bahsedemezsin. ...biz acılarımızı yarıştırmayız, tabii ki Ermenilerin acısını paylaşıyoruz, Ermeni kardeşlerimizin yaşadığı acı durumu hissederiz. ...bir genel başkan her defasında şunu neden söyler namus sözü veriyorum ya sen ne konuşuyorsun Kılıçdaroğlu, bak mesela Sabiha Gökçen havaalanı var, Sabiha'yı gidip Dersimlilere soracaksın, Dersimli Kemal. Kaldır da diyemezsin, tekke zaviyeleri kapatan kanunlar var 'dede' demeyi yasaklayan kanunlar var ya Ey Kemal Kılıçdaroğlu değiştirelim de bunları. Başörtülü işçiyi makbul kabul ediyorsun ama başörtülü hakime savcıya laiklik diye karşı çıkıyorsun, sonra çıkıp eşitlik diyorsun. ...Ey Kürt kardeşim sen HDP tarafından eski Türkiye'ye, statükocu tarafa çekiliyorsun. E işte Ertuğrul Kürkçü mü Kürt mü, Sırrı Süreyya Önder Kürt mü? Ama AK Parti listesine gelince kaç Kürt var. AK Parti listesinde hiçbir Kürt olmasa bile Recep Tayyip Erdoğan'ın varlığı yeter. Biz konuşulamaz denilen meseleleri çözdük, artık Kürtçe konuşuluyor. Ey HDP 4+4+4'ü kaldıracağım diyorsun da Kürtler için ne vaat ediyorsun onu söyle bana, kan ve gözyaşından başka. Niye örgüte tek bir laf

etmiyorsun da örgüt üzerinden haram oy devşirmeye çalışıyorsun? Kendilerini CHP'ileştirme projesi olan bu HDP'ye 7 Haziran'da en sert tepkiyi Kürtler vermeli.

Mehmet Metiner'den sonra söz verilen Cem Küçük düşüncelerine şöyle devam eder:

“ Dört partide mevcut anayasadan memnun değil aslında. O kadar ağır olaylar yaşandı cezaevlerinde neden anayasayı değiştirelim demiyor. Demek ki CHP iktidara gelse, yani 30-40 yıl mümkün görünmüyor da. Gelelim HDP'nin vaatlerine, HESLER ve nükleer duracak diyor, bu ne demek ya? ABD ve Fransa'da dünya kadar. Bunları çokluğu demek elektriği ucuza kullanacaksın demek. Bu çağda bu karşı çıkmak cep telefonuna karşı çıkmak gibi bir şey. Romantiklik, solculuk olsun diye bu yapılıyorsa bunun bir geçerliliği yok. ...MIT kanunu ile ilgili nasıl bir değişiklik yapacak CHP anlamadım. Diyaneti kaldırınca yerine ne koyacaksın, bu ülkenin %99'ı Müslüman, bir ölümümüz var cenazesini kim kaldıracak, namazını kim kıldıracak? Ermenistan'dan özür dileyeceğiz diyorsunuz da siz 7-8 Eylül'de ölenler için özür dilemediniz. Yasin Bölü'nün kanları duruyor, bunun için özür dilemiyorsunuz 1915'te yaşanmış olaylar için özür diliyorsunuz. Bu nasıl bir akıl anlamadım. CHP'den ben şunu beklerim, CHP'nin genel başkanı Alevi, e bu ülkede Aleviler sayıca güçlü. AK Parti çalıştaylar yaptı, CHP neden bununla ilgili bir şey söylemiyor, Alevilikle ilgili düzenleme yasası gibi. Bunların ki tribüne oynama, bunların ki 12 yıllık kazanımların geri alınması. E bir de tabi MHP'yi görmek lazım o da genelkurmayla ilgili bir şey yapacağım derse o zaman battı balık yan gider yani. ”

Cem Küçük'ün bu söylemlerinden sonra programda Türkiye'nin koalisyon dönemlerine ait görüntüler ve koalisyon zamanlarındaki siyasilerin konuşmalarının olduğu bir haber görüntüsü yayımlandı. Moderatör, “Koalisyon Türkiye'ye kaybettirdi, peki ya tek partilerin ülkeye kazandırdıkları” diyerek, Adnan

Menderes dönemi, Süleyman Demirel dönemi, Turgut Özal dönemi ve son olarak Recep Tayyip Erdoğan dönemlerinde yapılan yatırımları özetlemiştir.

Program sonlarında söz alan Reşat Petek, “*Koalisyon dönemlerinin şampiyonu AK Parti’dir. ...AK Parti dönemindekileri görenler koalisyonu artık nasıl ister. Kuzuyu kurda nasıl emanet edecekler. Ne CHP ne MHP tek başına iktidar olma şansı yok*” ifadeleriyle düşüncelerini aktarmıştır.

4.4.4. CNN Türk: Tarafsız Bölge Programı

CNN Türk kanalında Pazartesi günleri 21.00’da ekrana gelen ‘‘Tarafsız Bölge’’ programının moderatörü, Hürriyet gazetesi yazarı Ahmet Hakan’dır. Ahmet Hakan daha önce Haber 7 kanalında haber müdürlüğü ve çeşitli programların moderatörlüğünde bulunmuş, daha sonra Yeni Şafak ve Sabah gazetesinde köşe yazarlığı yapmıştır. 11 Mayıs 2015’te yayınlanan programın ana konusu Vatan Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek’tir. Diğer konuklar ise Hürriyet gazetesi Ankara temsilcisi Deniz Zeyrek, Cumhuriyet gazetesi Ankara temsilcisi Erdem Gül, Radikal gazetesinde önemli haberlere imza atmış gazeteci İsmail Saymaz’dır.

Ahmet Hakan, Doğu Perinçek’e “*Sizin de sesinizi yansıtmak istiyoruz, hoş geldiniz tekrar*” diyerek ve diğer gazeteci konuklara da “*Her türlü soruyu sorabiliriz, çünkü kendisi rahat olabilirsiniz*” diyerek programa başlamıştır.

Programın ilk sorusunu “*İşçi Partisi neden Vatan Partisi oldu?*” diye Deniz Zevrek sormuştur. Doğu Perinçek bu soruyu şu şekilde yanıtlamıştır:

“İşçi Partisi’nin programı zaten, işçi, çiftçi, küçük esnaf, zanaatkar, kamu emekçileri ve milli burjuvaziyi kucaklayan programı vardı. Ama ismi dar yalnız işçileri kapsayan bir ismi vardı, bu yönde uyarılar geldi, eleştiriler geldi ama biz bunu büyüme dönemine bırakmıştık. Şimdi İşçi Partisi Türkiye’nin çok geniş çeşitli siyasi faaliyetlerinde bulunmuş, buluşmuş, Atatürk’te birleşen, vatanda birleşen, siyasilerle buluştuğu zamanda, ismini kucaklamaya çalışan Vatan Partisi olarak değiştirdik. Bize adınız

neden işçi, biz mesela köylüyüz, küçük esnafız şimdi bu partiye oy vermeyecek miyiz veya bizi niye dışlıyorsunuz diye haklı öneriler, eleştiriler vardı.”

Deniz Zevrek ikinci sorusu *“Peki sosyalist yönü ağır basan bir isimden milliyetçi yönü ağır basan bir isim bu?”* olmuştur. Perinçek bu soruya şu şekilde cevaplamıştır:

“ Yirminci yüzyılın bütün devrimleri vatan savunmasında oldu istisnasız, bütün devrimler Sovyet devriminden başlayın, o da vatan savunması, Çin, Kore, Vietnam, Küba, Doğu Avrupa, Yugoslavya. Çağımız emperyalizmle mücadele çağı olduğu için, vatan o yüzden çağımızın en devrimci kavramı. Emperyalizme karşı vatan mevzisi bugün dünyanın yedi kıtasında devrim mevzisi. ...bir de emekçi, vatansız emekçi olmaz, nereye ayağınızı basacaksınız, nereye ekeceksiniz. Vatan ve emek kavramı arasında sıkı bağlar var. “

Erdem Gül *“Deniz zor soruyu sordu, bende sıcak soruyu soruyorum. Bildirgenizin başlangıcında güçlü ordu, güçlü Türkiye diyorsunuz. Sıcak gündeyiz, Kenan Evren öldü ve ülkede bir tartışma var, cenazeye katılmak istemiyoruz gibi konuşmalar. Sizde 12 Eylül’de hapiste yattınız, geriye bakınca hani Kenan Evren hakkındaki görüşleriniz?”* sorusunu Perinçek’e yöneltmiştir :

“Kenan Evren bugün iktidarda, Kenan Evren’in çocukları yönetiyor ülkeyi Tayyip Erdoğanlar yönetiyor. ...dünya ekonomisiyle bütünleşme programını temsil ediyorlar. Kenan Evren bu programın sopasıydı. ...şimdi nereye geldik, dilenen bir hükümet noktasına... o dilenme ekonomisinin ilk kurucuları Turgut Özal, Kenan Evren arkasında Kemal Dervişler ve Tayyip Erdoğan. Onun için bugün Türkiye’de hala Kenan Evrenler yönetiminde”

Program moderatörlüğünü yapan Ahmet Hakan’ın *“Ama biz dilenmeyi bıraktık, IMF’siz Türkiye diyorlar ”* yorumu üzerine Perinçek sözlerine şöyle devam eder:

“Orada çok büyük bir aldatmaca var. Şuan 251 milyar dolar Türkiye'nin bir yıl içinde ödemesi gereken tutar var. IMF'ye olan 19 milyar hiçbir şey değildi ki, o bir demagoji, milleti aldatmaca. ...kendi üretimi ve sanayiye tükettiğimiz için saman bile borçla alınıyor. Kenan Evren, Mustafa Kemal geleneğine karşı bir insandır, o padişahlarla kıyaslanacak bir insandır. ...Türkiye iç ve dış sorunlarını ancak güçlü bir orduyla çözebilir. İçerde terör meselesini çözmek için ama halka dayanan. ...Mustafa Kemal var halkla birlikte, İstiklal Savaşı var, ama bir de Kenan Evren var, subayları içeri atanlar var. Kenan Evren işçi sınıfına karşı, çiftçi sınıfına karşı.”

İsmail Saymaz'ın *“Denizler'in idamını Hasan Can Korkmaz'ı bugün Denizli'den milletvekili yaptınız bu bir çelişki değil mi?”* sorusu üzerine Perinçek :

“Hiçbir çelişki değil, büyük devrimciler, devrim yapacaklar herkesi kazanmaya çalışırlar. Hasan Can çok değerli, bugün Denizlerle aynı safta, o dönemdeki olayları çok güzel açıklıyor. Türkiye'yi öbür taraftan hiç kazanmadan mı dönüştüreceğiz, vatanseverleri birleştirmeden nasıl dönüştüreceğiz. Biz, vatanda, Atatürk'te, Deniz'in amaçlarında, özelemlerinde birleşiyoruz. O zamanki kararının çok yanlış olduğunu, bugün Denizlerle aynı safta olduğunu söylüyor.” şeklinde cevaplamıştır.

Perinçek'in bu açıklamasından sonra Saymaz kendisine ikinci olarak şu soruyu yönelmiştir: *“40 yıl sonra Vatan Partisi'ne katılınca mı bunun farkına varıyor Hasan Bey? “.* Bu soru üzerine Perinçek konuşmasına şöyle devam eder:

“Yok onu Hasan Beyle konuşalım, çok değerli bir insan. Mesela Fevzi Çakmak Atatürk'ü yakalayacaktı fakat Atatürk Ankara'ya geldiğinde onu kırmızı halı ile karşıladı. Siz büyük işler yaparsanız burada beraber olan, mücadele içinde bulunan insanlara kapıyı kapatarak yapamazsınız. Bugün Deniz'de olsa gelir onun boynuna sarılırdı. Bu bizim, Vatan Partisi'nin Türkiye'yi dönüştürme gücünü gösteren önemli bir olaydır. ...Türkiye'nin hürriyet ve bağımsızlık mücadelesinde bulunanlar Vatan Partisi'nde toplanıyor. Birinci mecliste ne kadar asker var, o da devrimci bir meclisti. Sivil-asker dayanışmasını görürüz. Bugün yine İstiklal Savaşı

eşiğindedir. Ergenekon olaylarından, Balyoz olaylarından belli oluyor, Amerika onları hapse attı. ...Türkiye'yi bölmeye çalışanlara karşı bu savaş. ...Türkiye'ye dayatılan AKP-CHP-HDP-PKK iktidarına izin vermeyeceğiz, Vatan Partisi bu oyunu bozacak, bölemeyecekler, Türklüğü anayasadan çıkaramayacaklar. Bunları bozmak için biz mücadele edeceğiz. ...HDP barajı geçmemeli, Amerika istiyorsa biz istemiyoruz, kim istiyor geçmesini Amerika. ...bugün sistemin merkezinde olan parti HDP. ...dünya sermayesinin en çok tuttuğu parti HDP.

Ahmet Hakan'ın "Ama Ak Parti'de istemiyor, süper olur diyor geçmezse. Sizde aynısını diyorsunuz" yorumu üzerine Perinçek şöyle devam eder:

"Hayır efendim, suç ortağı Ak Parti'nin. Efendim Ak Partiyle birlikte koalisyon ortaklığı kurmadılar mı, Sakini Cansız cinayetiyle başladılar bu sürece, şimdi de Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı bir cinayet ortaklığı içindeler. Yani yarın AKP-CHP iktidarının kucagında kim olacak, PKK olacak. ...HDP açık şekilde PKK'nın yasal partisi değil mi PKK açık şekilde bölücü örgüt, silahlı örgüte yasallık tanınabilir mi? Amerika diyor ki Ortadoğu'da benim en önemli müttefikim PKK. ...Amerika'nın piyonu olanlarla Türkiye hangi sorunu çözebilecek. PKK ile beraberlik en büyük cinayettir Türkiye için. Bu kanlı senaryo, buradan barış falan çıkmaz. Biz PKK'ya silah bıraktıracamız, Kandil'e beyaz bayrak dikeceğiz. HDP'ye oy veren kitle bizim canımız, ciğerimiz ve o kitleyi kazanacağız. Biz Hakkari'de, Mardin'de örgütleniyoruz. Hep Kürtlerimizin haklarını savunduk. ...biz silahlı bir örgütün Türkiye'yi bölmesini istemiyoruz ve buna izin vermeyeceğiz. Kürt kimliğini Türkiye'ye kabul ettiren biziz hem de kimse bu meseleyi ağzına alamıyorken. Bugün Kandil'de Türkçe konuşuluyor, herkes Türkçe konuşuyor, Kandil'de Kürtçe eğitim yapamayan PKK yetmiş yedi milyona nasıl Kürtçe eğitim yaptıracak, böyle bir şey mümkün değil. Kürtçe kanun yazamazsın, borçlar hukuku yazamazsın, Kürtçe bilim dili değil o nedenle eğitim yapamazsınız. Dünyanın ilk sözlüğü Türkçe. ...Abdullah Öcalan bile devlet kursak resmi dilimiz Kürtçe olacak diyor. Kürt yurttaşlarımızın öğretmen, doktor olamayacağı bir şeye sokmaya gerek yok. ...evet Öcalan ile görüştim,

Amerika Ortadoğu'ya müdahale edecekti, Abdullah Öcalan'ı bu konuda uyardım.'

Cumhuriyet gazetesi Ankara temsilcisi Erdem Gül, *“Size yönelik en büyük tepki cemaate karşı tavır alırken AKP'ye yeterince sert davranmamanız”* yorumu üzerine Perinçek sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Olur mu AKP'nin saltanatını biz yıkacağız. CHP bugün koalisyona hazırlanıyor. HDP ise AKP'nin suç ortağı ve bir AKP'nin kucagında bir CHP'nin kucagında. Biz AKP'nin karşısındayız AKP'nin yüce divan dosyasını ben yazdım, kapatma davasında benim yazdıklarım iddianamede yer aldı. Bugün AKP'nin karşısında tek olan biziz, karşısında ve cepheden savaşılan bir tek Vatan Partisi var. Cemaat yasadışıdır, AKP'de ülkeyi yolsuzlukla böldüğü için, BOP eş başkanlığı yaptığı için tamamen yasadışıdır. AKP ve cemaati zayıflatan her şey faydalı, burada birisini tutmak kadar bir yanlış yok, ne AKP'ye karşı cemaate, ne cemaate karşı AKP ile oluruz, ikisini zayıflatan her türlü mücadele doğrudur.”

Deniz Zeyrek, Perinçek'in su söylemlerinden sonra *“Milli orduya kumpas kuruldu deniyor Yalçın Akdoğan söylüyor, sizde söylüyorsunuz, HDP geçmezse süper olur Akdoğan diyor sizde diyorsunuz, Ermeni meselesi söz konusunda öyle. İki parti arasında bu kadar söylem birliği varsa hangi konuda ayrışıyorsunuz, o zaman AK Parti çok iyi bir parti.”* yorumundan sonra Perinçek sesini yükselterek şu şekilde karşılık verir:

“Eğer siz AK Parti'yi vatan cephesi safında görüyorsanız onun propagandasını yapıyorsunuz, AK Parti cemaate karşı diyorsanız yine propagandasını yapıyorsunuz. Biz diyoruz ki AK Parti ve cemaat orduya kumpas kurdu. AK Parti cemaatin karşısında değil ki. ...cemaatlerin üstüne gidiliyorsa bu Türkiye'nin lehine çünkü ben Türkiye'yi savunuyorum. Bugün Atatürk olsa cemaatleri temizlerdi, ben Atatürk'ün yanındayım. ...hep yargılayacağız bunları yüce divan koltuğuna Abdullah Gül'ü de Tayyip Erdoğan'ı da oturtacağız. Ermeni soykırımında Tayyip

Erdoğan'la mı olacağız yani? ...AKP hükümeti bizi hep baltaladı Strazburg'da. ...benim bulunduğum yer doğru, ben Ermeni soykırımı davalarını püskürtüyorum. ...Fethullah Gülen gelsin yanımda olsun, Tayyip Erdoğan gelsin yanımda olsun, Kılıçdaroğlu gelsin yanımda olsun, biz vatan davası yürütüyoruz. Niye yoklar bunlar? ... Vatan Partisi, AKP-CHP-PKK koalisyonunu bozacak partidir, çok büyük başarılarla gidiyor, üretim ekonomisi ve Türkiye'yi yeniden bütünleştirme misyonu Vatan Partisi'ni önümüzdeki dönemde iktidar yapacaktır. Hedefimiz beş milyon oy almak. 7 Haziran'da biz barajı geçeceğiz. ...eğer partim istifa etmemi isterse yerime birini uygun görürse mutlu olurum, ben genel başkanlık sevdası gibi küçük bir misyona sahip değilim''

4.4.5. Halk TV: Medya Mahallesi Programı

Halk TV'de hafta içi her gün saat 11.00 de ekrana gelen "Medya Mahallesi" programının moderatörlüğünü Ayşenur Arslan yapmaktadır. 24 Nisan Cuma günü yayınlanan programın moderatörlüğünü Barış Yarkadaş yapmış, programa konuk olarak da Doç. Dr. Barış Doster katılmıştır. Barış Yarkadaş "www.gercekgundem.com" haber sitesinin kurucusu olup 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde milletvekili seçilmiştir.

24 Nisan 2015 tarihinde devlet zirvesinin Çanakkale Savaşı'na özel olarak hazırlandığı programın eleştirisiyle başlayan programda Barış Yarkadaş şu ifadelerle programa başlamıştır:

"Hem gündemi değerlendireceğiz hem de yandaş medyanın rezaletini konuşacağız. Burada şunu söyleyeyim en sıkı izleyicilerimiz yandaş medya. Buradan ne konuşsak özellikle iki kanal var, alıyorlar haber yapıyorlar. Onlara da teşekkür edelim böylece AKPlilere seslenmiş oluyoruz, o hizmetler içinde yandaş medyaya teşekkür edelim. ...23 Nisan'da Davutoğlu'nun muhalefeti eleştirmesini belki izlemeyenler vardır, onları da bir yandan yayınlayabiliriz, bu rezaleti izlemeyenler de görsünler."

Barış Yarkadaş bu söylemlerinden sonra görüntüleri yorumlaması için sözü konuğu Doster'e bırakır, Doster görüntüler eşliğinde *“Mustafa Kemal'in yok sayılmasıyla , egemenlik kavramı yok edildi, bugün çocuk bayramına hapsedildi. Artık ondan da alındı, iktidarın muhalefete yüklenmek için çocukları kullandığı bir platforma, zemine dönüştürülmüştür”* ifadelerini kullanmıştır.

Barış Yarkadaş, Doster'in ifadelerinden sonra konuyu Çanakkale Savaşı'na getirerek şu ifadeleri aktarmaktadır:

“Bunun aynısını Çanakkale'de de yapıyorlar, Mustafa Kemal'i yok sayarak güya Çanakkale'yi kutluyorlar. Bir de Tayyip Erdoğan reklam filmi çekti, ben bunun örneğini dünyada görmedim. Devlet yöneticisi ve devlet başkanı vasfındaki kişilerin reklamlara çıkmasını, seçim öncesi bu tür duyguları, bu kadar çok istismar etmesini görmedim. Çanakkale Savaşı'nı da artık deniz ve kara savaşı diye ayırdılar, bunu niye yaptılar? Çanakkale'yi istismar eden Erdoğan'ın videolarını da bir yandan gösterelim arkadaşlar. ...Mustafa Kemal'in Çanakkale için önemine değinmek lazım. ...şuanda Mustafa Kemal'e karşı AKP medyası inanılmaz karalamalar yapıyorlar, Çanakkale Savaşı adeta Mustafa Kemal'i içinden çıkararak anlatmaya çalışıyorlar. ...Çanakkale'yi biz 18 Nisan biliriz bu 24 Nisan nedir, nereden çıktı? 24 Nisan neyi ifade ediyor, Mustafa Kemal'e düşmanlıklarını anlayalım.”

Barış Yarkadaş'tan sonra sözü tekrar Barış Doster alır ve düşüncelerini şu şekilde aktarır:

“Metafizik kuvvetlerin olduğunu düşünüyorlar. Bulut geldi, İngiliz ordularını içine çekti falan. İnsanın aklıyla zekasıyla alay eden görüntüler öne çıkıyor. Biz Çanakkale'yi milli marşımızın şairi, milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy ile biliriz ama Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın da şu sözü önemlidir: 'Çanakkale milli mücadelenin ön sözüdür'” der. ...İttihatçıların şu konuda hakkını yememek lazım; vatan bilinciyle, millet kavramıyla öne çıkmıştır, sonraki uyanış için deneyimli kurmay kadro, askeri önce bir

kuvvet oluşmuştur. 24 Nisan elbette mevcut iktidarın iş bilmezliğini, diplomatik öngörüsüzlüğünün sonucu olarak karşımıza geldi. 18 Nisan'ı perdeleme, geriletme var burada. İkinci olarak bağıra bağıra gelen 1915 24 Nisan'ın tehcirin Ermenistan tarafından küresel düzeyde anılacağı, bunu adeta siyasal zafere götüreceği konusunda hükümet hiç bir şekilde ön alıcı, proaktif diplomasi gütmemiştir. 24 Nisan 2015'te tehcirin yüzüncü yılında Erivan'da dünyanın pek çok ülkesinden siyasiler birikecek, ha bizde son anda 24 Nisan'da böyle bir şey yapalım dediler. Erivan'a gitmeyen ülkelerin devlet adamlarını da biz getirelim şeklinde bir öç alma olayına giriştiler, bu da elbette bir fiyaskodur. Bu hem Mustafa Kemal'i unutturma hem de Erivan'daki törenlere alternatif bir törendir.”

Bariş Yarkadaş'ın ‘‘Peki gündeme gelirsek, mesela başkanlık sistemiyle ilgili nedir düşüncelerin?’’ sorusu üzerine Doster yorumlarına şöyle devam etmiştir:

‘‘Kadın cinayetleri vb. böyle iç siyasetten düzgün dış siyaset çıkmaz. Başkanlık meselesi Türk sağının sık sık gündeme getirdiği özellikle büyük oylarla gelen ama istediği sonucu alamayıp yıpranan liderlerin dillendirdiği bir balondur. Turgut Özal da bunu çok sık dillendirmişti. Şimdi Tayyip Erdoğan'da 2002'den beri her girdiği seçimlerde oylarını artıran liderlerden biri. ...Dört yüz milletvekili talep ediyor, başkanlık istiyor zaten şu anda Türkiye fiilen başkanlık sisteminde, hatta fiili başkanlık değil adeta seçilmiş krallık. ...çıtayı bu kadar yükseğe koymasının nedeni partililerin motivasyonu için. Dört yüz milletvekilinin hayal olduğunu herkes biliyor, bu anlamda artık yeni söyleyeceği bir şey kalmadığı için, vaadi kalmadığı için başkanlık sistemini dile getiriyor. Türkiye'nin parlamenter sistemi iyi-kötü oturmaya başlarken, bir başkanlık sistemi Türkiye'nin tüm birikimini ortadan kaldırmak demek. ...Liderlerin ben merkezci, egoist tutumları göz önüne alındığında olumsuz Latin Amerika örneğinde olduğu gibi demokrat başkan yaratmaz ABD'de, Fransa'da olduğu gibi. Bu seçilmiş bir kral yaratır. ...ABD'de meclisin çift olması, özgür basın, istediğini yazabilen basının olması, keskin kuvvetler ayrılığının olması o sistemi işler kılabilir, eyaletlerin olması o

sistemi işler kılabilir, demokrasi anlayışının olması , kaybedenin gitmesi, kabaca iki seçim kazandıktan sonra koltuğu başka birine devretmesi o sistemi işler kılabilir. ABD'nin anayasasından, toplum yapısından, ta Bağımsızlık Bildirgesinden bu sistem işler olabilir, fakat Türkiye'nin böyle bir birikimi yok. ...mesela seçim beyannamesinde Davutoğlu kendisini yok sayan, başkanlık öneren bir kampanya güttü, yani seçimlerden sonra işsiz kalacağını söyledi.

Doster'in bu ifadelerinden sonra programın moderatörlüğünü yapan Barış Yarkadaş eleştirilerine şöyle devam etmiştir :

“Erdoğan ve Davutoğlu arasındaki gerilim artıyor. Adeta Erdoğan seçime hazırlanıyor, Davutoğlu yok hükmünde. Erdoğan şarkıları söyleniyor. Buradan söyleyelim Ahmet Davutoğlu ve bizi izleyen danışmanlarına, Davutoğlu şu an bizi izlemeyebilir ama biliyorum danışmanları bizi izleyip ona aktarıyorlar, Ahmet Davutoğlu hiç yoksunuz sahada, AKPliler sizin adınızı bile ağızlarına almıyor. Yani sizin durumunuz sahada üzücü, bu üzücü tabloya daha ne kadar katlacaksınız, bir koltuk uğruna ne kadar katlacaksınız, gerçekten anlamış değilim. Benzer durum AKP yandaşı medyaya da yansımış durumda, sayfaları kabaca taradığımda görülüyor, Davutoğlu yok , Tayyip Erdoğan var. ...görevden Fethullahçı diye alınanlar var. Beni bir polis aradı, konuştum, Atatürkçüyüm, Fethullah Gülen ile alakam yok beni Fethullahçı diye görevden aldılar. Olsa bile suç işlememişse bunu yapamazsınız. Şu rezalete bak polisleri niye görevden alıyorlar. Paralel propagandasıyla liyakat sahibi olmayan kişileri göreve getiriyorlar, AKP'nin gençlik kollarını da milis güç haline getirmek istiyorlar. ...mesela bu dönemde okul müdürleriyle gizli toplantılar yapıyor. Bilal Erdoğan seçim işleri bakanı gibi aman sandıklara sahip çıkın diye Diyarbakır'da okul müdürlerini uyarıyor. Niye biliyor musun, çünkü Bilal Erdoğan'da babası gibi AKP örgütüne güvenmiyor, çareyi de seçim başkanı olarak görülen okul müdürlerinde görüyorlar. Bilal Erdoğan'a soruyorum; sen hangi yetkiye dayanarak okul müdürleriyle toplantı yaptın? Hangi sıfatla? Devletteki görevin nedir? Okul müdürlerine soruyorum hangi sıfatla gidip

Bilal Erdoğan'ın talimatlarını dinlediniz, meslek onurunuz hiç mi yok, biriniz çıkıp siz bizi buraya hangi sıfatla buraya topluyorsunuz diyemediniz mi? Yarın bunların hesabını vermeyeceğinizi mi düşünüyorsunuz ? Türkiye bir muz cumhuriyeti mi ? Sizin göreviniz mi Tayyip Erdoğan'ın oğlu dışında bir sıfatı olmayan biriyle oturup seçim güvenliğini konuşmak? Bir Cumhuriyet Halk Partili vekil sizi arayıp gelin şu seçim güvenliğiyle ilgili konuşalım deseydi, eliniz vicdanınıza koyarak söyleyin tabi bir parça vicdan kırıntısı kaldıysa, o toplantıyı yapar mıydınız ? Selahattin Demirtaş'ın kızı arasaydı o toplantıyı yapacak mıydınız, Devlet Bahçeli'nin bir akrabası gelse yapacak mıydınız ? Burası ne Saddam'ın Irak'ıdır, ne de başka yerdir, burası Türkiye Cumhuriyeti herkes ayağını ona göre denk alsın. ...Bilal Erdoğan'a buradan çağrı yapıyorum baban kral değil, sende kralın oğlu değilsin. ...Türkiye Cumhuriyeti sizin her türlü istismarcılığınıza karşı ayakta duruyor, kanunlarla yönetiliyor, bu yanlışlardan artık dönün. Keyfinize göre yönetemezsiniz, eğer keyfiliğin önünü açarsanız, yarın keyfiliğe maruz kalırsınız. ...CHP'ye kaynak soruyorlar. ...elektriğe, doğalgaza zam yaparken vatandaşa kaynak var mı diye sormuyorlar. AKP yönetimi esnaflara bunlar gelecek hazineyi boşaltacak diyor, ya hazinede bir şey mi bıraktınız ki ...hani dünyanın en büyük 10 büyük ekonomisindeydik. ...emekliye iki ikramiye dedi Cumhuriyet Halk Partisi, Mehmet Şimşek çıktı para yok dedi. Aslında Mehmet Şimşek günlerdir şunu söylüyor, biz batırdık ülkeyi emekliye verecek paramız kalmadı diyor. ...adında adalet ve kalkınma bulunan partinin adaletle de kalkınmayla da alakası artık kalmamış. ...onların derdi kaçak saray. Tayyip Erdoğan gezilere 1500 korumayla, 64-65 arabayla bazen 70 arabayla gidiyor. Çanakkale reklamı çekiyor, şehitleri istismar ediyor, ama şehit polislerin cenazesine hiç biri gitmiyor. ...ben buradan yandaş medyadakilere de soruyorum, AKPlilerin hepsi CHP'ye kaynak soruyor, siz Mehmet Şimşek'e kaynak sorabildiniz mi? Çılgın proje açıklandığında bir gazeteci kaynak ne diye sordu , kaynak biziz, Türkiye insanı dedi. ...Nasrettin Hoca hikayesinde olduğu gibi doğduğuna inanıyorsun da öldüğüne mi inanmıyorsun? ...kaynağın Türkiye olduğuna işine gelince inanıyorsun da Cumhuriyet Halk Partisi'ne gelince mi inanmıyorsun. Ben yandaş medyaya çağrıda

bulunuyorum, hepinizin bizi izlediğini biliyorum, kendi kanallarınızdan kendinizde sıkılıyorsunuz, bu iktidar övgüsünden sizde sıkıldınız. Nefes almak için, vicdanınızın kenarındaki kırıntıları kaldırmak için Halk TV izlediğinizi biliyorum. Bir parça meslek namusunuz ve ahlakınız varsa AKP'ye de sorarsınız. AKP'ye soramıyorsanız Cumhuriyet Halk Partisi'ne de sormayın. Kaynak tartışması yapanlar ekonominin e sinden anlamıyor, dünyanın her yerinde kaynak var yeter ki nereye kullanıldığı belli olsun.''

Medya mahallesi programı Barış Yarkadaş'ın bu ifadeleriyle son bulmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İdeoloji ile söylem arasındaki ilişki, söylemde ideolojinin nasıl ortaya çıktığını inceleyen ‘söylem analizi tekniği’ nin temel alındığı bu çalışmada ; ele alınan televizyon programlarına konuk olan katılımcıların ‘biz ve onlar’ karşıtlığını, bu karşıtlığı nasıl kurduğu, kendi düşüncelerini ve fikirlerini nasıl meşru göstermeye, ideolojilerini açıklarken hangi terimleri tercih ettikleri, kendilerine oy veren ya da vermeyen bireylere nasıl seslendikleri, onları nasıl etki altına aldıkları gösterilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde söylemlere konu olan kavramların tanımı yapılarak, bu kavramların söylemlerle iç içe olduğu gözlemlenmiştir. İkinci bölümde söylemin ne olduğu, hangi şartlarda ortaya çıktığı, söylemi doğuran nedenlere değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise söylem analiz tekniğinin ne olduğu, araştırmacının nelere dikkat edeceği gösterilmeye çalışılarak, dördüncü bölümün yorumlanmasında bu analiz tekniklerinden faydalanılmıştır. Dördüncü bölümde ise izlenen televizyon kanallarındaki programlara dair bilgiler verilerek, katılımcıların söylemleri yorumlanmıştır. 7 Haziran genel seçimleri öncesinde yayınlanan programların seçilmiş olması, seçimler öncesinde katılımcıların söylemleriyle toplumu nasıl ve ne yönde etkilemek istediği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Analizi gerçekleştirilen tüm programlarda katılımcıların her söyleminin bağlı bulunduğu cemaat ya da grubun özelliğini genel anlamda temsil ettiği görülmüştür. Katılımcıların söylemlerinden bağlı buldukları cemaat ya da grupların görüşü hakkında genelleme yapılabilir olduğu ortaya konmuştur.

İzlenen televizyon programlarında Van Dijk’in tekniğine göre çözümlene yapılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde açıklandığı gibi Van Dijk bu yöntemde aşağıdaki tablo temelinde söylemleri analiz etmiştir. Bu bölüm Van Dijk’in yönteminin görüşmelere uygulanıp sonuçlandırılmasını temel almaktadır.

Katılımcıların ve moderatörlerin söylem geliştirirken, beden dilleri, söylemlerinde başvurdukları metaforlar, ideolojik seslenişler ve etkilemek istedikleri kitlelerin anlam dünyasını değiştirme gayesi görülmektedir.

Analiz sonuçlarında ilk göze çarpan husus, katılımcıların öteki üzerinden kendini ve eylemlerini meşrulaştırma, haklılaştırmaya yönelik bir söylem stratejisi geliştirmiş olmalarıdır. Programların başlangıcında katılımcılar, Van Dijk'in sözünü ettiği "uslamlama" tekniği ile söylemlerine başlarken kendini konu edinmeden önce karşı ideolojiyi hedef alan söylemlerle konuşmasına başladığı görülmüştür.

Programlara katılan konukların kendi ideolojik fikirlerini sürekli olarak "öteki" üzerinden açıklaması dikkat çekicidir. Kendi fikirlerini açıklarken devamlı olarak "öteki'nin olumsuzlukları vurgulanmıştır. "Öteki" ni konu almadan kendi ideolojisini açıklama yoluna gitmemişlerdir. Söylemlerinde ötekinin olumsuzluğunu vurgulayan katılımcıların aynı zamanda beden dilleri ve söylemlerindeki tonlama ile kendini olumsuz olarak sunduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcılar "ötekinin olumsuzluğu" nu vurgularken "dolaylı anlatım" yolunu daha az tercih edip, genellikle "doğrudan anlatım" yolunu tercih ettikleri görülmektedir.

7 Haziran genel seçimleri öncesinde katılımcıların söylemleriyle kitleleri eyleme geçirme isteği gözlemlenmiştir. Seçimler öncesi bir dönemde yapılan bu programlarda katılımcıların kitlelerden beklediği eylem, oy kullanma tercihlerini etkilemektir. Daha önce tercihini başka bir partiden yana yapmış olan bireylere ideolojik olarak seslenen konuşmacılar, söylemlerinde bireylerden oy kullanma ey tercihlerini etkileme amacı güttükleri gözlemlenmiştir.

Üçüncü bölümde açıklanan Van Dijk'in eleştirel söylem analizinde dikkat çektiği unsurlar izlenen televizyon programlarına göre çözümlenerek aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

Van Dijke'in İdeolojik Çözümleme Kategorileri	A Haber	Beyaz TV	Bugün TV	CNN Türk	Halk TV
<i>Konular: Seçim merkezli</i>	Evet	Evet	Kısmen	Evet	Kısmen
<i>Tanım düzeyi ve ayrıntılandırma (tanımlama) derecesi</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>İmlalar ve Varsayımlar</i>	Hayır	Hayır	Kısmen	Evet	Evet
<i>Yerel Tutarlılık</i>	Kısmen	Kısmen	Kısmen	Kısmen	Evet
<i>Eşanlamlılık, Yeniden Anlatım</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Karşıtlık</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Örnekler ve Açıklamalar</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Yadsıma İfadeleri</i>	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet
<i>Sözde Kabul etme</i>	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Hayır
<i>Sözde Empati</i>	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet
<i>Sözde Özür Dileme</i>	Kısmen	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
<i>Sözde çaba gösterme</i>	Kısmen	Hayır	Kısmen	Kısmen	Hayır
<i>Aktarım</i>	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır
<i>Tersine Döndürme, kurbanı suçlama</i>	Evet	Evet	Kısmen	Evet	Evet
<i>Önerme Yapıları</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Aktörler</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Kiplik: Önergeler, "...mesi/ması gereklidir</i>	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır
<i>Kanıtsallık: kendi gözlerimle gördüm</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Dolaylı Konuşma ve Anlaşılmazlık</i>	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır
<i>Geleneksel Temalar</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Resmi Yapılar</i>	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet
<i>Cümle Dizimi</i>	Evet	Kısmen	Kısmen	Evet	Evet
<i>Söylem Biçimleri</i>	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet
<i>Retorik</i>	Kısmen	Evet	Evet	Evet	Kısmen
<i>Eylem ve Etkileşim</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Yukarıdaki tabloda Van Dijk'in eleştirel söylem analizinde ele aldığı unsurlar incelemesi yapılan kanallara göre analiz edilmiştir. Tablodan anlaşıldığı gibi birbirlerinden farklı ideolojiye sahip kanalların kamuoyunu yönlendirmek için Van Dijk'in kategorilere böldüğü unsurlara başvurduğu gözlemlenmiştir. İncelenen televizyon programlarının tümü 7 Haziran genel seçimini konu almıştır. İktidara daha yakın olan televizyon programlarında "imalar"a hiç yer verilmemiş, söylemler doğrudan "öteki"ni hedef almıştır. İktidara yakın televizyon programlarının konuklarının da söylemleri temel de aynı da olsa tablodaki unsurlara göre farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. A Haber'de yayınlanan "Memleket Meselesi" programının konduğu "sözde empati" ve "sözde kabul etme" unsurlarına yer verirken, aynı ideolojide yayın yapan Beyaz TV "Son Söz" programında bu unsurlara rastlanmamıştır. Tablo üzerinden dikkat çeken bir nokta "sözde empati" ve "sözde kabul etme" unsurlarına, birbirine zıt ideolojide olan A Haber ve Halk Tv'deki konukların ve diğer kanallara göre daha nesnel olan CNN Türk'teki konuğunda başvurduğu gözlemlenmiştir. CNN Türk kanalının diğer kanallara göre daha nesnel olduğu, programlarının genelinde her ideolojiye mensup bireylerden konuk aldığı gözlemlenmiş fakat o gün ki konunun iktidara muhalif siyasi parti lideri olmasından dolayı kamuoyunu iktidara karşı olarak yönlendiren söylemler gözlemlenmiştir. Van Dijk'in sözünü ettiği "sözde çaba gösterme" unsuru da iktidara yakın iki kanal arasında farklılık göstermiş fakat farklı ideolojik görüşteki A Haber ve Beyaz TV'de yayınlanan programlarda benzerlik göstermiştir. Van Dijk'in ideoloji temelinde açıkladığı yukarıdaki tablodaki unsurların hepsine incelenen programlardaki konukların başvurduğu gözlemlenmiştir.

Programlardaki katılımcıların söylemlerinde dini kavramlara yer vererek "öteki"nin olumsuzluğunu vurguladığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların söylemlerinde "dini kavramlar" bir kutuplaştırma, bir ayırışma/ayrıştırma malzemesi olarak kullanıldığı, bu kapsamda dini kavramlara ideolojik bir anlam yüklendiği görülmektedir.

Beyaz TV "Son Söz" programında Şamil Tayyar, HDP'yi din üzerinden eleştirmiş ve bu eleştirilerine Gülen cemaatini de katarak savını güçlendirmek istediği gözlemlenmiştir. Fethullah Gülen cemaatinin dini faaliyetlerini, dini anlayış biçimi

eleştirilse de seçim sürecinde HDP' nin dini direkt konu alan bir söyleminin olmadığı ve dini konu alan bir iddiasının olmadığı gözlemlenmiştir. İslam dini kaynağını kutsal bir kitaptan aldığı için dünyanın her yerinde aynıdır. Fakat dini ritüeller, cemaatlere, mezheplere ve hatta milliyetlere göre farklılık gösterebilmektedir. Bir kişinin 'ben dindarım' söyleminde, onun dindarlığının ve inancının ölçüsünün ne kadar olduğunu bir kişinin tahayyül edebilmesi mümkün değildir. Şamil Tayyar, programındaki söylemleri ile bağlı bulunduğu partinin siyasi otorite olmasının yanında bir dini otoriteymiş gibi söylem üretmesi gözlemlenmiştir. Şamil Tayyar'ın HDP ve Gülen cemaatini eleştirdiği söylemlerinde "Bizden olan daha dindar, bizden olan devletini daha çok seven kişidir" algısı oluşturmaya çalıştığı gözlemlenmiştir. Tayyar'ın bu söylemleriyle "Kim neye göre, kime göre dindardır?", "Bir kişinin dindarlığının ölçütünü bir başka birey nasıl belirler?" soruları ortaya çıkmaktadır. Şamil Tayyar konuşmasında "*Bunlar DHKP-C'lileri kutsayan anlayışın temsilcisi*" ifadesiyle "kutsamak" kavramını kullandığı görülmüştür. "Kutsamak" kavramı dini bir kavram olup daha çok İslamiyet dışındaki dinlerde eylem olarak görülmektedir. Hristiyanlık'ta kullanılan kutsamak kavramı, "Bir papazın bir kişiyi kutsaması vb." şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram ile örneklendirme yoluna giden Tayyar'ın dini olgularla dolaylı olarak ötekileştirme yoluna gittiği gözlemlenmiştir. HDP'yi PKK ile yanyana tasvir eden Tayyar'ın HDP'nin terörle iç içe olduğunu ima edip ötekileştirme yoluna giderken dini kavramlara atıfta bulunduğu gözlemlenmiştir.

Bugün TV "Merkez Siyaset" programının konuklarından Şükrü Alnıaçık'ın da dini kavramları kullanarak söylemlerinin etkisini güçlendirmek istediği gözlemlenmiştir. Alnıaçık'ın "fitrat" kavramını kullanarak siyasi bir durumu açıklamaya çalıştığı görülmüştür. Fıtrat kelimesi, daha çok dini konularda kullanılıp, Arapça kökenli olup, yaratılış ve hilkat anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr). Şükrü Alnıaçık kullandığı fitrat kavramıyla bir olayın önemine dikkat çekmek istediği gözlemlenmiştir. Alnıaçık, dini terimleri bir olaya daha da dikkat çekmek için kullanması Şamil Tayyar ile benzerlik göstermektedir.

A Haber "Memleket Meselesi" programının konuğu Mehmet Metiner ise dini kavramları kullanmamış, "HDP'nin mütedeyyin, dindar seçmenine sesleniyorum"

söylemiyle din olgusunu öne sürerek söylemlerini ürettiği gözlemlenmiştir. Metiner'in HDP'nin dindar olarak tanımlamadığı seçmenleri için söylem üretmemesi, o kesimden hiç oy alamayacağını bildiği için mi yoksa, dindar Kürt seçmenlerinin oy tercihlerini HDP'den yana kullanacağını bildiği için mi bu söylemi sıkça kullandığı soruları akla gelmektedir. Metiner programın tamamında dindar seçmen için söylem üretmiş, toplumun diğer kesiminin kendilerini desteklemesi için hiç söylem üretmediği gözlemlenmiştir. Önceki dönemlerde "sivillik" anlayışına vurgu yapan Metiner'in, seçim bürolarını karargaha benzettiği görülmüştür. Karargah, bir askeri terimdir ve ordunun geçici ya da uzun süre konakladığı yer anlamına gelmektedir. Metiner'in seçim bürolarını karargaha benzetmesi 7 Haziran seçimlerini bir askeri mücadele gibi gördüğünü ortaya koymaktadır. Mehmet Metiner'in önceki söylemlerinde "Eski Türkiye" olarak eleştirdiği olguları, söylemlerinde kendisinin kullandığı, "Eski Türkiye" nin izini kendisinin de taşıdığı gözlemlenmiştir.

Şamil Tayyar konuşmasında "*..Doğu'daki köyde su akıyor ve bu düne kadar o köyler için kızılmaydı*" söylemiyle verdiği tamamen Türk milleti ile özdeşleşen bir kavramı Kürt halkı için kullandığı gözlemlenmiştir. Kızılma anlamı itibariyle, yer yüzündeki bütün Türkleri birleştirip büyük bir imparatorluk kurmayı amaçlayan bir ülküdür ve Türk mitolojisinde Türkler, özellikle Oğuz Türkleri için üzerinde düşünüldükçe uzaklaşan ancak uzaklaştığı oranda cazibesi artan ülkeler ve düşlerdir (www.wikipedia.org). Türkiye'nin Doğu bölgesindeki köylerde yaşayan bireylerin büyük bir çoğunluğunun Kürt halkına mensup bireyler olduğu göz önüne alındığında, Tayyar bu söylemiyle benzetme yapmış olmaya çalışsa da söylemlerinde milliyetçi ideolojinin izleri görülmüş ve tamamen Türk milletiyle ilgili olan bir kavramı Kürt halkıyla özdeşleştirmeye çalıştığı gözlemlenmiştir.

Katılımcıların konuk olduğu programlarda kendi söylemleri ile zaman zaman çelişki içinde oldukları gözlemlenmiştir. Beyaz TV "Sonsöz" programının konuğu Şamil Tayyar, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Kürt sorunu yoktur" söylemine katıldığını söylemiş fakat sonraki söylemlerinde başkanlık sistemine geçildiğinde "Kürt sorunu kökten çözülecek" açıklamasında bulunmuştur.

Tayyar'ın bu söylemlerindeki çelişki, ilk söyleminde olmadığı düşünölen bir sorunun ileri de çözülecek olmasıdır.

Bugün TV'de yayınlanan "Merkez Siyaset" programı, haber bülteninde yayınlanmış bir haber görüntüsü ile başlamıştır. Yayınlanan bu haberin içeriğini "Çağın Mağdurları Derneği" kurucusu ve başkanı Nazmi Ardıç'ın polis tarafından gözaltına alınması oluşturmaktadır. Nazmi Ardıç haber görüntüsünde röportaj verirken alt yazıda "Röportaj Verirken Gözaltına Alındı" yazmaktadır. Fakat tekrar programa dönlüdüğünde programın alt yazısında "Nazmi Ardıç Teslim Oldu" ifadesine yer verilmiştir. Bugün Tv'nin birbirinden farklı bu iki ifadeyi kullanarak kendi yaptığı haberle çelişki içine düştüğü gözlemlenmiştir. Bugün TV haber yayın saatinde "Röportaj Verirken Gözaltına Alındı" alt yazısıyla bir mağduriyeti vurgulamak isterken, programın "Nazmi Ardıç Teslim Oldu" ifadesiyle başlaması Nazmi Ardıç'ın kaçmadığı, teslim olduğı vurgusu yapılmıştır. Bugün TV'nin bu haberi ile Nazmi Ardıç'ın gözaltına mı alındığı, yoksa teslim mi olduğı konusunda net bir fikir gözlenememiştir.

İktidar partisiyle aynı ideolojiye mensup katılımcıların cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkındaki söylemlerinde –mız/-miz gibi sahiplenici ifadeleri sıkça kullandıkları gözlemlenmiştir. Beyaz TV "Son Söz" programının konuğı ve A Haber "Memleket Meselesi" programının konuğı Mehmet Metiner cumhurbaşkanı ile ilgili bütün söylemlerinde "cumhurbaşkanımız", "sayın cumhurbaşkanımız" ifadelerini kullandığı gözlemlenmiştir. Bir diğler yandan iktidar partisinin ideolojisiyle farklı ideolojide olan diğler TV kanallarındaki konukların söylemlerinde sadece "cumhurbaşkanı" ifadesini kullandığı görölmüştür. Bugün TV "Merkez Siyaset" programının konuğı Hakan Kırmacı ise iktidara muhalif olmasına rağmen söylemlerinde –mız/miz sahiplik eklerini kullandığı gözlemlenmiştir. Hakan Kırmacı programının bütününde diğler konuklara göre daha nazik söylemler üretmiştir. Diğler konukların "bunlar" olarak nitelediğı bireyler hakkında Kırmacı "Sayın" ifadesini kullanmıştır. Hakan Kırmacı'nın bu tutumunda çeşitli illerde emniyet müdürlüğü görevinde bulunmuş olmasının etkisi ihtimali gözlemlenmiştir. Kırmacı 13 Şubat 2014'te görev yaptığı Ordu ilinden merkeze alınmış ve o tarihe kadar mevcut iktidarla çalışmış bir bürokrattır. Kırmacı, söylemlerinde muhalif kimliğini saklamamış olmasına

rağmen, diğer konuklardan farklı olarak, ‘‘Sayın cumhurbaşkanımız’’, ‘‘Sayın başkanımız’’, ‘‘Sayın Bahçeli’’ ifadelerini kullanmasında uzun yıllar devlette bürokrat olarak görev yaptığı ve mevcut iktidarla aynı dönemde çalışmış olduğu için resmi bir dil kullanımını benimsemiş olabileceği gözlemlenmiştir.

Katılımcılar tarihten verdiği örneklerle geçmiş dönemlerde kullanılan söylemleri tekrar ederek söylemin tarihsel özelliğini ortaya çıkarmışlardır. Katılımcılar tarihte kullanılan söylemleri yeniden yorumlayarak söylemlerini oluşturmuştur. Tarihi olaylara ve kişilere dikkat çeken katılımcıların kendi ideolojisine yakın olan tarihi kişilikleri kullanarak kendilerini olumlama yoluna giderken, kendi ideolojisine uzak olan kişilerin eylemleriyle bugünkü politikacıları olumsuzlamıştır.

A Haber’de yayınlanan ‘‘Memleket Meselesi’’ programında Mehmet Metiner geçmiş dönemlerden örneklerle kendi partisini olumlarken, diğer partileri olumsuzlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun tüm vaatlerine eleştiri getiren Metiner, kendi partisiyle ilgili tek bir vaadi açıklamamıştır. Söyleminde Tansu Çiller için ‘‘tarih oldu’’ ifadesine yer veren Metiner, Tansu Çiller’i ‘‘tarih oldu’’ ifadesiyle olumsuzlamıştır. Mehmet Metiner bu benzetmeyle Tansu Çiller’in unutulduğu, hatırlanmadığı vurgusu yaptığı gözlemlenmiştir. Metiner söylemlerinde tüm siyasilerin bir gün geçmişte kalacağını unutması dikkat çekicidir. Hangi politikacının iyi ya da kötü olarak anılacağı, bireylerin ideolojilerine ve bulunduğu cemaatlere göre değişebileceği Metiner’in söylemlerinde göz ardı edilmiştir. Metiner söyleminde gizil anlam olarak, Tansu Çiller için ‘‘silindi gitti’’ anlamını vurgulasa da Türkiye’nin tüm başbakanlarının Türk siyasi tarihinde kendisine yer bulacağı gerçeğini değiştirmemektedir.

‘‘Memleket Meselesi’’ programının bir diğer konuğu Cem Küçük ise Cumhuriyet Halk Partisi konuşulurken sözü bir anda Gülen cemaatine getirerek, ikisinin birlikte hareket ettiğini vurgulayarak kendi varsayımlarını güçlendirmek istediği gözlemlenmiştir. Küçük’ün Cumhuriyet Halk Partisi ile ilgili söylemlerinde 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz neticesinde askerın para basma fikrini hatırlatarak, söyleminde ‘‘Askerlerin düşüncesinin bile değiştiğinin fakat Cumhuriyet Halk

Partisi'nin aynı olduğu'' gizil anlamı görülmüştür. Cem Küçük ve Mehmet Metiner'in geçmiş dönemdeki siyasi olayları eleştirirken geçmiş zamanda yaşanan olayları bugünün şartları ile değerlendirmesi dikkat çekicidir. Geçmiş zaman diliminde yaşamış kişileri ve yaşanan olayları bugünün şartları içinde değerlendirerek kendilerini meşrulaştırma ve haklılaştırma içinde oldukları gözlemlenmiştir.

Katılımcıların söylemlerinde metanomiler mümkün oldukça az kullanılmıştır, eylemi yapan fail, özellikle partilerin genel başkanları hep ön plandadır. Özellikle iktidar partisinin ideolojisine yakın katılımcıların söylemlerinde manipülasyon yaptığı, ideolojilerini dini ve milliyetçi ideolojinin kullandığı kavramlarla duygusallaştırdıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların, oy kullanan vatandaşları kiplikler kullanarak (-mesi/-ması gerekir) şeklinde etkilemeye çalıştıkları söylemlerde açıkça görülmektedir. (Kürtlerin düşünmesi gerekir'')

Diğer bir önemli husus ise, iktidar partisine yakın olan konuklar ile muhalefet partilerine yakın olan konukların, milliyetçi oy potansiyeline sahip bireylerin oylarını kendilerine kazandırmak için milliyetçi söylemler geliştirmeleridir.

CNN Türk 'te ''Tarafsız Bölge'' programının konuğu Doğu Perinçek, Vatan Partisi'nin İşçi Partisi'nin devamı niteliğinde olduğunu öne sürüyor olsa da söylemlerinde işçi ve emekçilerle ilgili vurgulara yer vermemiştir. Perinçek, Adalet ve Kalkınma Partisi ile PKK'nın ''cinayet ortağı'' olduğunu vurguluyor olsa da söylemlerinin –Gülen cemaati ve PKK konusunda- Adalet ve Kalkınma Partisi'nin söylemleriyle büyük bir benzerlik olduğu gözlemlenmiştir. Doğu Perinçek'in söylemlerinde, vatan ve ordu kavramlarına vurgu ile milliyetçi ideolojinin izleri daha sık gözlemlenmiş ve 7 Haziran genel seçimleri öncesinde işçi ve emekçi kesimin oylarından ziyade milliyetçi oyları kazanmaya yönelik söylemler geliştirdiği gözlemlenmiştir.

Katılımcıların bazıları ''sözde empati'' , ''sözde özür dileme'' gibi Van Dijk'in dikkat çektiği yöntemlere başvurduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılar bu eylemleri

gerçekleştirirken kendileri ve ürettikleri söylemler ile çelişki içine düştükleri söylemlerinde “tutarlılık” olmadığı gözlemlenmiştir.

Çözüm süreci ve PKK terörünün tek sorumlusunun Adalet ve Kalkınma Partisi olduğu aktarılan “Merkez Siyaset” programda emniyet eski müdürü Hakan Kırmacı’nın çarpıcı bir tespiti gözlemlenmiştir. Kırmacı programın en başından sonuna kadar terör ve çözüm sürecinde Adalet ve Kalkınma Partisi’ni eleştirmiş, ama programın sonunda “*kim olursa olsun çözüm süreci yaşanacaktı*” ifadesini kullanması iktidarda başka bir partinin de olması durumunda bu sürecin yaşanacağına dair bir varsayımda bulunmuştur. Bu söylemde, çözüm sürecinin ortaya koyanın Adalet ve Kalkınma Partisi olmadığı, bu yıllarda iktidarda kim olsa çözüm sürecinin ona denk geleceği anlamı gözlemlenmiştir. Hakan Kırmacı’nın bu söyleminde ortaya çıkan diğer gözlem ise, çözüm sürecinin yerli olmadığı, dışarıdan dayatılan bir süreç olduğu anlamı da çıkarılabilmektedir.

Bugün TV “Merkez Siyaset” programının konuklarından Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Baş Danışmanının seçimlere gidilirken seçimlere elli dört gün kala, “kırk dokuz gün var” demesi ilginçtir. Seçimlerde tek başına iktidar olmayı hedefleyen bir partinin genel başkan başdanışmanının seçimlere kaç gün kaldığını bilmemesi dikkat çekicidir. Politikacıların “siyasette 24 saat çok uzun bir süredir” söyleminden yola çıkılarak Alnıaçık’ın beş gün yanıldığı gözlemlenmiştir. Şükrü Alnıaçık söylemlerinde MHP’yi milletin ırz ve namus bekçisi olarak tanımlaması dikkat çekicidir. Namus kavramı, edep, iffet, ar, haya, şeref, onur, doğruluk, dürüstlük gibi erdemlerin içine alan bir ahlak kavramıdır. Şükrü Alnıaçık bütün bu kavramların Milliyetçi Hareket Partisi olmadan korunamayacağını söyleminde vurgulamıştır. Bu söylem ışığında namus kavramının bireysel olduğu, bir kişinin namusunu korumak için bir partiye ya da kuruma ihtiyaç duymadığı bir gerçektir. Milliyetçi Hareket Partisi kurulmadan önce de bireyler bu ahlaki değerlere önem verip, onlara sahip çıktığı gerçeği unutulmamalıdır. Bu söylemden hareketle akıllara şu soru gelmektedir: “Diğer partilere oy veren bireyler namuslarına önem vermiyor mu?”. Bu söylemden hareketle, Şükrü Alnıaçık’ın söyleminde namus kavramını kullanarak söyleminin farklı anlaşılabilceğini düşünmemiş olduğu gözlemlenmiştir.

Şükrü Alınacı ise Milliyetçi Hareket Partisi ile ilgili bir söyleminde “küçük muhalefet” tanımlamasını kullandığı gözlemlenmiştir. Bu söylemin dikkat çekici olmasının en önemli nedenlerinden biri, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın başbakanlığı döneminde Milliyetçi Hareket Partisi için “yavru muhalefet” benzetmesinde bulunmuş olmasıdır. Bu benzetmeye Milliyetçi Hareket Partisi genel başkanı ve yöneticileri “Milliyetçi Hareket Partisi’nin büyüklüğü aldığı oy oranı ile ölçülemez” ifadesiyle tepki göstermiştir. Bu tepkilerden sonra Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Başdanışmanının “küçük muhalefet” ifadesini kullanması dikkate değerdir. Alınacı, Milliyetçi Hareket Partisi’nin aldığı oy oranından yola çıkarak “küçük muhalefet” benzetmesi yapmış olsa bile geçmişte kendilerine yapılan ve şiddetle eleştirilen “yavru muhalefet” benzetmesinin de aldıkları oy oranından dolayı yapıldığı gerçeğini değiştirmemektedir.

Ağrı’da yaşanan olaylarla ilgili iktidar milletvekilleri ile HDP eş başkanı Selahattin Demirtaş’ın söylemlerinin benzerliği gözlemlenmiştir. Şamil Tayyar “*çözüm Ağrı’daki olaylar seçim sürecini etkilemeye yönelik*” açıklamalarında bulunurken, Selahattin Demirtaş ise Kadıköy mitinginde “*Ağrı’daki olaylar tamamen seçim sürecini etkilemeye yönelik*” açıklamasını yapmıştır. Şamil Tayyar ve Selahattin Demirtaş’ın Ağrı olayları ile ilgili ürettikleri söylemler cümle yapıları, sözcüklerin dizimi ve vurgusu ile birebir aynı olduğu gözlemlenmiştir.

Programlarda yer alan katılımcıların, konuşma yaptıkları televizyon kanalının ideolojisi ile paralel yapıda görüşlere sahip olduğu, televizyon kanalının yayın politikasının tersinde hiç bir söyleminin olmaması dikkat çekicidir. Program yapımcıları, konukları programa çağırırken kendi görüşlerinde olmasına özen gösterdiği gözlemlenmiştir. İzlenen programlarda her ne kadar “burası herkese açık” olarak belirtilse de, konuştukları televizyonun ideolojisine muhalif bireylerin programda yer almaması dikkat çekicidir.

Katılımcılar, medya kuruluşlarının toplumu yönlendirme gücünü kullanarak, oy kullanacak kişiler üzerinde baskı kurmak istediği gözlemlenmiştir. Bu baskı oluşturulurken söylemlerde gelecekle ilgili korkutma ifadeleri, kaygı oluşturma ifadeleri, tehdit ifadeleri kullanılarak parti liderleri üzerinden kamuoyunu da bu yolla kontrol altında tutmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

7 Haziran genel seçim sonuçları dikkate alındığında, 7 Haziran genel seçimleri öncesinde yayınlanan bu programlarda katılımcıların arzularının hiç birinin gerçekleşmemiş olması dikkat çekicidir. İktidar partisine yakın olan program konukları söylemlerinde tekrar tek başlarına iktidar olacaklarını ön görmüş, diğer konukların ise seçim sonrasında koalisyon sürecinde iktidar partisinin daha çok oy kaybedeceği varsayımı gerçekleşmemiştir. 7 Haziran genel seçimleri sonuçları değerlendirildiğinde, seçim sonucuna dair en ciddi varsayımlar CNN Türk programında ortaya atılmıştır. Seçim sonuçları değerlendirildiğinde, CNN Türk’de yayınlanan ‘‘Tarafsız Bölge’’ programının konuğu Doğu Perinçek’in kendi partisiyle ilgili varsayımları gerçekten bir hayli uzakken, diğer partilerle ilgili varsayımlarının seçim sonuçlarına daha yakın olduğu gözlemlenmiştir.

Van Dijk’in ‘‘Eleştirel Söylem Analizi’’ temelinde incelenen beş siyasi tartışma programlarında ortaya atılan, geçmiş dönemlerde kullanılmış ve tekrar yorumlanan söylemlerin kamuoyunu yönlendirmek üzere üretildiği ortaya konmuştur. Yapılan bu araştırmada, siyasi tartışma programlarının formatları ve program konuklarının kamuoyunu yönlendirme amacını taşıdığına ulaşılmıştır. Özellikle seçim öncesi dönemi kapsayan bu araştırmada, siyasi tartışma programlarının toplumu kendi ideolojileri çerçevesinde etkileyip oy potansiyeline ulaşmak istediği gözlemlenmiştir. Televizyondaki siyasi tartışma programlarının genel amacının kamuoyunu etki altına almak istediği gözlemlenmiştir. Televizyonda yayınlanan ideolojik olarak farklı siyasi tartışma programlarının konukları, birbirlerini ötekileştirmeyi aynı söylem ifadeleriyle yaptığı gözlemlenmiştir. Örneğin, iktidara yakın programlardaki konuklar, mensup olduğu ideolojinin yaptığı faaliyetlerin temelinde ‘‘vatan ve millet sevgisi’’ olduğunu söylemlerinde vurgularken, iktidara muhalif programın konukları da ‘‘vatan ve millet’’ adına faaliyetler yaptığına dair söylemler geliştirmiştir. İki farklı ideolojiyi savunan bireyler, aynı söylemleri üreterek, geliştirerek kamuoyunu kendi görüşleri doğrultusunda etkilemektedir. Bütün bunların ışığında, incelenen literatür ve programlar neticesinde televizyonun ve televizyonda yayınlanan siyasi programların söylemleriyle, kamuoyunu istediği ideoloji çerçevesinde yönlendirme de çok güçlü bir etken olduğu ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2008). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İthaki Yayınları
- Anık, C. (1994). Kamuoyunu Oluşturan Araçlar. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.1-2, ss.83-110
- Atabek, N. (2002). Kamuoyu, Medya ve Demokrasi. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi Kurgu 19, ss.223-238
- Aziz, A. (2008). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Ankara: Nobel Yayınları
- Bayar, I. (2004). Tarih Anlayışları Bakımından G.W.F Hegel, F.Nietzsche ve M.Foucault. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.21, S.2, ss.245-252
- Bektaş, A. (1996). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Cevizci, A. (2002). Felsefe Tarihine Giriş. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Chomsky, N. (2012). Medya Gerçeği. İstanbul: Everest Yayınları.
- _____ (2013). Medya Denetimi. İstanbul: Everest Yayınları
- Çoban, B. (2003). Söylem, İdeoloji ve Eylem. Ankara: Su Yayınları
- Demir, Z. (2008). Bir Dini Söylem Analizi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas
- Devran, Y. (2010). Haber-Söylem-İdeoloji. İstanbul: Başlık Yayın Grubu
- Doğan, G. (2009). Söylemin Yorumlanması. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, ss.82-104
- Doltaş, D. (2009). Söylem ve Yazın. ODTÜ Yayıncılık, ss.48-55
- Dursun, Ç. (2001). TV Haberlerinde İdeoloji. Ankara: İmge Kitabevi
- Ergil, D. (1983). İdeoloji Üzerine Düşünceler. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, S.1, ss.70-95
- Esgin, A. (2005). Anthony Giddens Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık
- Evre, B. (2007). Bir Düşünüş Biçimi Olarak Postmodernizm ve Temel Parametreleri. Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.13, ss.1-23
- Giddens, A. (2005). Sosyoloji. Ankara: Ayraç Yayınevi
- Göka, E., Topçuoğlu A., Aktay, Y. (1999). Bir Söz Vardı. Ankara: Vadi Yayıncılık

- Gökçe, O. (2006). İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Günay, V.D. (2013). Söylem Çözümlemesi. İstanbul: Papatya Yayıncılık
- Güngör, S. (2001). Althusser'de İdeoloji Kavramı. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, S.2, ss.221-231
- Habermas, J. (2001). İletişimsel Eylem Kuramı. İstanbul: Kabcacı Yayınevi
- Hardt, M., Negri, A. (2008). İmparatorluk. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Held, D., McGrew, A. (2008). Küresel Dönüşümler, Büyük Küreselleşme Tartışması. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Heywood, A. (2007). Siyaset. Ankara: Adres Yayınları
- Işık, M. (2006). Terör Söylemlerinin Söylem Stratejileri ve Eylemlerini Meşrulaştırma Yöntemleri. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- İnceoğlu, Y.G. , Çomak, N.A (2009). Metin Çözümlemeleri. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Kapani, M. (1983). Politika Bilimine Giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları
- Kışlalı, A.T. (1997). Siyaset Bilimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir
- _____ (2006). Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma. Ankara: İmge Yayınevi
- Kocaman, A. (2009). Dilbilim Söylemi. Ankara: ODTÜ Yayıncılık
- Kula, N. (2002). Gazetelerde Yer Alan Polise Yönelik Haberlerdeki Söylemsel Boyutlar. Polis Birimleri Dergisi, C.4, S.1, ss.187-203
- Layder, D. (2010). Sosyal Teoriye Giriş. İstanbul: Küre Yayınları
- Maigret, E. (2013). Medya ve İletişim Sosyolojisi. İstanbul: İletişim Yayınları
- Mutlu, E. (1994). İletişim Sözlüğü. Ankara: Ark Yayınevi
- Outhwaite, W. (2008). Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü. İstanbul: İletişim Yayınları
- Poloma, M.M. (1993). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. Ankara: Gündoğan Yayınları
- Potter, J. (2004). Söylemsel Psikoloji ve Söylem Analizi. İstanbul: Alfa Yayıncılık
- Ricoeur, P. (2007). Yorum Teorisi. İstanbul: Paradigma Yayıncılık
- Ruhi, Ş. (2009). Söylem ve Birey. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, ss.11-26
- Sancar, S. (2008). İdeolojinin Serüveni. Ankara: İmge Kitabevi

- Saydam, O. (2009). Yazında Dekonstrüksiyon Kavramı. (uvt.ulakbim.gov.tr, Erişim Tarihi: 11.1.2015)
- Sezer, T. (2011). Söylem Analizi: PKK Örneği. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- Sözen, E. (1999). Söylem. İstanbul: Paradigma Yayınları
- _____ (2014). Söylem, Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Rafleksivite. Ankara: Birleşik Yayınları
- Tomlinson, J. (2004). Küreselleşme ve Kültür. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Topakkaya, A. (2007). İdeoloji Kavramının Tarihsel Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.1, ss.164-180
- Tim K. , Wulfemeyer J., Buckalew K. (2004). Mass Media in New Millenium, USA: Kendal Humt Publishing Company
- Urhan, V. (2007). M.Foucault ve Bilgi/İktidar İlişkisinin Soykütüğü. Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi, S.9, ss.99-118
- Van Dijk, T.A. (1988). News as Discourse. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates
- _____ (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım. İstanbul: Su Yayınevi, ss.13-112
- Vardar, B. (1998). Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Vural, A.M. (1999). Yerel Basın ve Kamuoyu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Yüksel, E. (2001). Medyanın Gündem Belirleme Gücü. Konya: Çizgi Kitabevi
- _____ (2003). A Second Level Agenda-Setting Study in Turkish Parliamentary Elections, 1st International Symposium Communication in the Millenium A Dialogue Between Turkish and American Scholars. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss.345-355
- _____ (2004). Medya Güvenlik Kurulu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Elektronik Kaynaklar

Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, (E.T: 03.04.2015)

Wikipedia, www.wikipedia.org, (E.T: 20.04.2015)